244

EX SCIENTIA SPES

JULIUS S. HELD

131

Caſparis Contareni
Patricii Veneti
DE REPVBLICA
VENETORVM
Libri quinque.
Item ſynopsis reip: Venetæ, et
alii de eadem diſcurſus
politici.
LVGD: BATAVORVM,
Ex officina Elzeviriana.
cIↄ Iↄc XXVI.
P.S.

D.

S

ami
eius
prof
tum
conſ
ren
mi
lite
ad ſ
ſuis
mag
rat
ſtian
cupi
batu
rum
tur,

*Clariſſ. ac Doctiſſ. I. C*to
D. VIGLIO ZVICHEMO
Cæſareo Senatori apud
Machliniam,

SIGISM. GELENIVS S.

SI huius commentationis autor ipſe editionem maturaviſſet, Vigli amicorum doctiſſime, quemcumque eius inſcriptione dignatus eſſet, ei profecto haud mediocre ornamentum inde contigiſſet. Erat enim (ut conſtans fama eſt) Caſpar Contarenus, ſi quis unquam Veneti nominis, genere, opibus, prudentia, literatura denique ornatiſſimus, ad ſummas dignitates & natus, & ſuis præcipue virtutibus provectus: magnamque de ſe ſpem concitaverat apud quotquot reipublicæ Chriſtianæ tranquillitati conſultum cupiunt: eique ſatisfacturus videbatur, modo licuiſſet non per fatorum malignitatem, ut iſti loquuntur, ſed per quoſdam qui nihil pro-

bant niſi quod ipſi faciunt, quum tamen nihil unquam boni faciant. Cæterum poſt hominem magno bonorum dolore ne dicam indignatione ſublatum, nactus hunc tam bene nati ingenij fœtum, quaſi ſuo parente orbatum ac per hoc nemini nuncupatum, arrepta tam parata occaſione tibi gratificandi, nolui omni patrocinio deſtitutum in publicum emittere: ſed tibi ex more iam pervulgato dedicandum duxi: non alio nomine mihi hoc vendicans, niſi quod quantum in me fuit operam dedi, ne quid per operas typographicas detrimenti acciperet. Alioqui erat Contarenus ſuapte vel virtute vel dignitate à Momorum genuinis ſat tutus: apud noſtrates tamen per quos publici iuris fit, aliquanto erit favorabilior Viglij calculo comprobatus, hominis non ſolum apud univerſam Germaniam merito gratioſi, ſed qui etiam de rebus Italicis æſtimationem face-

facere poſſit: ut qui olim in celeberrimo Venetorum ditionis gymnaſio Iuris interpretationem profitens, ſuam induſtriam magno auditorum applauſu approbaverit. Spero itaque tuum, vir doctiſſime, nomen cum Contareni æque docti nomine coniunctum in eam exſpectationem lectores erecturum, ut nihil me amplius de lectionis fructu polliceri opus ſit. Illud tamen non vane mihi præſagire videor, unumquemque aut ſenatorem aut qui alioqui in parte reipublicæ adminiſtranda verſetur, non ſolum ex inclytæ huius urbis politiæ cognitione eximiam voluptatem percepturum: verum etiam ex tam abſoluto exemplari, ceu Polycleti canone, aliquid excerpturum ad commodum ſuæ reipublicæ, duntaxat pro ipſius ratione & natura: quandoquidem ex triplici adminiſtrandi publica genere talem mixturam hic agnoſcere licet, quali

nulla concinnior in hanc uſque diem vel excogitari à ſapientibus potuit, vel memoria prodita à ſcriptoribus reperitur. Vale & fruere, meque amare perge.

CASPA-

Casp. Contareni Patricii Veneti *De* Republica Venetorum

Liber Primus.

SÆPENUMERO animadverti complures advenas, prudentes homines, nec bonarum artium ignaros: quum primum Venetias veniſſent, ac amplitudinem ejus urbis contemplati eſſent, adeò ſunt admiratione & veluti ſtupore quodam perculſi, ut nihil mirandum magis, aut illuſtrius ſe unquam vidiſſe præ ſe tulerint, ac totius oris ſignificatione oſtenderint. Non tamen omnes admiratio eiuſdem rei capiebat. nam quibuſdam mira quædam res, ac prorſus incredibilis eſſe videbatur, tam magnam mercium omnium copiam, ex omnibus terrarum oris ac regionibus, perpetuo quodam àc conſtanti tenore, in hanc unam civitatem invehi indeque in longe diverſiſſimas gentes terra marique deduci. At alios detinebat urbis frequentia, & omnium prope mo-

dum gentium conventus, ac ſi commune orbis emporium, Veneta civitas eſſet. Nonnulli mirabantur magnitudinem imperii, latamque & terra & mari ditionem. At plerique omnes politioris & acrioris ingenij homines, hanc novam ſitus urbis rationem, atque adeò ad omnia oportunam ut deorum immortalium potius, quam hominum opus atque inventum fuiſſe putare ſoliti ſint, ac ob hanc potiſſimum cauſam Venetam urbem omnibus aliis præſtare, quæ uſquã gentium ſunt, aut unquam fuerunt. Ac nimirum, ſi ſuperiora perſpexeris, etiam hac tempeſtate nonnullas urbes invenire facile poteris, quas cum hac noſtra conferas. Non paucas vero ſeculis retroactis, quæ & imperij magnitudine, & frequentia populi, rerumque omnium copia & magnificentia urbi Venetæ longe præſtitere. Verum poſt hominum memoriam, nulla unquam gentium civitas extitit, quæ tam oportuno, tam tuto, ac tandem tam alieno ab hominum fide; ſitu condita fuerit. Plerique in condenda civitate ſatis ſe feciſſe arbitrati ſunt ſi locum delegiſſent, ad quem difficilis & incommodus hoſtibus acceſſus eſſet ad invadendam obſidendamque urbem. inde evênit, ut complures civitates conditæ ſint, aut in montium ſalebris,

lebris, aſpero difficilique acceſſu, aut locis paluſtribus. diverſa quadam ratione nonnulli nihil præferendum cenſuere commodo oportunoque ſitui ad importanda exportandaque omnia, ſine quibus ſufficere civitas ſibi nequeat, tum ad neceſſitatem, tum ad molliorem quendam vitæ luxum. Qui vero utrique rei ſtuduerint, paucos admodum invenias, pauciores vero qui id præſtiterint, nullos autem quos ſciam, qui omni ex parte id fuerint aſſequuti. At Venetiarum ſitus divino potius quodam conſilio, quam humana induſtria præter fidem eorum omnium, qui eam civitatem non vidêre, & ab omni impetu terra marique tutiſſimus eſt, nec non etiam aptiſſimus omnium, ad cujuſque rei copiam, ſive ex mari, ſive ex continente civibus ſuggerendam, atque ad commercia omnis generis mercium, cum omnibus penè nationibus habenda. Nam in receſſu penetralique Adriatici pelagi eſt ſita, ubi quà mare attinet ad continentem terram, magna æſtuaria panduntur, miro artificio naturæ munita. Nam XII. milibus paſſuum à continente mare incipit eſſe vadoſum, intra vada breviaque littus aſſurgit veluti agger quidam. Hæc fluctibus fremituique marino obſiſtentia, univerſam

eam ſtationem internam, longe lateque fuſam adeò tutam reddunt, ut non tantum maris impetus, quum aſſurgit etiam valida tempeſtate, ad interiora non niſi fractus penetrare poſſit, verumetiam neque navibus adventantibus liber aditus pateat. Quin potius opus eſt, niſi leves admodum fuerint, ut his in locis, ubi venientibus occurrunt vada, in anchoris conſiſtant: nactæ deinde tranquillam tempeſtatem à peritiſque gubernatoribus, ſeu potius vadorum exploratoribus circumactæ anguſta quadam & implicata via, quà ſcilicet altior eſt unda, (hæc uero ſingulis ferè diebus æſtu maris mutatur & variat) tandem ad urbem perveniant. Littus illud quod aſſurgit poſt vada, ſexaginta fermè milibus paſſuum extenditur, atq; interiora æſtuaria concludit. Non ita tamen continuum eſt, quin ſeptem locis diruptum mari aditum ad internam ſtationem præbeat. Diſtat autem à continente ſex milibus paſſuum. Hac ergo ratione Venetæ urbis æſtuaria partim continente terra, partim littore ac vadis concluſa ſunt. in quibus mediis, ea regione quæ Rivoaltus dicta à majoribus, in hunc uſque diem nomen ſervavit, condita fuit urbs Veneta: quo tempore Hunni duce Attila totam oram Venetam, inſignem

Italiæ

Italiæ provinciam,quæ hiſce æſtuariis finitima eſt, igne ac cædibus devaſtabant. In qua calamitate Patavii, Aquileiæ, Opitergii, Concordię atque Altini illuſtrium Venetiæ urbium cives, qui & nobilitate, & divitiis aliis præſtitere, primum ſe cum familiis recepere in nonnullas inſulas, ſeu potius tumulos, qui in ęſtuariis iiſce paululum è mari eminebant: ibidemque oppida extruxere in quibus tanquam in tutiſſimo portu turbulentiſſimam illam Attilæ tempeſtatem effugerent. necnon eodem tempore in littore (de quo ſupra meminimus) nonnulla oppida fuere, eo convenientibus eiuſdem oræ incolis, qui primas item ſedes reliquerant, ab Hunnis direptas, ac dirutas: tutumque locum quæſierant uxoribus, liberiſque, ac (ut ita dicam) diis penatibus. Poſtmodum Caroli Pipinique regum temporibus communi conſilio omnes in Rivoaltum convenere, veluti in locum omnium tutiſſimum, & maxime commodum: ſicque eo loci convenientibus omnibus, quicunque vexationem & devaſtationem eam Italiæ illatam ab omni barbarorum illuvie effugere potuerunt, in eam magnitudinem quam nunc cernimus excreverunt Venetiæ. Vrbis igitur Venetæ ſitum maxime tutum eſſe liquere omnibus poteſt, vel ex ipſa ratione ejus urbis conſti-

tuendæ,

tuendæ, quum ſibi homines illam condiderint, qui eam Italiæ cladem atrociſſimam effugêre: ibique incolumes cum familiis in tantis calamitatibus perſtitere. quin poſt ea tempora (quod nulli unquam civitati legimus contigiſſe) à prima urbis origine ad hæc uſque tempora per mille fere ac centum annos immunis ſemper ab hoſtili vi urbs Veneta perſeveravit, quum tamen opulentiſſima ditiſſimaque auri argentique ac rerum omnium civitas ab extremis etiam orbis regionibus barbaros ad prædam potuerit invitare. Quo fit, ut non male ſentire exiſtimem eos, qui una hac ratione Venetias cæteris civitatibus præſtare cenſuere. Verum aliud quiddam eſt in hac civitate, quod longe omnium præſtantiſſimum cenſuerim ego: mecumque omnes, qui civitatem, non tantum mœnia ac domos eſſe putant, ſed exiſtimant civium conventum ac ordinem potiſſimum hoc ſibi nomen vendicare: reipublicæ ſcilicet ratio & forma, ex qua beata vita hominibus contingit. hoc ego reor eſſe eximium illud ac præclarum, quo Venetiæ maxime eniteant, atq; omnem antiquitatem ſuperare videantur. nam etſi compertum eſt, nonnullas reſpublicas extitiſſe, quæ imperio, ditione, necnon militiæ ac bellorum gloria reipubli-

cæ Ve-

ex Venetæ longe præſtiterint, nulla tamen inſtitutione ac legibus ad bene beateq; vivendum idoneis, cum hac noſtra conferri poteſt: quo effectum eſſe perſpicimus, ut neque adeo diuturna ulla unquam perſtiterit. Quam rem cum mecum ipſe conſidero, magnopere mirari ſoleo majorum noſtrorum ſapientiam, induſtriam, excellentem animi virtutem, atque adeo incredibilem erga patriam charitatem. Fuere Athenis, Lacedæmone ac Romæ nonnulli cives vitæ probitate, atq; in rempublicam inſignes pietate viri: ſed adeo pauci, ut multitudine obruti non multum rei patriæ profuerint. At majores noſtri, à quibus tam præclaram rempublicam accepimus, omnes ad unum conſenſere in ſtudio patriæ rei formandæ, & amplificandæ, nulla prope privati commodi & honoris habita ratione. Hujuſce rei conjecturam facere quivis facile poterit, minime inquam ambitioſos fuiſſe Venetos homines, ſed patriæ commodo tantum ſtuduiſſe: quod nulla, aut admodum pauca, antiquorum monumenta Venetiis extant, alioquin domi foriſque præclariſſimorum hominum, & qui de republica bene meriti fuerint, non ſepulchra, non equeſtres ſtatuæ, non roſtra navium, aut vexilla ab hoſtibus direpta,
ingen-

ingentibus prælíis ſuperatis. Vnum ex innumeris gentilis mei Andreæ Contareni Ducis exemplum adferam. Genuenſi bello graviſſimo ac longe omnium periculoſiſſimo, cum dux hic noſtræ reipublicæ præeſſet, incredibili ſapientia animique magnitudine ſingulari rem patriam ſervavit, hoſteſque jam victores maxima clade illata profligavit: omneſq; ad unum, aut trucidavit, aut captivos fecit. conſervata patria re, aucta firmataque republica diem extremum clauſit, ac teſtamento cavit, ne ejus ſepulchro, quod ad hunc uſque diem viſitur juxta templum divo Stephano dicatum, ulla ducis inſignia, ullave gentis noſtræ affigerentur. quin neque tam magni ducis nomen inſcriptum ibidem videas: quin eius modeſtia effectum eſt, ut viri celeberrimi illuſtriſſimique principis monumentum plerique omnes ignorent. certiſſimum hoc reor ego argumentum eſſe, non ambitionis ventoſæq; famæ majores noſtros ſtudioſos fuiſſe, ſed patriæ tantum bono, communiq; utilitati conſuluiſſe. hac ergo incredibili virtute animi majores noſtri hanc rempublicam inſtituêre, qualem poſt hominum memoriam nullam extitiſſe, ſi quis hanc noſtram cum celeberrimis antiquorum conferat, meridiana luce clarius intueor:
quum

quum adſerere auſim, neque monumentis inſignium philoſophorum, qui pro animi voto formas reipublicæ effinxere, tam recte formatam atque effictam ullam contineri. Quamobrem putavi ego cæteris hominibus rem minime ingratam me facturum, ſi tam præclaræ reipublicæ inſtitutionem literis mandarem, quum præſertim nullum iiſce temporibus videam, ex quamplurimis doctiſſimis viris, qui multum valent ingenio, eruditione rerum omnium, ac eloquentia, hanc rem literis illuſtraviſſe. Cui licet nihil luminis ex oratione noſtra afferri poſſe certo ſciam, per ſe tamen eſt adeo illuſtris, ut non tantum ſibi, verum etiam orationi alioquin tenui multum ſplendoris & dignitatis ſit allatura. Quamobrem cum de hac noſtra republica ſcribere inſtituerim, ut quilibet facile dignoſcere queat, rectene an perperam ſe habeat, hinc mihi potiſſimum exordium ſumendum reor. Hominem ſcilicet à natura civile animal effectum eſſe, ſolum vero nedum recte vivere, ſed nec vivere poſſe: id quod quotidiana neceſſitas ac victus veſtituſque ratio plane oſtendit: ac ob eam cauſam, & à principio homines conveniſſe in hanc civilem ſocietatem, ac deinde perſeveraſſe, ut bene beateque viverent, hoc
eſt,

eſt, ut mutuo adjumento ac opera ſummum hominis bonum aſſequerentur, quoad fieri poteſt, donec mortalem hanc vitam degimus. Quamobrem etiam univerſa ratio civilis inſtitutionis eo pertinet, ut qua faciliori via id fieri queat, cives faciat felicis vitæ compotes. At felix beataque vita uſu virtutis præcipue contineri à ſummis philoſophis perhibetur, quod etiam probant certiſſimis rationibus & argumentis evidentiſſimis. Verum uſus virtutis & in muneribus bellicis elucet, & in functionibus pacis. Atqui quamvis laus bellica, totaque militaris ratio tum neceſſaria ſit civitatibus pro conſervanda libertate, ac finibus tuendis, tum etiam dignitatis & ſplendoris plurimum habeat; nihilominus reſpuit communis hominum ſenſus, officia bellica, quibus cædes ac mortalium detrimenta inprimis procurantur, eſſe per ſe expetenda, atque ad ea cætera omnia civilia munera eſſe referenda. ac quidem crudelis ingenij, quin potius ab humanitate abhorrentis hominis eſſet, optare prælia, cædes, incendia, hac duntaxat de cauſa, ut in re militari clarus ſit, adde etiam ſi libeat, ut ſummi imperatoris laudem conſequatur. Quare omnes philoſophi inſignioris notæ in hanc ſententiam conſenſere, bellum propter pacem expe-

expetendum eſſe, omnemque functionem virtutis militaris atque univerſam laudem bellicam ad pacis officia eſſe referendam. Quamobrem is reipublicæ inſtitutor, qui laude dignus haberi, & ut dici ſolet, omne punctum tuliſſe videri vult, eam moderationem adhibeat, ac eum ordinem tueatur, ut ad virtutem accommodata tota reipublicæ inſtitutio videatur: ad idq; ut ad pacis functiones magis quam ad bellica munia ſpectare exiſtimetur, bellicis interim & militaribus non neglectis. Nam plerunq; & finibus tuendis & propagandis (dummodo id ſine injuria fiat) neceſſaria eſt militaris virtus. Cæterum iis quæ diximus, conſtitutis, illud ſtatim in controverſiam revocari ſolet, gubernationi civitatis unus rectiusne, an pauci præſideant, an potius univerſa multitudo: qualem plerique effingunt ſtatum illius, quæ proprie reſpublica vocari debeat. At quidem egregie ſtatutum, ſapienterque dictum mihi videri ſolet, hominum gubernationem perperam homini cuipiam demandari, ſed divinius aliquid eſſe oportere, cui officium iſtud incumbat: quod cognoſci facile poteſt ex pleriſque generibus animantium. gregem enim ovium ovis non regit, nec equorum aut boum armentum bos equusve aliquis moderatur, ſed animal

longe eximium tuetur, ac regit brutas animantes: homo inquam, qui quantum brutis antecellat, eſt omnibus compertiſſimum. Itaque non diverſa ratione hominem moderari ac regere debet quippiam homine præſtantius & divinius, ſi ex animi ſententia res ſucceſſura ſit. Sed cum in mundanis rebus, quæ ſenſu percipiuntur, inveniri minime poſſit melius ac præſtantius homine, ac homo varium quoddam ſit animal, & longe diverſis partibus conſtet: inferioribus quippe animi viribus cum belluis communionem habet, ac ſupremis quodammodo deos immortales attingit: id recte inter homines gubernatoris atque moderatoris locum tenere debet, quod eſt in homine divinum. id vero omnium conſenſu eſt mens, divini tanquam ſplendoris radius quidam à natura inſitus hominum animis. Non ergo ſatis reipublicæ conſultum erit, ſi gubernatio homini committatur, quem brutæ illæ vires ſæpe perturbant, atque à recta ſemita revocant rationis, ſed menti puræ ac motionum animi immuni, id munus conferendum eſt. Quamobrem divino quodam conſilio cum alia ratione id fieri non poſſet, inventis legibus hoc aſſequutum humanum genus videtur, ut menti tantum ac rationi nullis perturbationibus

nibus obnoxiæ hoc regendi hominum cœtus officium demandatum ſit. Quod ſane Deorum munus, neſcio an ullo inferius exiſtimari debeat, ſi quis accurate ſecum putet legum commoda. Primo namque in ſanciendis, plurimi ſapientes viri conveniunt, qui multarum rerum experientia docti inventis aliorum, exemplisque veterum collatis, tandem poſt diuturnam conſultationem decernunt id quod optimum viſum fuerit: neque odio tunc, aut amicitia, aliave animi perturbatione à virtute deduci poſſunt, quum nullius privati cauſa agatur in legibus conſtituendis, quemadmodum in forenſibus judicijs ſemper accidit. Poſt vero leges ſancitas, ſi quis contra eas fecisse deprehendatur, iſque pœnas dederit, quas leges juſſerint, iure nullum habere odio poterit. Proindeque metuendum non erit, ne qua ſeditio aut ſimultas inter cives contrahatur, maxima & periculoſiſſima rerum publicarum labes. Contra plerunque in judiciis hominum, ni vi legum quiſpiam plectitur, diſcordiæ inimicitiæque graves proveniunt. Nam eſt prope impoſſibile quin male affecti in eum ſimus, qui nobis detrimentum attulerit. quo fit ut neſciam an à natura omnium parente hominum generi majus quippiam conceſſum fuerit hac

legum inventione, quæ etiam jure diis immortalibus fuit ab antiquitate conſecrata. quin quod magis mirum videatur, Ariſtoteles philoſophorum facile princeps in eo libello, quem De mundo ad Alexandrum Macedonum Regem ſcripſit, nil aliud reperit, cui ſimilem Deum optimum faceret, præter antiquam legem in civitate recte inſtituta: ut id propemodum tam magni philoſophi ſententia ſit Deus in hac rerum univerſitate, quod antiqua lex in civili ſocietate. Ac in libris in quibus de republica tractat, legem inquit eſſe mentem ſine appetitu: ac ſi diceret mentem puram, lucidam, nullis affectuum morbis infectam. ex quibus effici illud, quod ſuperius diximus maxime opportunum atque optimum eſſe, quilibet perſpiciat homo etiam tardioris ingenii, ut ſcilicet divinius quippiam homine cœtus hominum moderetur ac regat. Quod ſi huic gubernationis muneri præficiatur homo, quum rari admodum ſint & prudentia & probitate prædití, hiq; plerunque ob affectuum animi vim cum in judicando errent, tum maxime à recta animi ſententia dimoveantur, non ſine turbatione magna ingentique periculo res proceſſura ſit. quod etiamſi fieri poſſet, ut hominem inveniremus, adeo ſapien-
tem

tem atque probum, atq; adeo propoſiti tenacem, ut nulla animi perturbatione ab officio revocaretur: utique hac conditione minime optandus eſſet pro legum principatu hominis dominatus, qui mortali fragilique natura præditus, diutius eo munere fungi nequiret, quum leges æternitatem (ut ita dixerim) æquare poſſint. Ex his jam perſuaſum eſſe reor, ſummam imperii commendandam eſſe legibus, non homini: quam pauciſſima vero, quando legibus comprehendi non poſſunt, hominis arbitrio permittenda. Verum neceſſe eſt, ut cuſtos quiſpiam ac veluti vicarius & miniſter legibus conſtituatur, qui pro legis imperio rempublicam regat, & quoniam neque legibus comprehendi quæcunque poſſunt, quæ in judicium veniunt, tum quæ conſultanda ſunt, arbiter ſit hujuſmodi omnium. Rurſuſque eadem controverſia redit, quæ ex legum ſanctione ſoluta eſſe alicui videri potuiſſet: an ſcilicet unus melius, an pauci, an potius multitudo tuendis legibus, & his dijudicandis ad quæ ſatis eſſe leges non poſſunt, præferenda ſit. At quamvis multorum ſententia regius dominatus alijs habeatur præſtantior, crediderim tamen ego, tametſi unius principatus, qui vere regiam dignitatem ac jure me-

 rito

rito vendicaret ſibi, ſi res per ſe conſideretur, optimus omnium eſt: nihilominus propter ſæpius in deteriorem partem labile ingenium hominis ac vitæ brevitatem optimum omnium ſtatum minime eſſe ſub regio principatu, ſed multitudinis gubernationem civili ſocietati magis convenire: quod experientia rerum omnium magiſtra luculenter docet. Nam nullum regium principatum apud veteres extitiſſe unquam legimus, neque noſtra tempeſtate conſpeximus, qui non brevi in tyrannidem lapſus ſit. Contrà plurimas reſpublicas multis ſeculis perduraſſe ac pace & bello floruiſſe. At quidem multitudo omnis gubernationi per ſe inepta eſt, niſi in unum quodam modo coaleſcat: quandoquidem neque multitudo ulla eſſe queat, niſi unitate aliqua contineatur. Qua de re civilis quoque ſocietas diſſipabitur, quæ unitate quadam conſtat, niſi quapiam ratione multitudo unum efficiatur. Quo fit ut præclari philophi, qui de reipublicæ inſtitutione præclare accurateque ſcripſerunt, temperandam rempublicam cenſeant ex optimatium & populari ſtatu, eo adhibito temperamento, ut incommoda utriuſque gubernationis vitentur, commoda vero comparentur. Quocirca rempublicam Lacedæmo-

dæmoniorum ſummopere laudant, in qua reges & Ephori effecerint mixtionem quandam, ut bene dignoſci nequeat ſub quanam gubernationis ſpecie fuerit ea Reſpublica collocanda. Id tamen reprehendunt, quod duntaxat ad belli munera inſtituta fuerit, nulla interim habita ratione officiorum pacis, atque ocij: indeque effectum eſſe, ut quamprimum in ocio eſſe cœperunt, reſpublica illa inſignis in deterius labi cœperit: quod etiam Romanis accidiſſe eadem prope cauſa compertum eſt, nec eventurum latuit præcipuos Romanos ſenatores. ex quibus Naſica cenſuit, Carthaginem, tametſi Romani nominis æmulam, quin potius inimicam ſempiternam, minime diruendam eſſe: ut ſemper Romanus hoſtem haberet, cum quo agendum armis eſſet: ne inimico atque æmulo ſublato, ea Reſpublica inſtituta ad bellum juventuſq; in armis educata in ſeſe arma converteret. Quod Naſicæ conſilium, quamvis à ſenatu tunc repudiatum fuerit contraq; ejus ſententiam decretum, rerum tamen ipſarum eventus prudentiſſimum fuiſſe oſtendit. nam everſa Carthagine continuo fere bella civilia exarſere, quibus tandem florentiſſima ac potentiſſima omnium quæ unquam fuerunt reſpublica concidit, ac

demum in Barbarorum prædam ceſſit opulentiſſima, ſeu potius rerum domina civitas. Sed ut aliquando ad inſtitutum opus veniamus, majores noſtri qui Venetam rempublicam inſtituerunt, mira quadam ſapientia atque egregia probitate præditi extitere, à quibus nihil prætermiſſum ſit, quod facere videri potuerit ad rectam reipublicæ inſtitutionem. Primum namque ad uſum muneraque virtutis inſtituêre omnem vitam functionemque ſuorum civium, ſemperque iis fuere potiora ſtudia pacis quam belli. Et in eam curam incubuere, ne qua ratione concordia civilis ſolvi poſſet, non neglectis interea officiis bellicis, his inquam quæ noſtræ civitati maxime convenirent. nam is eſt urbis ſitus, qui valde idoneus ſit maritimæ militiæ, terreſtri vero ſatis ineptus. Neque enim huic urbi aliquo pacto accommodari queunt, aut equitum turmæ, aut peditum acies, ut ex his quæ ſupra de urbis ſitu à nobis accurate deſcripto diximus, perſpicue conjici poteſt. Enimvero hac in re temperiem adhibuere, eamq; mixtionem omnium ſtatuum, qui recti ſunt, ut hæc una reſpublica, & regium principatum & optimatium gubernationem, & civile item regimen referat: adeo ut omnium formas pari quodam libramento

mento commiſcuiſſe videantur, quod clare ex operis proceſſu liquebit. Verum ut tandem reipublicæ Venetæ inſtitutionem aggrediamur, illi, apud quos ſumma eſt totius civitatis authoritas, & ex cujus decretis ac legibus pendet tum ſenatus tum etiam omnium magiſtratuum authoritas, conſilium illud eſt, in quo nobiles cives omnes conveniunt, qui annum XXV exceſſere, aut plerique alii qui nondum id ætatis habent quum tamen annum XX peregerint, quod jus ſortis beneficio adipiſcuntur: de cujus rei univerſa ratione inferius dicemus. Nunc à nobis ejus ratio eſt explicanda, probe à majoribus noſtris cautum fuiſſe ne plebs admitteretur ad conventum hunc civium, in quo eſt ſumma poteſtas reipublicæ. Deinde non minore prudentia factam fuiſſe civium hanc diffinitionem generis nobilitate potius quam facultatum cenſu, quemadmodum fieri conſueverat in priſcis rebuſpublicis, uti plerique veteres philoſophi præcipiunt eſſe faciendum. Civitas namque civium ſocietas eſt: nec tamen omnes hi homines, quibus indiget civitas, aut qui intra mœnia urbis habitant, ſunt habendi pro civibus, neque jure in civium numero ſunt collocandi. Opificibus enim cuilibet civitati eſt opus, necnon mercenariis plu-

rimis, ac privatis demum ſervis, qui operam locant: at nullus horum civis vere dici poteſt. nam civis liber eſt homo: hi vero omnes ſervitutem ſerviunt, vel privatam, vel publicam. Mercenarij namque & opifices omnes veluti ſervi publici haberi debent. Etenim non diſſimili modo à natura conſtitutum fuiſſe animal putandum eſt, ac civitatem ab hominibus conſtitui oportere. In animante vero multæ ſunt partes, quæ animatæ non ſunt, illis tamen indiget animal, ut vivat: ſic in civium cœtu multis hominibus eſt opus, qui tamen minime partes civitatis aut eſſe aut haberi debeant, nec in civium numero collocari. Quamobrem ſapienter à majoribus noſtris cautum eſt, ne univerſus populus ſummam poteſtatem habeat in hac republica, quam longe optimam voluerunt. Summa namque turbatio popularesq; tumultus frequenter concitantur in illis civitatibus, in quibus ſumma rerum eſt apud populum: quod etiam à quibuſdam rebuſpublicis obſervatum fuiſſe legimus, & à nonnullis philoſophis præceptum. hoc tamen recte ſe poſſe aſſequi arbitrati ſunt, ſi jus hoc adminiſtrandæ reip. definiretur cenſu atq; copia rei familiaris. verũ in maximas difficultates nec mediocria incommoda incidêre.

nam

nam frequenter evenit, ut infimæ plebis homines comparent ſibi ingentes facultates: quippe qui plerunque ſordidis artibus ac officiis minime liberalibus dant operam augendæ rei cauſa, neque unquam ſibi parcunt, quin potius genium fraudant, ut opes accumulent. Contra ingenui cives ac liberaliter educati pauperes fiunt, ſeu adverſa fortuna (ut frequenter accidit) ſeu quod liberalibus ſtudiis addicti univerſam hanc augendæ rei familiaris operam negligunt. qua ratione fit ut ſordidi homines, qui nil aliud ſapiunt quam lucrum, bonarum vero artium expertes ſunt, paulatim rempublicam capeſſant: ingenui vero ac liberaliter educati opibus ſenſim deficientibus à jure civium decidant. Inde maximas ſeditiones oriri ac rempublicam turbari neceſſum eſt. Ideo majores noſtri ſapientiſſimi homines ne ſua reſpublica quandoque in has calamitates incideret, hanc definitionem publici juris, generis nobilitate longe melius fieri cenſuerunt, quam magnitudine cenſus: ea tamen temperatione, ne tantum ſupremæ nobilitatis viri hoc ius haberent (illud enim paucorum potentiæ fuiſſet, non reipublicæ) ſed etiam quicunque alij cives non ignobiles. Itaque omnes qui aut genere nobiles extitere, aut virtute

inſignes

inſignes, aut de republica bene meriti, principio hoc jus civitatis regendæ adepti ſunt. Quod ſi poſt eum primum conventum aliqui extiterint, qui tum opibus, tum ſtrenuis geſtis rempublicam auxerint, nimirum illis omnibus jus adminiſtrandæ reipublicæ conceſſum fuit, quod & temporibus noſtris vidimus. nam nonnulli etiam advenæ externique homines in hunc numerum civium aſciti ſunt, vel ob eam cauſam, quod nobiliſſimi, vel quod officioſi erga rempublicam fuerint, eamque inſigni quopiam facinore honeſtarint. Vniverſus ergo hic civium conventus, ſeu (ut dicitur) magnum hoc conſilium penes quod ſummum totius reipublicæ jus eſt, à quo etiam ſenatus magiſtratuumque omnium autoritas, in republica vicem refert popularis ſtatus. Dux vero qui præfinitum imperandi tempus non habeat, ſed dum vixerit, præſideat, regiam præ ſe fert poteſtatem, præſertim cum regiam ſpeciem habeat, ac gravitatem dignitatemque regis ſervet. Reliqui vero cives regia veneratione ducem proſequuntur, omniaque decreta & leges, tum etiam publicæ literæ, ſub ducis nomine prodeunt. At ſenatus, decemviri, ſeniorumque ſeu præconſultorum collegium, qui apud nos vulgo ſapientes ſolent dici, eorum inquam

quam qui præconſulunt, ac de republica ad ſenatum referunt, oſtendunt quandam optimatium ſpeciem. Quæ cum ſint pręcipuæ reipublicæ hujus partes, antequam ad inferiores magiſtratus deveniamus, de iis primo ſigillatim dicendum eſt. Majus ergo conſilium eſt, à quo univerſa pendet reſpublica. Omnes ordinis patricii juvenes, qui xx annum exegere, ad magiſtratum, qui vulgo Advocatorius dicitur, accedunt: cui præcipue legum tutela demandata eſt. coram quo conſtituti cum patre, aut matre, ſi pater deceſſerit, aut proximiore generis cognato, ſi utroque parente orbati fuerint, adhibitis duobus teſtibus honeſtis viris, probant ſe natos ex eo parente, quem patrem profitentur, non ſpurios, ſed matrimonio, legibus, & ex matre honeſta muliere natos. Teſtes vero in hæc verba jurant, ſibi id compertum eſſe ex omnium quos novere atteſtatione, atque ex omnium aſſenſu. Deinde pater ſeu mater vel conſanguineus genere proximus, ſi fuerit is juvenis utroque parente orbatus, jurejurando aſſerit adoleſcentem xx annos exceſſiſſe. Quæ quum rite à ſcriba magiſtratus illius in codicem fuerint relata, diem quartam menſis Decembris operiuntur: eademque die omnium horum adole-

adoleſcentum nomina,qui nondum ſortis beneficio jus civis adepti ſunt, & x x annum exceſſerunt, in urnam committuntur,& ad principem deferuntur:ibiq; coram conſiliariis conſtituitur. Penes quam eſt & altera, in qua tot ſunt pilulæ ſeu globuli,quotnomina in priorifuerint ſuis quæq; notata ſyngraphis. Pilularum quinta pars aurea eſt, reliquæ omnes argenteæ.Extrahit princeps ex priori urna nomen,mox & ex altera pilulam: quæ ſi aurea fuerit,juvenis is cujus nomen exierat,confeſtim publicæ poteſtatis jus habet, & in majus conſilium admittitur: ſin argentea,ſorte decidit,ac inſequentis anni ſortem operitur; niſi eo temporis ſpacio x x v annum exegerit.nam quicunque patricius ad id ætatis pervenerit, continuo jus habet civis,publicæque poteſtatis eſt particeps. Hac igitur ratione quinta pars candidatorum juvenum quoquo anno recipitur ad jus ſuffragii ferendi cum aliis civibus. Quod ſi accidat ut cujuſpiam patricii pater atque avus,vel propterea quod abſentes fuerint, vel ob aliam cauſam nunquam hoc jure ſuffragii ferendi ſint uſi, eorumq; nomina nunquam fuerint relata in publicos codices,in quibus patriciorum omnium nomina ſunt deſcripta; ne qua fraus confici poſſet, neve quiſpiam degener

furtim

furtim obrepat in hunc nobilitatis cœtum: noluerunt arbitrio tantum Advocatorii magiſtratus eam rem conſtitui ac decerni: ſed lege cautum eſt, ut hi referentibus Advocatoribus ad xxxx viros agnitionem patritiam probent, atque teſtibus & ſcripturis publicis: ſicque cauſa cognita diſceptantibus quadraginta viris decernitur, an ad ordinem patricium admittendus ſit. Ne autem quiſpiam impune tentare hujuſmodi judicium audeat, itidem quicunque referre de nobilitate ſua voluerit ad eos judices, prius ad magiſtratum deferat quingentos aureos: qui in ærarium referuntur, ſi ille deciderit à cauſa. Ea fuit majorum noſtrorum diligentia, ne qua labe nobilium hic cœtus inficeretur. qua de cauſa etiam illi cives, qui vigeſimum quintum annum exceſſerunt, non prius adipiſcuntur jus ſuffragij ferendi, quam coram Advocatoribus conſtituti jurejurando patris ſeu matris aut proximioris conſanguinei probaverint, ſe ad id ætatis adveniſſe, ac duobus item teſtibus, ſe ex eo patricio genitos quem parentem profitentur, non ſpurios nec matre pudenda. Poſtquam omnis fere ratio à nobis expoſita eſt, qua civibus ad jus publicæ poteſtatis aditus fiat, illud animadvertendum exiſtimo, majores noſtros ſen-

ſenſiſſe plurimum ad amicitiam & unionem civium conciliandam & conſervandam conferre, ſi ſæpius in unum convenirent: quare veteri conſuetudine inolevit mos ille, ut octavo fere quolibet die, interdum etiam frequentius, conſilium magnum cogeretur. Hujus præcipuum munus eſt, ut omnes magiſtratus creet, tum eos, qui in urbe jus dicunt & aliis reipublicæ muneribus funguntur, Senatum quoque & decemviros, tum etiam prætores, præfectos, quæſtoreſque oppidorum atque urbium quæ in ſocietatem Veneti imperii ſunt aſcitæ, nec non cuſtodes arcium, claſſis imperatorem, legatos item claſſis triremium præſides, ac demum (ut uno complectar verbo) quoſcunque qui domi vel foris jus habeant publicæ poteſtatis. Leges item omnes quæ ad conſtitutionem reipublicæ pertinent, hujus conſilii authoritate ſanciuntur. quod præcipue fieri conſuevit tempore interregni, cum ſcilicet mortuo duce nondum alius ei ſuffectus ſit. ſed inferius de interregno. Nunc omnis comitiorum habendorum ratio à nobis exponetur. Circa meridiem, quibuſque fere diebus feſtis conſilium hoc agitur, ſub amplo ſpatioſoque tecto, quod liceat appellare comitium. in eo decem ſunt ſedilia longiſſi-

ma,

ma, utpote quæ longitudinem comitij pene æquent. cives omnes, ut quiſque eò loci pervenerit, ſeſſum eunt, ut cuique libuerit. nulli namque ſtatutus eſt locus, præterquam quibuſdam magiſtratibus, qui comitijs præſunt. ij vero ſunt dux, conſiliarij, & xxxx virorum præſides tres, qui in clariori ſuggeſtu ſedent, atque ſoli jus habent referendi ad magnum conſilium. Poſt hos in medijs ferè ſubſelliis, quæ paulo elatiora ſunt ad parietes comitij poſita, certis ſtatutiſq; ſedibus, Advocatores ſedent, treſq; decemvirûm præſides, ac demumque longiſſime à ſuggeſtu Ducis ſunt ſubſellia Auditorum, veterum ac recentium. de quibus omnibus magiſtratibus à nobis infrà dicetur. cæteri vero cives omnes (ut dicebam) promiſcue pro animi arbitrio ſedēt. ſtatuta deinde hora fores comitij clauduntur, feruntur que claves ad ſuggeſtum principis, & ad ejus pedes locantur. tunc ſcriba primus, qui honos eſt non patriciorum, maximæ tamen dignitatis, aſſurgit, atque elatiore loco conſtitutus voce magna pronunciat magiſtratus, quibus ſunt eo die habenda comitia. pronunciatis magiſtratibus, continuo ex eo loco confert ſe ad ſuggeſtum in quo eſt princeps, altaque voce citat magiſtratus, præſides comitiorum quos

ſupra memoravimus,ut ad principem & conſiliarios accedant.juſſi confeſtim accedunt,ibiq; jurejurando interpoſito pollicentur operam ſe daturos ut leges comitiorũ ſerventur, non pronunciaturos civem eum,qui contra decreta aliquid egerit, ſed pœna legibus conſtituta punituros.His peractis ad ſua quiſq;loca revertitur,præter unum ex Advocatoribus, ac unũ ex præfectis decemvirûm, qui ad extremam partem atrij ſe conferunt adverſam principis ſuggeſto, ibique deſtinatis ſedibus conſident. reliqui vero Advocatores in dextro latere comitij, duo vero reliqui decẽvirûm præſides ſiniſtro latere è regione Advocatorũ ſe item locant. Conſimili ratione veteres & recentes extremo loco comitij, quem dicimus longiſſime diſtare à ſuggeſtu principis,oppoſitis lateribus conſident, dextro inquam ac ſiniſtro: ut hujuſmodi magiſtratuum univerſo civium conſilio omni ex parte oppoſiti cuſtodes eſſe videantur, ne quis impune quippiam agere poſſit,contra leges & comitiorum decreta. Magiſtratibus hunc in modum diſpoſitis tres urnæ juxta principis ſuggeſtum ſarciuntur, in quibusconduntur globuli aurei argenteiq;:hocq; modo diſpoſitæ,ut in medio ſuggeſtu una, ex utroque latere itidem una, in quarum utraque xxx. tantum ſunt
globu-

globuli aurei, innumeri vero argentei. aſt in media urna L X. tantum globuli conduntur, quorum triginta ſex aurei, argentei vero viginti quatuor: ſuntque aurei omnes globuli, certis literarum notis inſcripti, quas ſingulis comitijs ſorte educunt, ne qua poſſet ſubeſſe fraus. Locatis urnis tres conſiliarij juniores cæteris è ſuis ſedibus ſurgunt, ac ad extremam partem ſuggeſtus juxta tres urnas ſeſſum eunt, ea ratione ut ſinguli ſingulis conſiliarijs aſſideant. ijs ita actis & diſpoſitis ſortes ducuntur, ac is ordo civium, cujus ſors exierit, conſurgit ex utroque comitij latere. Per atrium namq; quod longum eſt, decem ſunt ſedilium ordines diſpoſiti, in quibus pro cujuſque arbitrio conſidere cives ſupra diximus, unaque tantum ſors duobus ordinibus inſervit, his ſcilicet qui ex utroque latere comitij ſibi reſpondent. is itaque ordo cujus ſors exierit, magna præconis voce citatur, & ex utroque latere comitij, eo etiam ordine quo ſorti libuerit, conſurgitur, civeſque eo quo ſederint ordine, ad eas ſe urnas conferunt, quibus juxta ſuggeſtum principis conſtitutis conſiliarii aſſident: ac manu impoſita quiſque globulum unum educit. qui ſi argenteus ſit, diverſo itinere ad ſedile, unde ſurrexerat, revertitur. at qui

aureum eduxerit, confeſtim conſiliario, qui urnæ illi præeſt, conſpiciendum tradit. ille diligenter notam agnoſcit. illa notæ inſcriptio ea ratione eſt inventa, ne quiſquam afferre domo ſecum poſſit aureum, quem manu furtim impoſitum videretur ex urna eduxiſſe, ſicque per fraudem elector fieret. Is ergo cui ſors aurei obtigerit, continuo ad mediam urnam ſe confert, indeque globulum extrahit. qui ſi argenteus fuerit, inops voti ad ſuum ordinem revertitur: ſin vero aureus fuerit, ſuggeſtum aſcendit, ac è regione principis deſtinato loco ſeſſum it. Secundus qui eadem ſorte uſus fuerit, eodem etiam ſe recipit, ac item tertius: ſicque deinceps cæteri, quouſque novem fuerint. qui optimum electorum ordinem complent, ac ita eo in ordine diſponuntur, ut ſolius ætatis ratio habeatur, præterea nullius rei. Hoc loco inſtitutum illud minime prætereundum eſt, illos qui ſortis beneficio electores ſunt facti, ſtatim alta voce à ſcriba pronunciari ſolere, adeo ut omnes audiant: neque amplius facultatem eſſe cuipiam eius conſanguineo, aut affini arcta neceſſitudine conjuncto, tentandi ſortem, qua elector fieri queat: neque etiam pluribus quam duobus gentilibus aditus patet ad ordines electorum. quod ſumma prudentia majo-

majores noſtri inſtituêre, ut ſcilicet ad plures agnationes ac familias hoc munus eligendi perveniat, publicumque hoc beneficium latius pateat inter cives: ſatis enim eſſe debet, ſi ex una familia ſors duobus contingat, qua publicæ authoritatis compotes efficiantur. Sed eo revertatur unde noſtra divertit oratio. Primus hic ordo electorius eveſtigio ut completus fuerit, comitio egreditur, ſimulque novem illi ſe in certum conclave recipiunt. Hic ſcriba unus à ſecretis reipublicæ adeſt: primum electoribus nunciat ea quæ legibus præſcripta ſunt, & quæ in magiſtratibus eligendis ſervari debeant. leguntur item ſenatuſconſulta, quibus cavetur, ne pecunia corrupti electores, ſeu quapiam mala arte & fraude eligant, vel, ut rectius dixerim, nuncupent eos, qui competitores futuri ſunt, ac conſilij proponendi judicio diſponuntur. Deinde novem illi electores, prout cujuſque ætas fuerit, ſeniores ſcilicet, digniori loco ac patrio ſedent. nullum namque aliud deſcrimen præterquam ætatis inter cives Veneti eſſe volunt, quod nullius ſimultatis cauſa fuerit: neque à ſummis philoſophis, Ariſtotele inquam in Politicis, & Zenone in Cyri Perſarum regis inſtitutione opere longe celeberrimo, eſt prætermiſſum. E-

 lectoribus

lectoribus eo ordine diſpoſitis, novem item globuli in urnam conjiciuntur, numeris quiſque notati, ab uno ad novenarium. In paginā vero paululum longiore inſcripti ſunt magiſtratus, quorum habentur comitia ſuo ordine. Maximus natu electorum, ex urna ſortem educit. numerus ſorti inſcriptus inſpicitur, ac quotus fuerit numero deſcriptus, pronunciandi quem voluerit civem jus habet. Idem contingit ſecundo, idem tertio, & ſic de cæteris, ut ſcilicet ducta ſorte quiſque electorum privati ac proprii magiſtratus beneficio & arbitrio ſortis ſit pronuntiator effectus. Poſtmodum is, cui primi magiſtratus ſors obtigerit, eum civem pronuntiat quem voluerit. Itur in ſuffragia à novem electoribus. ſi ſex ſuffragia vel plura tulerit electus ab eo electorum ordine, in eo magiſtratu renunciatur, ac ejus nomen in pagina ea oblonga inſcribitur, in qua magiſtratus omnes, quorum habentur comitia, ſunt inſcripti. quod ſi pauciora quam ſex ſuffragia tulerit, quod rariſſime evenit, iterum alius ab eodem electore proponitur. Ad eandem rationem res deindè peragitur, & ſic deinceps quouſque aliquis proponatur, qui approbetur ſex electorum judicio. Idem eligendi modus in ſecundo, tertio, omnibuſque

buſque aliis ſervatur, quoad ille electorum ordo in ſingulos magiſtratus ſingulos cives elegerit. Interim vero dum hęc in conclavi aguntur, reliqui cives ordinem ſortium in comitio cœptum non intermittunt, ſed ad urnas ſe conferunt, prout cuique ordini ſors contingit: deinde globulos educunt, donec novem alii ſortem utramque auream ex urna extraxerint. & hi complent ſecundum electorum ordinem, qui habita (ut dictum eſt) ætatis ratione, & ipſi in conclave deſtinatum ſeorſum ſecedunt: quo in loco adeſt & alius ſcriba à ſecretis, qui ratione in nullo diſpari à priore, tum decreta ac ſenatuſconſultum quæ ſervanda illis ſunt, recitat palam, tum ſuo quemque loco collocat: paginamque defert eiſdem magiſtratibus, eademque ſerie, qua prior illa, quam in conclavi primi electorum ordinis delatam fuiſſe ſupra diximus. Itidem ſortes ab electoribus educuntur: ut quiſque ſuam educit, à ſingulis pronuntiantur cives ſinguli in magiſtratibus quorum comitia fiunt, prout cujuſque electoris ſors tulerit. ac eodem ferme modo poſt hos tertii novem eadem ratione tertium ordinem complentes, in privatum quoque conclave ſecedunt, in quo eadem ad amuſſim obſervantur. Sic etiam quarti novem in

ſuum : atque hoc pacto explent numerum triginta ſex civium; totidem namque fuerant globuli aurei in urna medio ſuggeſtu conſtituta. Quamobrem ex ſexaginta civibus quibus ex primis urnis ſexaginta pilulæ aureæ contigere, triginta ſex electores fiunt, in quatuor claſſes diſtributi : quatuor vero & viginti, qui ex media urna globulos argenteos eduxerunt, ſpe fruſtrati rediguntur in ordinem. Non me latet, perquam arduum eſſe minuta hæc à veterum Romanorum uſu longe remota literis illuſtrare, ſed potius inepti culpam mihi cenſeo ſubeundam, quam parum diligentis. ideo quæcunque etiam minutiora accurate ſane à nobis memorabuntur, adeo ut nihil amplius etiam ab homine diligenti deſiderari queat. Nunc revertamur unde digreſſa eſt oratio. Cum ergo in quolibet magiſtratu, cujus eo die habentur comitia, à claſſibus quatuor electorum quatuor item cives electi ſunt, à ſingulis inquam ſinguli, niſi forte contingat unum aliquem à duobus aut tribus ordinibus electorum renunciari, quod interdum accidit, ſed plerunque cujuſque magiſtratus quatuor fiunt competitores : in nonnullis tamen parvæ dignitatis ac inferioris notæ magiſtratibus duo tantum fiunt competitores:

tores : duæ namque priores electorum claſſes jus habent eligendi , ac pronunciandi competitores , in illis minoribus magiſtratibus,cum poſteriores claſſes eo jure ſint privatæ. Poſtquam magiſtratuum omnium competitores electi fuerint,ea quam ſupra expoſuimus ratione, confeſtim electores dimittuntur, neque ſuffragari ea die cuipiam poſſunt,nec etiam comitiis intereſſe.ac ſcriba magnus, qui (ut dixi) patricius honos non eſt, maximæ æſtimationis, ex ſuggeſtu magna voce pronuntiat competitores primi magiſtratus : ac ſigillatim recitat, quis & à quo electorum ordine electus ſit,necnon quo electorum authore,& in quo ordine unuſquiſque competitorum electorum fuerint. Quo mihi in loco illud nequaquam prætereundum exiſtimo , legibus ſancitum eſſe, ut elector ille, quo auctore quiſque competitorum pronunciatus ac electus ſit, veluti fidejuſſor ejus habeatur:ut ſi contingat pronunciatum civem ſuperatis competitoribus voti compotem magiſtratum eum adipiſci quem petebat, ac in eo magiſtratu pecunię publicæ quippiam averterit, ac damnatus fuerit peculatus, nec ſolvendo ſit , is elector , quo autore pronunciatus eſt, in ærarios referatur. Competitoribus igitur elata voce à ma-

gno ſcriba pronuntiatis, primi magiſtratus continuo pronuntiati, ſi adfuerint, cum gentilibus quiſque ſuis ac maxime neceſſariis cognatis è comitio egrediuntur, & in conclave deſtinatum ſe conferunt, ibique operiuntur donec illius magiſtratus habeantur comitia. Poſt id item magnus ſcriba omnes admonet: divinis atq; humanis legibus unumquemque teneri, ut ei ſuffragetur, qui omnium optimus ac reipublicæ utiliſſimus fore videatur: deinde primum competitorem nominat, à primo ſcilicet electorum ordine electum, pro quo in ſuffragia eundum ſit. continuo juvenes tot exurgunt, ut unicuique ſedilium ordini bini inſerviant. Hi urnas quaſdam manibus geſtant, miro artificio coagmentatas: exterior pars eſt viridis, interior alba, unico fornice ſuperius tectæ: in quem cum manum injeceris, liceat tibi in utrum volueris ſuffragium dimittere: cum tamen nullus, etiamſi adſit ac diligenter inſpiciat, dignoſcere queat in utram urnam ſuffragium ſive calculum jeceris. nec fabis ſuffragantur, ſed pilulis quibuſdam linteis, ne qua ratione ex ſono, quem cadentes in urnam fabę facturæ erant, dignoſci poſſit, in utram urnam calculus ſit jactus. nam majores noſtri maxime reipublicæ intereſſe exiſtimavere, ſi

libera

libera judicia fierent : idcircoque ſummam operam dedere, ut ſuffragia quam occultiſſima eſſent. Iuvenes ergo illi cum ſuis quiſque urnis invicem coagmentatis ad ſedile concedunt, ac cuique civium eo quo ſederunt ordine, urnas offerunt. quilibet vero civis palam oſtenſo calculo manum in fornicem imponit, ac in utram voluerit urnam eum dimittit: ſi ſuffragari velit, in interiorem albam: ſi vero refragari, in exteriorem viridem. ſimul in unoquoque ſedilium hac ratione eo quo diximus modo in ſuffragia itur. Quo fit ut brevi admodum temporis ſpatio ab univerſo conventu civium ſuffragatum ſit. tunc urnæ deferuntur ad ſuggeſtum principis, ibique collecta ſuffragia effunduntur in duo vaſa patula: ea videlicet quæ fuerunt in urnis albis, in vas candidum; at quæ in viridibus urnis collecta ſunt ſuffragia, itidem in viride vas conjiciuntur. Deinde ad conſiliarios numeranda deferuntur, inter quos medius ſedet princeps. candidi vaſis ſuffragia competitori faventia ab eis conſiliariis numerantur, qui dextro principis latere aſſident. At collecta in vaſe viridi, quæ ſcilicet refragantur, ab his qui ad lævam principis ſederint, recognoſcuntur. ſcribæ publici conſiliariis adſtant, ſtatimque ſcrip-

tis mandant numerata ſuffragia. Interea dum primi ſuffragia recenſentur, eadem fermè ratione pro ſecundo in ſuffragia itur, qui à ſecunda electorum claſſe fuerit electus. deferuntur itidem ſuffragia ad conſiliarios. numerant illi, ac numerum ſcribæ mandant in ſcriptis. ſic pro tertio ac demum pro quarto ſi tot fuerint competitores, ad ſuffragia itur. Numeratis ſuffragijs, is qui plurima tulerit, dummodo dimidia excedant, pronunciatur electus à magno ſcriba, quum peractis omnium magiſtratuum comitijs conſilium dimittendum eſt. Sin autem eius magiſtratus competitorum nullus plura ſuffragia quàm dimidia omnium tulerit, præteriti hi omnes habentur, differturque electio ad altera comitia. Poſt primi magiſtratus comitia peracta pronunciant nomina electorum in ſecundo: recedunt è concilio competitores cum gentilibus ac cognatis. At illi qui concluſi erant, primorum ſcilicet gentiles atque cognati, in comitium recedunt. Eadem ratione in nullo diſpari à priori, eodem ordine itur in ſuffragia pro ſecundi hujuſce magiſtratus competitoribus. ac item numerantur à conſiliarijs. is electus habetur qui ſuffragiis alios ſuperavit, dummodo plura dimidiis ſint. ſic pro tertio, item deinceps pro

quarto,

quarto, hoc demum in omnibus alijs magiſtratibus ſervatur. Poſt completa comitia electorum nomina magna voce pronunciantur à ſcriba magno, poſtea dimittitur conſilium: non tamen ultra ſolis occaſum protrahi comitia queunt. Quòd ſi ea ſolis occaſus interceperit, ſtatim renunciantur, qui ad eam horam fuerint electi: eorum, qui reſtant, nulla ratio haberi poteſt. Itaq; beneficio, quod eis cum ſors tum electorum claſſès attulerant, ſpe fruſtrati, minime frui queunt. fuitque hoc ſumma ratione decretum. nam facile admodum eſſet, ſi res in noctē protraheretur, ne tam magna civium multitudo à magiſtratibus, qui comitijs præfecti ſunt, in officio contineri poſſit, quin tenebris faventibus aliquid contra leges agant. iccirco maiores noſtri ſapientiſſimi viri, qui eximia prudentia & animi ſolertia omnia proſpexiſſè videntur, ſtatuêre ultra ſolis occaſum comitia protrahi non poſſè, neque aliquo pacto lucernam ullam in atrium illud inferri, dum comitia habentur. Hæc eſt omnis comitiorum ratio, in qua minime eſt prætereundum, ita inter cives diſtribui magiſtratus, ut tamen duo eiuſdem gentis, aut etiam conſanguinei maxime neceſſarij in eodem magiſtratù eſſè non poſſint. Quemadmodum neque iiſdem comi-

comitijs duo gẽtiles, aut agnati maxime neceſſarij, ſortis beneficio electores eſſe nequeunt, ut ſuprà oſtendimus. quod ſumma quidem ratione ſtatutum eſt, ut ſcilicet jus publicæ poteſtatis ad plures pertineat, non autẽ ad paucos contrahatur neceſſarios, nam hi poteſtatem adepti facile poſſent aliquid moliri, ac rempublicam turbare. præterea quum plurimi expertes fuerint honorum, neceſſe etiam eſt, ut hi plurimi eam rempublicam oderint, ac rebus novis ſtudeant. Eam vero rempublicam diutius conſiſtere ferè impoſſibile eſt, quam multi civium nolunt. adde quod proprium reipublicæ eſt, publicam poteſtatem ad plures pertinere: idque æquiſſimum ſit, ut conſimiles inter ſe cives, ex quibus reſpublica conſtare ſolet, non diſpares ſint in honoribus conſequendis. paucorum vero ſtatum, quem Græci ὀλιγαρχίαν dicunt, facile conſtituunt, qui jus publicum contrahunt ad paucos neceſſarios. Quamobrem in republica Veneta ita magiſtratus inter cives diſtribuuntur, ut quoad fieri poſſit omnes familiæ agnationeſque honorum ſint participes: ea tamen ratione, ut non quivis, ſed hi tantum viri qui & probitate & prudentia excellunt, rempublicam adminiſtrent, ac muneribus publicis fungantur. Prior illa inſtitutio populare quid-

quiddam ſapit: altera vero optimatium gubernationem. quare luce clarius intueri licet, omnes rectas gubernationes civitatum in hac una republica eſſe commiſtas. nam quamvis hoc magnum conſilium ſpeciem quandam referat popularis ſtatus, nihilominus in eo perſpicitur commixtam eſſe rationem optimatium gubernationis cum populari. nam ſorte eligi magiſtratus populare eſt. in eo etenim ſtatu civitatis juſtum atque æquum æqualitate arithmetica metiuntur: ac reputant, quum unuſquiſque populi unus ſit civis, & liber, ac paribus paria debeantur, unumquenque ex populo pari jure ac commodo frui debere in republica, ut magiſtratus conſequi poſſit. & quum omnes ſimul nequeant imperare, ſed per vices, exiſtimant, æquam hanc eſſe diffinitionem, inter cives ſorte fieri debere, ut hi imperent, quibus ſors faverit. Contra in paucorum potentia, quæ aberrat à republica optimatium, arbitrantur æquum, cum imparibus imparia debeantur, diviteſque ſuperent alios cives copia rei familiaris, eis quoque ſupremos honores deberi. In qua exiſtimatione utrique longe à vera ratione recedunt, licet veriſimili nitantur. nam quod inquiunt, paribus paria, aut imparibus imparia deberi, recte ſtatuunt. In eo vero quod

ro quod paritatem priores numero tantum, ac poſteriores imparitatem ſolum divitiis metiantur, hi nimirum utrique egregie falluntur. Etenim qui numero pares ſunt, aliqua in parte pares ſunt, non omnino pares. Et qui divitiis impares, non omnino impares cenſendi ſunt, ſed aliqua tantum ratione impares. Verum cum civilis ſocietas ad bene vivendum ſit inſtituta, virtus ſola diſcrimen hoc efficit. his ergo qui virtute pręſtant, tanquam imparibus ac potioribus ſupremi etiam honores in republica debentur: æqualibus vero virtute ac civili induſtria æquales etiam honores. hic modus, hæc norma optimatium eſt. Sicuti ergo populare eſt, uti ſorte in electoribus conſtituendis: ita eſt optimatium, ut is qui virtute præſtare judicio conſilii exiſtimatus fuerit, potior habeatur, ac reliqui repulſam ferant, qui indigniores habiti ſint. Qua ex re facile perſpici reor, in hac comitiorum habendorum ratione commixtam eſſe cum populari ſpecie optimatium formam: eo tamen temperamento, ut id quod eſt optimatium, ſuperet rationem popularem. nam ſors in electoribus tantum conſtituendis dominatur: cujus poteſtatis nequam etiam homines reipublicæ abſque detrimento compotes eſſe queunt, parque jus habere

habere cum optimis civibus. at in adipiſcendis honoribus nil ſortis eſt, totum in electione & exiſtimatione poſitum eſt. Quo in loco non omittendum cenſeo illud inſtitutum, in comitiis magiſtratuum, qui exigunt viros præcipua quadam bonitate ac ſolertia præditos, quatuor ordinibus electorum, de quibus ſupra memini, ſenatum velut quintum ordinem explere. nam dum ordines illi in conclavibus ad hoc munus deſtinatis eos pronunciant, quos voluerint competitores, ſi fiant comitia cujuſpiam horum, quos dixi, magiſtratuum, cogitur ſenatus in minus atrium: ibique unicuique ſenatori licet eum quem voluerit in certis illis magiſtratibus nominare, pro quibus in ſuffragia itur. at is qui plura attulerit, pronunciatur electus ſenatus ſcrutinio, fitque quintus competitor. quamobrem evidentiſſimum eſt, præſtantiorem eſſe in noſtra republica legem reipublicę optimatium, ea quæ eſt popularis ſtatus. Cæterum hujuſcemodi comitiorum modus ac ratio ſatis hactenus diligenter à nobis expoſita eſt. Accedamus ad eam reipublicæ partem, quæ veluti in fidibus ad conſtituendam διαπασῶν conſonantiam vox gravis acutæ proportione quadam reſpondet, ſic etiam ſpecie quadam re-

 gia

gia parti populari reſpondeat,ac demum in unum concentum optimæ reipublicæ injectis mediis magiſtratibus coaleſcat.

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti
De
REPVBLICA VENETORVM
LIBER SECVNDVS.

NVllus eſt, qui ignoret Principem in urbe Veneta perſonam regis ac ſpeciem regiæ gubernationis præ ſe ferre. ideo non abſque ratione poſtquam is à nobis conventus civium eſt deſcriptus, qui populi formam habeat, etſi non ſatis pro rei ipſius dignitate, pro tenuitate tamen noſtra non indiligenter: nunc à nobis aggrediendum eſt, qua ratione ducti majores optimi atque ſapientiſſimi homines principem unum reipublicæ præeſſe voluerunt : necnon etiam dicendum, quibus temporibus ac qualis fuerit hujus principis præficiendi origo. Neminem puto latere, id quod à nobis ſæpius hoc opuſculo eſt repetendum, civitatem civilem quandam ſocietatem

tatem eſſe, quæ per ſe ſufficiat ad bene beateque vivendum. Omnem vero ſocietatem unitate quadam contineri, quis ambigat? contra autem diſtractione diſſolvi. Quo effectum eſt, ut diſcordia civilique diſſidio, maximæ & opulentiſſimæ civitates brevi corruerint, funditusque everſæ ſint. unitas vero commodo contineri non poteſt, niſi ab uno, qui multitudini civium ac univerſis magiſtratibus, quibus privatæ quædam functiones ſint demandatæ, præſit, atque multitudinem quodammodo diffluentem colligat, ac in unum conciliet. quod philoſophi ſummi ac præcipui naturæ indagatores, cum in univerſi conſtitutione, tum etiam in microcoſmo, id eſt animali, animadvertêre. Nam proſpexerunt, in hac rerum univerſitate multos ac difformes, prout ſcilicet uniuſcujuſque natura fert, motus ab uno, cœleſti inquam, contineri, ac diuturno: omnes etiam cauſas ab una prima omnium cauſa: demum in uno animali plurima ac longe diverſa membra, quorum functiones variæ difformeſque ſint: una tamen anima & unico membro, corde ſcilicet, comprehendi, atque in unitatem quandam colligi. pari propemodum ratione in multitudo civiũ ita fuerit legibus inſtituta, ut unum quempiam præſidem velit,

cui bonum commune omnium ac unionis civilis conſervandæ cura præcipue incumbat, quo uniuſcujuſque civis tum privati tum magiſtratu fungentis actiones tanquam ad ultimum finem & præcipuum finem referri debent: nimirum diutius non poteſt conſervari, ſed in diverſas partes diſtracta decidet. quod ut nullius civis culpa aut injuria contingat, ex ſingulorum quidem ſedulitate circa proprium privatumque munus accidere neceſſarium erit, quum commune bonum nulli præcipue ſit demandatum. Cape rei frumentariæ præfectos, hi potiſſimum in hanc curam incumbent, ut eorum opera magna frumenti copia ex omnibus partibus invehatur in urbem, ſitque tritici annona vilis. At hoc fortaſſe publicis vectigalibus officiet. Navalis quoq; rei præſides, quod pulcherrimum habemus, non diſſimili ratione maxime ſtudebunt, ut quamplurimas triremes ædificent, omnibuſque bellicis & nauticis inſtrumentis exornent egregie, atque pecunias publicas undique coactas in eum uſum expendant: ex qua forſitan ſedulitate reliqui reditus publici, & reficiendis arcium & oppidorum mœnibus & cuſtodibus regionum ſatis eſſe non poterunt. quamobrem ſolutis compagibus reſpublica diſtracta dilabitur,

non

non culpa, ſed ſtudio civium, dum quiſque perquam egregie munus ſuum obire ſtudet. quod ſi hiſce incommodis effici videtur, ut operæprecium ſit boni communis curam alicui præcipue demandare, cujus officium nullum privatum ſit, ſed ſolum moderetur ac dirigat cujuſque functionem ad commune bonum, & ad reipublicę unionem: pluribus æque hoc negotium committi non reor è re civitatis eſſe. Etenim id quod pariter plures curant, omnes pariter negligunt (quod inquit Ariſtoteles) dum nulli præ aliis fraudi dari poteſt, ſi quid perperam agatur: ut interim omittam æmulationem ac ſimultates, quæ inter pares plerumque eſſe ſolent. ſin vero unus huic rei præficiatur, qui temporaneum hunc magiſtratum gerat, ut puta annuum aut ſemeſtrem, non autem quoad vixerit: hic nimirum bene ſecum agi putabit, ſi tantiſper reſpublica fæliciter agat, donec defunctus fuerit magiſtratu, ſecurus quid poſtmodum ſit eventurum, ac quo res caſura ſit. Quare contingit, ut male plerumque res cedat. Id quod certiſſimo experimento compertum eſſe poteſt, à pleriſque rebuſpublicis ſumpto, quæ hoc gubernationis genere noſtris temporibus uſæ ſunt. Ideo à noſtra civitate ſapientiſſime inſtitu-

tum fuit, ut in hac republica conſtitueretur quædam ſpecies regiæ gubernationis, adeo legibus temperata, ut quovis incommodo ac periculo, quæ reipublicæ imminere poſſent, amotis, utilitate vero & commodo, quod regia gubernatio habere ſolet, accito, nihil relictum eſſe videretur, quod ſit deſiderandum, ac ſimul rempublicam liberrimam, & regem præſidem haberemus. Vnus ergo princeps eligitur, qui etiam habeat ducis nomen. is quoad vixerit, reipublicæ præeſt, præcipue curam boni communis habet, quo maximę civitates contineri ſuperius à nobis efficaci ratione probatum eſſe reor. Hujus nulla eſt privata functio, nulla etiam eſt in univerſa republica, cujus expers eſſe debeat. hic cum unumquemque privatum, tum etiam quoſcunque magiſtratus ita debet in officio continere, atque ea ratione moderari, ut veluti quadam harmonia omnia conſonent communi bono, atque ad unionem civilem referantur: ne qua ſcilicet functio ſive nimia ſedulitate magis quam opus ſit intenta, aut negligentia remiſſa utilitati communi officiat. hoc igitur eſt principis munus, ut tanquam in quadam reipublicæ ſpecula poſitus conſpicetur, quid unuſquiſque rerum agat, eorum præſertim qui fuerint præditi

diti publica authoritate: ac ſi quem perſpiciat qui officio ſuo deſit, accerſitum coram univerſo collegio verbis primum caſtiget, ac, ſi res ita tulerit, adhibitis Advocatoribus, ſeu decemvirûm præfectis, mandet culpam ejus dignoſci, ac de conſilii ſententia puniri. Ipſe quoque dux ſi velit, cum Advocatoris tum præfecti decemvirûm authoritate uti poteſt, atq; de cujuſque crimine & de mulcta infligenda ad conſilium referre. Id quod more fieri ſoleat, infra docebimus, quum de judiciis criminum agemus. Eam enim princeps obtinet poteſtatem, ut in quovis civium collegio ſeſe adjungere collegam magiſtratui præſidi, parque cum aliis præfectis jus habeat: ut hac potiſſimum ratione omnibus conſulere queat. verum poteſtas hæc adeo eſt legibus contracta, ut nihil ſolus poſſit, aliis magiſtratibus adjunctis non amplius authoritatis obtineat, quam quivis unus eorum, qui eo magiſtratu funguntur. Quin etiam magiſtratuum jus adeo modicum eſt, ut nullus tametſi ſummus quicquam ſtatuere poſſit, quod alicujus momenti haberi debeat, niſi de conſilii ſententia. ſed de his ſuo loco luculenter dicetur. In quovis pręterea conſilio princeps tanquam illorum unus unius tantum ſuffragii jus habet. in magno item

conſilio in conventu omnium civium dum comitia magiſtratuum fiunt,neque gentili, neque conſanguineo competitori ſuffragari poteſt, verum eodem parique jure cum omnibus utitur.Ex his igitur puto quemcunque facile intellecturum, Venetorum principi omnem ademptam eſſe facultatem principatu abutendi,& pro tyranno ſe gerendi. Quæ res diuturna, quin potius vetuſtiſſima conſuetudine, vel à primis originibus urbis ad hæc uſque tempora perducta adeo inolevit, ac confirmata eſt, ut nihil minus urbi Venetæ timendum ſit,quam principem reipublicę libertati ullum unquam negocium faceſſere poſſe. Verum enimvero cum maximos labores ac ingentem ſollicitudinem animi abſque mercede ulla univerſi rejecturi eſſent,poteſtatis diſpendium principi repenſum eſt adhibitis honore, dignitate, ac ſpecie regia. Nam ornatus corporis regius eſt, purpurea enim veſte aut aurea ſemper utitur. Capite geſtat velamen linteum pro regio Diademate, ſupra quod & geſtat capitium purpureũ limbo aureo ornatum, cujus pars quæ occiput tegit, in cornu formam aſſurgit. ſedem in ſuggeſtu habet veluti regiam.omnes cives cum privati tum magiſtratum gerentes detecto capite ac ſtantes ſedentem prin-
cipem

cipem alloquuntur: honoris id hac tempeſtate præcipuum ſignum. Nulli princeps aſſurgit. Cunctæ epiſtolæ reipublicæ ſub nomine ipſius prodeunt obſignanturque. Orator quivis, prætor, præfectus, aut quilibet alius qui ad ſenatum ſcribere voluerit literas, ad principem deſtinat: decretorum, legum, ac ſenatuſconſultorum promulgationes nomine principis fiunt. Nummi omnes tam aurei quam argentei cum nomine ac figura principis excuduntur. Tandem ut paucis abſolvam, ubique regis ſpeciem intueri poſſis, poteſtatem vero nuſquam. ſapientiſſime & hoc quidem in republica Veneta, ut cætera omnia, conſtitutum fuiſſe, nullus ſanæ mentis inficiari auſit. Nam hac honoris mercede laborioſum alioquin principis munus rependêre, quod ſolum virtutis præmium eſſe vulgus prædicat, & ſummi philoſophi prodidêre. Ex quibus Ariſtoteles in Ethicis inquit: Quum hi qui recte & ſancte magiſtratum gerant, non ſuæ ſed aliorum utilitati conſulant, nulla alia ratione æquum eis præmium tribui poſſe, præterquam ut honore alios antecellant. Præterea magnopere facit hujuſce principis dignitas, ut quicunque civis & caſtigationem ejus maxime vereatur, & injuncta munera majori ſedulitate

perficiat. Adjuncti ſunt principi ſex conſiliarii, ex ſenis tribubus in quas diviſa eſt univerſa civitas, delecti, ex ſingulis ſcilicet ſinguli. hi octimeſtrem magiſtratum gerunt, perpetuoque principi aſſident, omnia cum principe audiunt, nullæ literæ publicæ exeunt, niſi ex ſententia quatuor conſiliariorum, qui etiam nomina ſua literis aſcribunt: non his tamen quæ prodeunt, ſed illis quas ſcribæ reipublicæ primum ſcripſerunt, atque poſt exempla edita ſervant. In qua quidem re illud haudquaquam eſt prætereundum, haſce literas, quæ non ex decreto conſilii, ſed juſſu principis & conſiliariorum datæ ſunt ad quempiam, ut res parvi momenti & modicæ eſſe autoritatis. Illud namque ſæpius eſt nobis repetendum, omne jus omnemque poteſtatem conſiliis eſſe duntaxat attributam: nullum vero magiſtratum per ſe amplam poteſtatem obtinere. ſed de conſiliariis infra dicetur. Nunc ad principem, ſeu ducem malueris appellare, oratio redeat. Hac igitur ſpecie regia principi adfixa, cum plerumque privatę opes ſatis futuræ non eſſent ad tuendam eam dignitatem atque ad eum locum honeſtandum, ex publico ærario conſtituta ſunt in ſingulos annos duci tria millia & quingenti aureorum nummûm. ac ne

fortaſſe

fortaſſe quiſquam paulo avarior in rem familiarem neglecta dignitate atque utilitate publica, eam pecuniæ ſummam converteret, injuncta ſunt illi munera quædam, quæ ſuis impenſis obeat, quibus & dignitati ipſius & reipublicæ uſui conſuleretur. quæ ſi ut pecuniis parcat, negligat, heredibus adeo ingens pecuniæ mulcta eſt impoſita, ut cum rei familiari augendæ princeps ſtudere voluerit, & hæredibus prodeſſe, magnam ejus jacturam facturus ſit, ſi ob avaritiam dignitati ſuæ defuerit: præterquam quod privatim quandam ignominiam & dedecus poſteris relicturus eſt. Complures ſtipatores alit, inermes tamen, ſericis veſtibus ſemper utitur. domum habitat aulæis mirifice inſtructam, ſupellectilis argenteæ copiam habet: cæteraque id genus, quæ principi viro conveniunt. Singulis annis quater prandium parat, ſexaginta & amplius civibus, laute atque opipare inſtructum. qua in re pervetuſtum Lacedæmoniorum morem atq; Cretenſium (quorum reſpublicæ illuſtres fuere) moderatum tamen majores noſtri in hanc noſtram rempubl. tranſtulere. Nam cum ſummopere faceret ad benevolentiam civium conciliandam conventus civium frequens, convivia quædam pub-

lica impenſis ærarii fieri ſtatuerunt tum Lacedęmonii tum Cretenſes. ad quę cum cives convenirent, & unuſquiſque facile quemcunque dignoſcere poterat, & neceſſitudine quadam arctiori ex conſuetudine illa communi invicem vinciebantur. verum cum omnes promiſcue convenirent, neceſſe erat plerunque in conviviis illis tumultus & turbationes ſuſcitari: quumque ii quorum ea cura erat, pro ſe quiſque cives laute excipere vellet, pecuniæ publicæ magnam jacturam faciebant. Quapropter [illegible]ligatione & modo adhibito vetus [illegible] inſtitutum & ad. Venetos deductum eſt, omneque id negotium principi demandatum. Quater ergo ſingulis annis cives à principe adhibentur, lautis ſane ſed non invidioſis epulis. nec unuſquiſque promiſcue accedit, ſed hi tantum quos princeps aſciverit, præter conſiliarios & Advocatores præfectos quadragintavirûm ac decemvirûm præſides, qui jure quodam eorum magiſtratuum ſemper conviviis principum interſunt. cæteri cives omnes invitati accedunt. Hac autem ratione quatuor hæc convivia diſtributa ſunt, ut ſeniores dignioresque cives invitati, circa brumam die divo Stephano protomartyri dicato ſummo mane conveniant in ædes publicas, habi-

habitationi principum deſtinatas, ac ſolenni pompa domo principem deducant in ædem divi Marci: ſimulque ibi ſacris interſunt, quibus peractis ad ædes ſuas principem reducunt, ibique ſimul epulantur. Aprili etiam menſe die Marci Evangeliſtæ, cujus numen Veneti præcipuum habent, & quem patronum ſibi aſciverunt, poſteaquam ejus reliquiæ ex Alexandria Ægypti civitate illuſtri Venetias delatæ ſunt, cives ætate & dignitate minores invitati à principe eodem more ac pompa celebratis ſacris ad principis prandium ſe conferunt. Aſcenſionis quoque feſto, quo die nundinæ Venetiis fiunt, adhibentur à principe hi, qui virilem ætatem attigerunt. Hi item ſummo mane deducunt domo ducem, ſimul conſcendunt navem quam ornatiſſime ad hos uſus conſtructam, (quam Veneti Bucentaurum vocant) æſtuariaque egreſſi cum primum liberum apertumque mare intueri licet, antiquorum Pontificum beneficio, qui hanc rempublicam pro rebus quamplurimis fortiter & egregie contra communes nominis Chriſtiani hoſtes geſtis honeſtare voluerunt, princeps jacto annulo aureo in mare inquit, totidem fere verbis, ſe in ſignum veri perpetuique imperii eo annulo mare deſponſare. his adduntur

ab

ab urbis præſule cærimoniæ quædam, quibus peractis deſcendunt in ædem divo Nicolao dicatam, vetuſtam ſane, & quæ in littore condita eſt, quod mare ab æſtuariis diſterminat. ibi ſacra myſteria celebrantur: quibus rite peractis conſcenſa rurſus navi Venetias reverſi principem domum reducunt, ſimulque convivantur. Quarto epulæ pertinent ad juvenes cives, qui duodecimo Calendas Iulias die dicata Vito & Modeſto martyribus, ſolenni pompa cum principe ad eorum templum accedunt, quod quidem templum ultra rivum magnum, qui urbem mediam dividit, eſt ſitum, qui quidem rivus jungitur ponte ſupra triremes ędificato, pro temporis ratione, ne immenſo fere circuitu iter illud conficiendũ foret. Templum igitur inviſunt, ſacris interſunt, ac demum à principe domum reducto lauto ſane excipiuntur convivio. Atque convivio frequenter adhibentur & ſaltatores & mimi, necnon cantores egregii, qui convivas oblectant: intermiſcentur interdum ludi nonnulli, qui mirifice capiant ſpectatores. ſic igitur vetus illud inſtitutum in Venetam rempublicam conceſſit, moderatum tamen. nam hac ratione cujuſcunque fere ordinis cives, pares tamen cum paribus ad

epulas

epulas accerſuntur. ſicque cum dignitati principis, tum etiam maxime conciliandis invicem civibus egregie conſultum eſſe videtur. Cæterum quoniam cives patricii ſingulo quoque anno hiſce epulis honeſtari non queunt, ne ullus præteritus videatur, veteri inſtituto ac lege conſtitutum eſt, ut hyeme unicuique civi, qui in majori conſilio ſuffragandi jus habeat, à principe mittantur quinque marinæ anates, veluti convivii quædam publici portio, quod etiam ad conciliandos cives duci non parum facere cenſeri poteſt. hiſce impenſis inſumitur magna pecuniæ pars, quæ ex ærario principi quotannis numeratur. Quo fit, ut etiamſi velit dux avarus, nequeat tamen ullis avaritiæ ſordibus fœdare dignitatem atq; amplitudinem loci quem tenet. Hoc loco quoniam fere omnis poteſtas atque authoritas principis eſt à nobis explicata, referre operæprecium eſt, quo initio quibuſve temporibus ducis hujuſce creandi Venetiis conſilium initum fuerit: ac demum, quænam ſit ratio comitiorum in duce eligendo. A prima ſtatim urbis origine cum quique nobiliſſimi Venetæ provinciæ cives, Aquileia, Altino, Concordia, Opitergio, Patavio ac pleriſq; aliis civitatibus ampliſſimis atq; opulentiſſimis Hunnorum impetu everſis,

everſis, qui rege Attila duce maximam Italiæ cladem attulêre, in ea æſtuaria maris Adriatici conveniſſent, in quibus poſtea Veneta urbs condita eſt, ac in vicinioribus locis patriæ, quam liquerant, unuſquiſque ſedes ſuas poſuiſſent, ædificata fuere circiter duo & viginti oppida, partim in littore eo quod interiora æſtuaria claudit, partim in tumulis quibuſdam, qui ex æſtuariis eminebant. ac primis initiis cum ea oppida neque per ſe ſatis munita eſſent, neque navigiorum copia alicui oppido tanta ſuppeteret, ut piratis ac prædonibus pro ſe quiſque obſiſtere poſſet, optimum fore cenſuêre, ſi de omnibus in communi conſulerent, cum omnium eadem etiam fortuna eſſet: ac communi conſilio proſpicerent, cum annonæ, tritici, vini, frugumque omnium, quæ victui neceſſariæ ſunt, tum maxime propriorum larium ſecuritati: ne quam injuriam ſeu detrimentum acciperent à piratis, quibus oppidis nondum ſatis munitis expoſiti erant. Quamobrem cum prius unumquodq; oppidum præfectum ac præſidem ſibi ex ſuis civibus delegiſſet, quem tribunum vocabant, conſtitutum eſt inter omnes, ut certis diebus tribuni hi convenirent, ac de re communi decernerent. Paulo poſt experientia compertum

eſt,

eſt, cum nulli ex aliis præcipue cura hæc incumberet, ac propterea multa incommoda paterentur, commodiſſimam & utiliſſimam rem omnibus fore, ſi uni cuipiam præ cæteris communis boni procuratio demandaretur, quem omnes alii uti principem agnoſcerent. Itaque decretum eſt omnium oppidorum conſenſu, ut dux ſeu princeps unus eligeretur: huic principio conſtituta eſt ſedes in oppido Heraclea nuncupato. ſitum id erat in intimis æſtuariis, in inſula quadam juxta Planis fluminis oſtium, quæ noſtris temporibus alluvione fluvii continenti conjuncta eſt. Poſtmodum vero cum locus is non ſatis idoneus videretur: nam cum in receſſu eo eſſet, ſępenumero priuſquam mali fama eo perveniſſet, piratæ jam intra æſtuaria penetrarant, ac vel imprudentes oppidanos oppreſſerant, vel navigia diripuerant: idcirco ſtatuerunt, ſatius fore, principem relicta Heraclea Melamocum concedere, oppidum in medio littore ſitum, ex quo dux facile præſentire poterat, ſi quid inſidiarum à piratis ſtrueretur, ac parvo negocio adeſſe ubicunq; opus fuiſſet. Demum quo tempore Pipinus cladem & ſervitutem elementis illis Venetæ urbis minaretur, omneſque Rivoaltum, ex quibuſcunque oppidis conceſſiſſent, princi-

pis etiam ſedes eo loci tranſlata eſt: quo cunctis oppidanis convenientibus in eam amplitudinem quam cernimus Venetiæ excrevere. ſic igitur perpetuo quodam tenore à primis ſtatim urbis originibus unus princeps reipublicæ Venetæ præfuit. primi illi aliquàm majoris authoritatis fuere. poſtea vero uſu docente paulatim inſtitutis ac legibus poteſtas principis ad hanc quam cernimus temperationem deducta fuit. Ratio vero eligendi ducis, qui priori vita functo ſucceſſurus ſit, primum quidem ſimplex fuit. nam cum majores noſtri ſingulari quadam bonitate præditi fuerint, atque ab ambitione penitus alieni, unuſquiſque pro ſe eam ſollicitudinem recuſabat. quapropter acclamatione populi, is qui omnium optimus ac prudentiſſimus haberetur, princeps renunciabatur. Poſt prima ea tempora aucta civitate & populo ampliore effecto, inutile fore reipublicæ viſum eſt, ſi temeritati atque auræ populari res tam magna commiſſa eſſet. decretum itaque eſt, ut eligerentur undecemviri omnium probatiſſimi, qui creandi ducis poteſtatem haberent. demum quum aliquantum ſimul cum imperio etiam ambitio excreviſſet, inſtituta ſunt ſingularia quædam comitia, ac perplexa quædam ducis eligendi

gendi ratio inventa. hanc nos ne quid incœpto operi deſit, paucis exponemus. Defuncto principe ac juſtis actis pie honorificeque, conſiliarii qui interregni illius tempore ſe in ſedes publicas habitationi principis deſtinatas continuo poſt principis obitum receperunt, magnum conſilium vocant. in eo primo poſt interitum ducis conventu ea ratione comitiorum quam ſupra narravimus, quinque cives creantur, qui defuncti principis res geſtas diligenter ſcrutari debeant, ac de conſilii ſententia, ſi quid ab eo contra leges ac decreta ſit factum, reſcindant. ſi à quopiam etiam munus acceperit, ac ſtatutæ pepercerit impenſæ, ea hiſce referentibus irrogatur hæredibus à conſilio mulcta quam leges juſſerint. Pecuniaria ea eſt, eaque ſumma æris de hæreditate principis publicatur, atque in ærarium refertur. Eiſdem comitiis eliguntur quinque alii cives, qui eodem momento quo renunciati ſunt, recipiunt ſe in conclave comitio adjunctum: neque inde diſcedunt ante quam inter eos re conſultata, quid ipſis poteſtati principis immutandum, tollendum, aut addendum videatur. Re inter eos diſcuſſa iterum cogitur conſilium, quo coacto egrediuntur illi è conclavi (nam prius non licet) ac ſuam

quiſque ſententiam ad conſilium refert de principis jure: ac univerſis civibus diſceptantibus ſuffragiis decernitur, id quod maxime reipublicæ uſui fore viſum fuerit. Id decretum inter leges, quas principes ſervare debeant, ſtatim conſtituta principis poteſtate reponitur. Poſtridie initur perplexa illa comitiorum ratio, quibus princeps creari ſolet. conveniunt itaque cives omnes, qui triginta annos exceſſerint. nam juniores eaque ætate minores veteri reipublicæ inſtituto ad ea comitia non admittuntur. numerantur deinde univerſi cives, ac totidem globuli in urnam conjiciuntur, quot cives fuerint. ex his triginta ſunt aurei, cæteri omnes argentei. ea urna ſtatuitur ante ſuggeſtum comitii ubi conſiliarii reſident. aſtat urnæ puerulus educendis ſortibus: ſubſellia civium vocantur. ad eam urnam accedunt omnes, eo quo ſederunt ordine. nullus autem, quod tamen in aliis comitiis fieri conſuevit, in urnam manum imponit, ſed puer qui aſtat pro ſingulo quoque globulum unum educit. Ii quibus argenteus obtigerit, ſtatim e grediuntur comitium. at is cui ſors faverit, educto aureo globulo, à ſcriba alta voce pronunciatur. Continuo ille in certum conclave recedit: ejus vero gentiles & conſangui-

nei

nei omnes arcta neceſſitudine conjuncti ex ſuo quiſque loco aſſurgit: conſidentque in partem atrii univerſi. numerantur ibidem, ac totidem globuli argentei ex urna extrahuntur: exceduntque hi ex comitio. hoc pacto triginta, quibus ſortis beneficio aureus globulus obtigerit, deliguntur ex univerſo civium cœtu. quo peracto conſilium dimittitur. Poſtquam omnes diſceſſere, triginta illi è conclavi egrediuntur, ac coram conſiliariis denuo ſortem ſubeunt, ac ex triginta iiſce novem quibus ſors faverit electores fiunt, cæteriſque dimiſſis in conclave ſecedunt, huic muneri deſtinatum: ibique ſoli concluduntur, nullo prorſus, nec miniſtro admiſſo: nulli copia fit eos alloquendi, neque inde diſcedere poſſunt, priuſquam quadraginta viros elegerint: nulluſque referri poteſt ab eis electus, niſi ſex ſuffragia tulerit. quo fit, ut quatuor refragantibus nullus electus pronunciari queat. quum primum quadraginta hoſce viros elegerint, per internuncium cuſtodem ac janitorem publicum certiores conſiliarios faciunt, ſe munus ſuum obiiſſe. eveſtigio conſiliarii, niſi hora diei fuerit valde intempeſtiva, conſilium magnum vocant. Poſtquam cives omnes in curiam convenere, profertur ſyngrapha ex

conclavi, in qua nomina deſcripta ſunt civium electorum. Ac ſcriba primus aſcenſo ſuggeſtu magna voce pronunciat quadraginta deſignatos cives. horum quiſque ſi interfuerit, cum primum audierit ſe pronunciari, à loco ubi conſederat ſurgit, & ad ſuggeſtum conſiliariorum conſidit, indeque in conclave deſtinatum. ſin autem eorum quiſpiam abſens fuerit, confeſtim à conſiliario uno ac item ab uno quadragintavirûm præfecto vel per totam urbem conquiritur. Inventus ab iiſdem magiſtratibus primum in comitium, ac deinde in conclave ad collegas deducitur, nulla interius pręſtita facultate aliquē conveniendi aut alloquendi, ne ulla ambitioni occaſio, aut aditus in his comitiis concedatur, quæ ſanctiſſima omnium majores noſtri eſſe voluerunt. hac ratione quadraginta cives deſignati improviſi conveniunt, cum primumque id faciunt, e veſtigio dimittitur conſilium. tunc quadraginta hi egrediuntur conclave, ac in atriū comitii ampliſſimum conſiliarios adeunt: ibique eodem ſortium modo quem ſuprà retulimus, duodecim ex ipſis decernuntur, viginti & octo qui ſuperſunt ex quadraginta viris repudiatis. hi XII viginti quinque viros eligunt, quorum quiſque neceſſe ut octo ſuffragia fe-

rat, paucioribus namque nullus eligi poteſt. re expedita conſiliarios per internuncium admonent. hi ſi tempeſtiva hora fuerit, conſilium cogunt, modoq; in nullo à ſuperiori diſpari xxv illi improviſi coguntur. ac dimiſſo conſilio eodem genere ſortis novem eliguntur, ſexdecim reliqui deſcendunt. novem hi quadraginta quinque creant, ſex item ſuffragiis, qui pari pacto coacto conſilio à ſcriba pronuntiantur, & in conclave coguntur. ii ſortis ejuſdem beneficio rediguntur ad undecim, qui eligunt quadraginta unum viros ex primariis ſenatoribus. qui continuo quum pronunciati fuerint, ſecedunt in atrium deſtinatum: hiq; ducis deligendi facultatem obtinent. non tamen duos ejuſdem familiæ aut arcta neceſſitudine conjunctos in hanc electorum claſſem admitti leges ſinunt, qui mos perpetuus eſt apud Venetos in omnibus magiſtratibus. tam perplexam & multiplicem eorum comitiorum rationem majores noſtri ſapientiſſimi atque optimi homines eſſe voluerunt, ne civium multitudo omnino expers eſſet poteſtatis ducis creandi. Nam primi ordinis electores ſorte fiunt, quæ omnibus civibus par eſt: poſt eum ordinem miſcuere ſorti electionem, ita tamen ut electio ſortem antecelleret. nulli

namque favere ſors poteſt, niſi judicio prioris ordinis fuerit comprobatus. at in poſtremo ordine nihil ſortis eſſe ſciverunt: non enim putavere omnes qui principem electuri eſſent, ſortium temeritati eſſe committendos. ideoque neque multitudo omnino expers eſt huiuſce autoritatis, neque etiam omnino jus hoc tributum eſt multitudini imperitæ, apud quam plerunque inanis quædam aura plus poteſt, quam optimorum ac ſapientiſſimorum judicium. Præterea cum nulli certi ſint principis electores, ſed res omnis ex eorum ſententia pendeat, qui ſortis beneficio uſi ſint, nullus ambitioni eſt locus. nam fieri facile poteſt ut hi nullum jus ſint habituri, quos tu egregie ambieris. Nunc ad rem redeo. Peracta tandem ratione comitiorum, quum jam creati fuerint quadraginta unus viri principis electores, ſtatim omnes nullo interea civium ſalutato, nedum compellato conveniunt in eam curiam, in qua cogi ſenatus ſolet. ibi primum omnium ſancte ac pie divina myſteria celebrantur, univerſique tactis altaribus jurejurando deo opt. ac reipublicæ pollicentur, eum ſeſe ducem electuros, quem ſanctitate, in patriam charitate, ſolertia, ac prudentia alijs præſtantiorem eſſe duxerint. amotis deinde

inde ſacerdotibus ſoli in curia concluduntur, neque famulo, neque quopiam alio miniſtro accito. tunc tres, qui cæteros ætate anteceſſerint, veluti præfecti reſident ad paratam menſam quandam ad hoc munus: ſuper qua urna quædam eſt conſtituta, ac unuſquiſque elector notat in ſyngrapha nomen ejus quem ducem pronunciat, ac notatam ſyngrapham in urnam jacit. injectis omnium ſyngraphis una educitur, quæ ſorte in manum venerat extrahentis. lecta à præfectis ſyngrapha, is cujus nomen exierit, ſi præſens fuerit, ut plerunque contingit, continuo egreditur curiam. tunc ſi quis eorum exiſtimaverit eum civem minus idoneum, qui tam magnam dignitatem ſuſtineat, aut ob quampiam aliam cauſam, non fore è republica eum ducem eſſe, conſurgit: ac primo modeſte præfatus ingenue profert, quid de eo cive ſentiat, & quamobrem putet non eſſe in rem patriæ, eum ducem fieri. cum finem is fecerit, præfecti nuncupatum adhibent: ac ſtatim à ſeniore ei omnia repetuntur, quæ ei objecta fuerint, auctore tamen ſuppreſſo. nam ſacramento antea omnes perpetuo ſe obſtrinxere ſilentio. refellit ille objecta ut libuerit. Deinde iterum recedit è curia. quod ſi prior aut alius quiſpiam novis rationibus adhuc

arguere & accuſare hominem velit, poteſtatem habet. novis criminationibus rurſus accerſitus ille reſpondet, ſicque viciſſim res tractatur, donec accuſatoribus nihil amplius relictum ſit. tum demum in ſuffragia itur. ante hæc tempora, ſi is vigintiquinque ſuffragia tuliſſet, nulla amplius aliorum ratio habebatur, ſed ſtatim ille dux renunciabatur. noſtra tempeſtate in comitiis, quibus Andreas Grittus ampliſſimus ſenator creatus eſt dux, hæc ratio immutata eſt. nam licet nullus electus princeps habeatur, niſi ſuffragia vigintiquinque tulerit, nihilominus non ſiſtunt in eo qui primus eum numerum ſuffragiorum explicaverit, ut antea fieri ſolebat: ſed progrediuntur ad alios, ut ſi quiſpiam eum numerum ſuffragiorum exceſſerit, non prior, ſed hic dux renuncietur. Poſtquam itum eſt in ſuffragia pro primo cujus nomen exierat, alia item ſyngrapha ex urna educitur, ac omnia pari procedunt paſſu, quo in priori ſervata ſunt. ſic in tertio, quarto, ac omnibus deinceps. quod ſi nullus ad eam ſummam ſuffragiorum pervenerit, niſi hora diei fuerit intempeſtiva, iterum eadem ratione comitia repetuntur. ac ut paucis res omnis expediatur, electoribus inde haudquaquam exire licet, neque etiam ullam copiam habent

con-

conveniendi, aut alloquendi extraneum, donec vigintiquinque eorum in principe eligendo convenerint. quo renunciato confeſtim conſiliarii in curiam vocantur: hi omnium primi novum ducem ſalutant, ac venerantur. Poſt id fama per urbem vagatur, ubique diſcurritur, cives gaudentes conſpicias: omnes ſupplices à deo optimo maximo petunt, ut reipublicæ felix fauſtumque id ſit. familiares ac conſanguinei ducis in curiam properant, novo duci gratulantur. eodem temporis veſtigio nummi cuduntur, cum facie ac nomine principis: parantur omnia quibus ad pompam opus eſt. interea dux electoreſque omnes ibidem operiuntur. inſtructis omnibus deſcendunt è curia, ædemque divi Marci ei loco propinquam adeunt, auguſtum templum magniſque opibus ornatum: deum optimum maximum primo venerantur, & ſuggeſtum ex porphyritide lapide confectum omnes aſcendunt. Electorum ſenior verba ad populum facit, denunciat creationem novi ducis, eumque modeſte laudat. Poſt illum item dux orationem habet, ac pauca de ſe pudenter præfatus, ſervaturum ſe pollicetur omnia quæ bonum principem deceant, bonoque reipublicæ, nullius privati commodi habita

ratione conſulturum: ac inprimis juſtitiam curaturum, daturumque operam, ut æquum jus omnibus ſit. non rei familiari, non labori ulli, non denique vitæ parciturum, ſi reipublicæ uſui ſuis incommodis proſpici poſſit. demum deum optimum maximum, divum Marcum (ſub cujus numine civitas Veneta eſt) atque divos omnes precatur, ut ſibi faveant aſpirentque læti, in tam magni muneris functione. Verba ducis univerſus populus magno plauſu excipit. Poſtquam dux peroravit, deſcendunt omnes ex eo ſuggeſtu, ducemque ad aram maximam templi ſtatuunt: ibique tactis evangeliis jurejurando diis immortalibus ac reipublicæ fidem ſuam aſtringit, ſe nil eorum omiſſurum, quæ legibus dux Venetus præſtare teneatur. His actis electores, qui eatenus cum duce perſtiterunt, diſcedunt omnes: at ipſe ligneum pulpitum conſcendit, adſcito conſanguineo quopiam inprimis charo. Nautæ qui in precio habentur, pulpitum humeris attollunt, magnoque plauſu inſidentem ducem per totum forum divi Marci deferunt. Dux vero ex pulpito pecuniam ſuo nomine excuſam jacit: ſumma nulla ſtatuta eſt, ſed penſatur rei familiaris copia, anguſtiave. ac novi ducis liberalitate jactam plebs ſtudioſe colligit. tandem cir-

circumacto ſoro cum ad ſcalas ædium publicarum principis ventum eſt, pulpitum ſiſtunt, è quo deſcendit princeps. mos invaluit, ut veſtes quibus dux eſt indutus, vaſque argenteum, in quo populo effundenda pecunia congeſta fuerat, nautis qui pulpitum humeris ſublatum geſtaverunt concedantur. Dux ſcalis aſcenſis excipitur à conſiliariis, qui ibidem operiebantur, & capitio, quod principis inſigne ſupra eſſè diximus, coronatur. hæc ſeries eſt totius pompæ. Poſtridie ſenatu in curiam coacto dux orationem habet,deo ac patribus gratias agit, quod ad id munus evectus fuerit, ſimulque operam ſuam pollicetur nullo reipublicæ commodo defuturam. ejuſmodi ferè orationem habet coram univerſis civibus, primis ſtatim comitiis, quæ poſt ſe creatum ducem fiunt. Hactenus de principe ſeu duce reipublicæ noſtræ dictum ſit. Illud proximum eſt, ut de conſiliarijs pauca perſtringamus,quæ tamen ſatis exploratam facient omnem illius magiſtratus autoritatem. Aſſident principi conſiliarii ſex, quod ſupra quoque diximus, ſinguli inquam ex unaquaque urbis regione. in ſex etenim regiones ſive tribus diviſa eſt univerſa civitas. harum tres ſunt citra magnum rivum, qui mediam urbem dividit, tres

vero

vero aliæ ultra. ex unaquaque urbis regione conſiliarius unus eligitur, ea comitiorum ratione qua omnes magiſtratus creari ſuprà abunde ſatis explicuimus. magiſtratus iſte octimeſtris: ſimulque cum principe omnium quæ ad rempublicam rerum ſpectant curam habet. verum veteri admodum inſtituto univerſa comitiorum ratio conſiliariis potiſſimum incumbit. ſi qua etiam de re ad magnum conſilium referendum ſit, ejuſque autoritate ſanciendum ſit, res tota conſiliariis referentibus decernitur, utpote qui ſoli id juris obtineant. his tamen interdum adjunguntur quadragintavirûm præfecti, quibus tamen ſolis referendi jus non eſſet. nulli præterea magiſtratui, dempto duce quem ſemper excipio, conceſſa eſt ea poteſtas. poſſunt etiam ſi eis libeat de re omni & ad ſenatum & ad decemviros referre. Cæterum præconſultoribus ea præcipue cura demandata eſt, ut & ſenatum cogant & ad ſenatum referant: quemadmodum & decemvirûm præfectorum officium eſt & decemviros cogendi & ad eos referendi: de quibus à nobis infrà tractabitur. At conſiliarii ampliore autoritate ſunt præditi, utpote qui in ſenatu par jus habeant cum præconſultoribus, & in collegio decemvirûm cum illius collegii præfe-

præfectis. Octo menſibus duci aſſident, eoque munere funguntur quod jam explicui. Quatuor vero menſes interſunt, quin potius præfecti ſunt quadragintaviris quibus capitis graviores cauſæ ſunt demandatæ, eiſque decernentibus judicantur, de quibus ſuo quoque loco dicetur. Nunc poſtquam de magno conſilio quod popularem ſtatum in hac republica refert, & de principe qui regiam perſonam gerit, ſi non eleganter ſatis, tamen diligenter tractatum eſt: inſtitutum opus poſcere videtur ut de reliquis partibus hujuſce gubernationis referamus, quæ optimatium regimen repræſentant. hujuſmodi namque gubernatio in Veneta civitate cæteris facile præſtat, quam ſequenti volumine deo annuente integre explicabimus.

Libri ſecundi finis.

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti
De
REPVBLICA VENETORVM
LIBER TERTIVS.

OMnis hominum inſtitutio, ni prępoſtera futura ſit, naturam optimam rerum omnium parentem imitari debet. quæ cum ita totius mundi ordinem diſpoſuerit, ut res ſenſus intellectuſque expertes, ab his quæ mente præditæ ſunt, gubernentur, ac in hominum hoc cœtu, quem civitatem appellamus, ſeniores junioribus prudentia antecellant, utpote qui neque perturbationibus animi ita obnoxii ſunt ut juvenes, rerumque plurimarum quas in longiori vita experti ſunt peritiores exiſtant: ideo, quod Ariſtoteles in Politicis ait, in unaquaque republica quæ naturæ ſolertiam & ſapientiam æmulari voluerit, ſenes præficiendi ſunt ſummæ rerum: juvenum vero officium eſſe debet, ea facere quæcunque juſſerint ſenes. neque quando hoc inſtitutum maxime ſecundum naturam eſt, ſeniorum imperium juniores detrectare poſſunt, aut

aut ob hanc rem ſeditionem ullam concitare, quoniam in diſcrimine hoc quod ætas facit, nullus invidiæ locus eſt, nullaque querela eſſe poteſt, quandoquidem juniores certo ſperent ſibi à minoribus vicem repenſum iri. Quamobrem in rebuſpublicis omnibus quæcunque alicujus nominis unquam fuerunt, gubernationi civitatis, rerumque omnium publicarum, ſeniorum conſilium præfectum eſt, quem ſenatum etiam à ſenioribus nominarunt. hac in parte adducerem Romanorum, Athenienſium ac reipublicæ Carthaginenſium & Lacedæmoniorum nec non plurimarum civitatum leges, ni res notior eſſet, quam ut ullius teſtimonio comprobari egeat. Pari igitur ratione in noſtra republica inſtitutus fuit ſenatus ac decemviri: qui in Veneta civitate, cujus rempublicam mixtam eſſe dixi ex regio, populari & optimatium ſtatu, referunt optimatium ſtatum: ac media quædam ſunt, quibus extremæ partes, ſtatus ſcilicet popularis, magnum conſilium, ac princeps qui regis perſonam gerit, invicem vinciuntur. Sic inquit Plato in Timæo extrema elementa, terram ac ignem, mediis elementis vinciri: ſic in diapaſon conſonantia extremæ voces mediis diateſſaron ac diapente vocibus invicem nectuntur. Vt er-

go cœptum iter peragamus, ſenatus Venetus centum & viginti legitimos ſenatores habet, multi tamen præterea magiſtratus obtinent jus ſenatorium, adeò ut noſtra tempeſtate ducenti & viginti & amplius jus habeant ferendi ſuffragium in ſenatu. Senatores legitimi ſingulis annis ab univerſo civium cœtu (quem magnum conſilium nominari ſæpius eſt repetitum) creantur. Nec tamen hic honos vacationem ullam habet, quemadmodum omnes alij magiſtratus. ſed iidem ſi ita ſors tulerit, & magno conſilio libuerit, quod plerumque fit, ſingulis quibuſq; annis in eo munere verſari queunt. Modus & ratio electionis ſuprà à nobis expoſita eſt, cum formam omnem comitiorum explicaremus. Eo igitur pacto auguſto ac ſeptembri ſingulis comitiis ſex ſenatores eliguntur, quæ decies repetita ſummam ſexaginta electorum explent. ſexaginta reliqui adjuncti, ſeu adſcripti ſunt prioribus, omneſque hi ſimul propriis quibuſdam comitiis eliguntur. Nam ad tertium Calendas Octobris cogitur ſenatus. Vnuſquiſque ſenatorum & quivis alius, cui ſuffragii jus eſt, in ſenatu unum civem nuncupat. Poſtridie vero illius diei mane ad horam diei tertiam conveniunt univerſi cives comitiis: prælectiſque à ſcriba magno

omnium

omnium civium nominibus,quos pridie ſenatores nominaverint, conjecta in urnam omnium nomina ſorte educuntur. At in ſuffragia pro unoquoq; itur ex omnibus his ſexaginta:quiplura ſuffragia tulerunt quam cæteri.dummodo etiam dimidia exceſſerint,eo anno adſcripti ſenatui ſunt, ea tamen lege, ne plures quam duo gentiles in eorum numero ſint: ſicq; tres tantum ejuſdem gentis in numero legitimorum ſenatorum eſſe queunt, præterea nullus. qua lege optime conſultum fuiſſe reipublicæ exiſtimari debet. nam nulla pernicioſior peſtis in rempublicam obrepſerit,quam ſi quæpiam ejus pars cæteris prævaluerit. ſic namque quoniam æquum jus non ſervatur, impoſſibile eſt ſocietatem inter cives conſiſtere: quod uſu evenire ſolet ubicunque plura in unum conveniunt. ſic ſolvitur mixtum, ſi quodpiam elementorum, ex quibus corpusconſtat,alia ſuperaverit:ſic omnis conſonantia diſſonans fit,ſi fidem unam ſeu vocem plus intenderis quam par ſit. Non impari ratione, ſi civitatem aut rempublicam conſtare volueris,neceſſe eſt id inprimis ſervari,ne quã pars aliis efficiatur potentior, ſed omnes quoad fieri poſſit, publicæ poteſtatis participes ſint. Quocirca perquam egregie majores noſtri ſancitum eſſe

voluere perpetuum hoc jus in republica noſtra, non tantum in ſenatu, ſed neque in aliis magiſtratibus pluribus gentilibus locum eſſe, quàm ad ſervandam æqualitatem opus eſſe videatur. Nec minus prudens inſtitutio eligendi ſenatus habenda eſt, ut ſcilicet ſexaginta ſenatores more comitiorum ſolito, ſorte inquam electioni ac judicio admixta eligerentur: ſexaginta vero adjuncti ratione diverſa, in qua ſcilicet nil eſſet ſortis. Etenim ſi in omnibus par ſorti locus eſſet, facile accidere poſſet, ut aliquando pręcipuorum civium ratio non haberetur, atque in eligendo ſenatu præterirentur non ſine reipublicæ detrimento. Idcirco ſexaginta patres aſcriptos nulla ſorte ſingulis tamen annis eligi placuit. Senatus igitur primum ex iiſce centum ac viginti conſtat, quorum ſexaginta proprio vocabulo ſenatores appellantur, at reliqui adjuncti, quorum comitiis integra dies conſumitur. præter hos centum & viginti legitimos ſenatores pari jure in ſenatu cum ſenatoribus vivunt (ut ducem & conſiliarios prætercam) decemviri, quadragintaviri, judices capitalium cauſarum & criminum graviorum, ſalis & annonæ frumentariæ præfecti, divi Marci procuratores, multique præterea magiſtratus, adeo ut noſtris tem-

temporibus ſumma omnium ducentos ac viginti excedat. hi jure ſenatorum funguntur, univerſa gubernandæ reipublicæ ratio ad ſenatum pertinet. quicquid ſenatus authoritate decretum fuerit, id ſanctum & ratum habetur. eo diſceptante & decernente & paces fiunt & bella ſuſcipiuntur. pecunia etiam omnis reipublicæ ejus juſſu exigitur & impenditur. ſi res poſtulat, nova etiam tributa & decimæ, tamen ex decreto ſenatus, tum imponuntur civibus, tum etiam exiguntur. ſi quando etiam contingat è republica eſſe ut novus quiſpiam magiſtratus pro tempore inſtituatur, is à ſenatu eligitur. Præterea ſenatus quibuſcunque temporibus perpetuum jus obtinuit eligendi oratores, qui ad principes exteros à republica deſtinantur, necnon etiam creandi collegium eorum, qui jus habent & cogendi ſenatum & ad ipſum referendi. hos Ariſtoteles præconſultores nominat, noſtrates vero Sapientes vocant, arrogantiore vocabulo uſi: quo interdum nobis quoque utendum eſſe duximus, ne à communi loquendi uſu penitus abhorrere videamur. Comitia tamen hæc ſenatus, quibus & oratores & præconſultores eliguntur, minus habent ſortis, quam ea quæ ſupra deſcripſi, magni ſci-

 licet

licet conſilii univerſique civium cœtus. unuſquiſque enim ſenatorum nominat quem voluerit, deinde pro ſingulis in ſuffragia itur: iſque cui plura contigerint quam reliquis, dummodo dimidium totius, ſumma excedant, electus renunciatur. Quod ſi quandoque neceſſitas & uſus reipublicæ popoſcerit ut invito cuipiam munus aliquod publicum injungatur, unuſquiſque ſenatorum clam in ſyngrapha ejus nomen notat, quem maxime idoneum duxerit: deinde in urnam ad id paratam ſchedulam eam jacit. inde à ſcriba extrahuntur, palamque leguntur omnes, ac demum pro quolibet itur in ſuffragia: iſque pronunciatur electus cui plures ſuffragati fuerint, dummodo etiam ſint plures dimidiis. Hic ſcedularum modus inventus eſt, ne quiſpiam veritus inimicitias ſive alterius civis odium comparare, qui maxime ei muneri fungendo aptus ſit, nolit tamen, abſtineat ab eo nominando: ſicque privati commodi gratia reſpublica detrimento afficiatur. Nunc is eſt à nobis recenſendus modus quo ſenatus conſulatur, eaque decernat & ſanciat quæ facienda ſunt: aut quonam modo ſenatuſconſulta fieri conſueverint. Non latuit majores noſtros, ſi unuſquiſque ſenator promiſcue tum referre ad ſena-

tum

tum tùm ſententiam dicere poſſet, atque hoc officium proprium nullius eſſet, magnam ſemper in ſenatu turbationem fore. Prȩterea ita uſu compertum eſſe, ut id quod omnes pariter curant, omnes etiam pariter negligant. Ideo legibus noſtris ſtatutum eſt, ut à ſenatu ſedecim cives eligantur,quos vulgus propterea quod maxime omniũ ſapere videantur, Sapientes appellat. nos Ariſtotelem imitati, eo quod prȩconſultant illa de quibus conſulendus eſt ſenatus, prȩconſultores merito appellare poſſumus.hi jus habent & cogendi ſenatum, & ad ſenatum referendi. magiſtratus hic ſemeſtris eſt. Cȩterum hi Sapientes in tres ordines ſunt diſtributi, qui longiſſimo intervallo inter ſe differunt. In primo enim ordine ſex ſunt ſenatores primarii cives, qui cum rerum experientia tum dignitate atque ȩſtimatione alios facile antecellunt. his prȩcipue id muneris incumbit, ut de adminiſtranda republica, de bello, de pace, atque aliis majoribus, prȩconſultent atque ſenatum conſulant. In ſecundo autem ordine quicunq; ſunt cives,qui tametſi parem authoritatem referendi ad ſenatum habeant de omnibus cum illis qui ſunt primi ordinis, nihilominus ſunt dignitate atque ȩſtimatione ſu-

perioribus longe inferiores. Officium horum pręcipuum eſt, cura militum qui reipublicæ ſtipendio aluntur & merent ſub Veneto imperatore. Tertii quoque ordinis quinque ſunt quibus demandata eſt rei maritimæ cura, neque præterea de quacunque re jus habent ad ſenatum referendi. hic ordo apud majores noſtros in precio habebatur, quo tempore apud Venetos res maritimæ florebant. Verum re maritima diminuta, noſtrorumque ſtudiis ad continentis imperium converſis, cœpit hic quoque magiſtratus in parvo precio haberi: adeo ut ætate noſtra adoleſcentes ac primæ lanuginis homines ad eum ordinem eligantur. hi ergo cives ſedecim quorum conventus apud Venetos proprio vocabulo collegium appellari conſuevit, ſummo mane conveniunt cum principe ac conſiliariis: primumque ad tertiam uſque diei horam privatos homines audiunt, quibus aliquid rei eſt, aut cum republica aut cum quopiam magiſtratu: eaſque cauſas decernunt omnes ſimul, vel ſi ita res poſcere videatur, ad ſenatum de illis referunt. ſub tertiam diei horam omnes privati è curia dimittuntur, confeſtimque ab aliquo ſcribarum qui à ſecretis reipublicæ ſit, leguntur omnes epiſtolæ ad ſenatum miſſæ. Poſt-

modum

modum, niſi ab oratore alicujus principis, qui ad ducem & collegium admitti velit, aut à quopiam majoris momenti negocio, quam ut ad aliud tempus differri poſſit, interpelletur, ſecedunt hi Sapientes ſive præconſultores, in certum conclave, conſultaturi de publicis negocijs. Poſtquam conventum eſt, & conſederunt omnes, is qui præfectus eſt (nam per vices eorum quilibet ſeptenus præ cæteris agendorum curam habet) rem proponit, de qua ſit conſilium ineundum. Deinde ſingulos ſententiam rogat, eo ſervato ordine, ut primæ claſſis conſultores primarij cives, primi etiam ſententiam rogentur: dicantque poſt eos, quinque illi quos in ſecundo ordine conſtituimus. Poſtremi, ſi res propoſita maritima ſit, ſententiam dicunt tertiæ claſſis præconſultores, quibus earum rerum cura demandata eſt. Quòd ſi res propoſita ad maritimum negocium non ſpectet, hi poſtremi ſilent. in unaquaque vero claſſe primus ſententiam dicit, qui ſeptem proximis diebus præfuit. Deinde maxime ſenex, deinceps alij prout ætate præſtiterint. Poſtremus omnium, qui alios rogat, remque deliberandam propoſuit, quique per eos ſeptem dies præfectus fuerit, ſententiam ſuam adfert. Re tandem inter ipſos propè diſcuſſà ac

deliberata, ſive omnes in eandem ſententiam convenerint, ſive in duas aut tres, prout diverſa ſunt hominum ingenia, diviſi fuerint,principem & conſiliarios conveniunt, priuſquam ſenatum cogant. Ibique omnium ſententiæ recitantur, quibus ſi princeps aut conſiliarius quiſpiam adhærere voluerint, ſuaque autoritate favere, aut aliam novam invenerint, re iterum inter eos tractata, tandem omnium ſententiæ ſcriptis mandantur. Id muneris eſt ſcribarum, qui ſunt à ſecretis ſenatus. ſic negociis, quæ ſenatus autoritate decernenda ſunt, conſultatis, ſenatum cogunt, coram quo primum recitantur omnes literæ, quæ alicujus ſint momenti, quæve poſt dimiſſum proximum ſenatum principi & præconſultoribus redditæ fuerint. poſtea in his rebus, quæ à collegio præconſultorum deliberatæ fuerint, primum ſententiæ leguntur, ſive illæ concordes ſint, ſive inter ſe diverſæ, eodem ferè pacto quo Plato innuit apud Athenienſes rogationes populi fieri ſolitas fuiſſe. Nullus vero præter eos, quos à Venetis Sapientes vocari admonui, referendi ad ſenatum jus habet, ſuamque ſententiam illius ordinis autoritate confirmandi & ſanciendi: ſemper ducem, conſiliarios & quadragintavirum præfectos,

fectos, de quibus infra dicemus, excipio. Lectis in ſenatu omnium ſententiis præfectus collegii (ſi voluerit) ſurgit. ſin minus, maxime ſenex, aut is cui dicere volenti, alii conceſſerint. elatioremque ſuggeſtum ad id factum conſcendens verba ad ſenatum facit: rationes omnes quibus ſententiam ſuam adſtruat, diſſidentesque refellat, in medium affert: modeſte tamen & graviter, ut ſenatorii ordinis virum decet. qui poſtquam perorаverit, ſurgit præconſultor alius, qui à priori diſſentiat, ſuamque ipſe ſententiam confirmat, priorem vero confutat, aliaſque, ſi quę ſunt præter priorem, quæ à ſua diſcrepant. ſurgit deinde tertius, ſi tot ſententiæ fuerint, eaq; in medium adducit, quæ ſecum facere videntur: ſicq; deinceps res intereos diſcutitur, quoad nullus eorum ſit, qui verba facere velit: nulli namq; ſenatori locus dicendi datur, quouſq; præconſultores omnes qui id muneris ſubire voluerint, dicendi finem fecerint. ſed poſtquam ultro citroque quantum libuerit, & orationibus & argumētis hi contenderint, alijs quoq; ſenatoribus dicendi facultas datur. quod ſi ſenatorum aliquis cuipiam ex dictis ſententiis contradicere, aut earum quampiam aſtruere ſive etiam novam adferre velit, dicendi copiam habet. nullus tamē ſena-

torum de nova ſententia, quam ipſe invenerit, & ad ſenatum prcpoſuerit, jus ad ſenatum referendi habet: ſed plerunque contingit, ſi conſilium ejus ſenatoris è republica eſſe videatur, ut aliquis ex collegio ſive conſiliarius ſive quadragintavirûm præfectus de ea ſententia ad ſenatum referat. Hoc ergo pacto re bene diſcuſſà & deliberata, ſuffragiis univerſis ſenatus decernit, quam nam ſententiam potiſſimum probet. non tamen pedibus in ſententiam eunt, aut recedunt, quem morem Romanos ſervaſſe memoriæ proditum eſt, neque palam ſententiam dicunt: ſed urnis ac ſuffragiis rem decernunt, non diſſimili ratione ab ea quam in comitiis ſervari ſupra docuimus. Scribæ qui ſunt à ſecretis ſenatus, ferunt totidem urnas quot fuerint ſententiæ, de quibus conſulitur ſenatus: unamque viridem, quæ eorum ſuffragia excipiat, qui ſententias eas omnes repudiant. Præterea unam rubei coloris, in quam jaciunt ſuffragia ſenatores, quibus nondum liqueat. unuſquiſque autem ſenatorum ſuffragium in ejus urnam demittit cujus ſententiam præ aliis probaverit: ſi vero omnes rejiciat, in viridem urnam. quod ſi nondum liqueat, ac dubitet, urna rubea præſto eſt. Conſiliarii ſuffragia numerant. Id vero pro

decreto

decreto habetur, cui plures quam dimidii ſenatores fuerint ſuffragati. quod ſi nullius ſententia dimidium ſummæ exceſſerit, primum ea rejicitur, cui pauciſſimi fuerint aſſenſi, repetunturque ſuffragia pro cæteris ſententiis: eodemque modo poſtrema ſemper rejecta, controverſia ad duas deducitur, quarum altera neceſſe eſt ut plura dimidiis ſuffragia ferat, in quam ſenatuſconſultum factum fuiſſe pronunciatur. Re una expedita de aliis refertur, niſi hora diei intempeſtiva fuerit: idemque modus in aliis ſervatur. Si vero cujuſpiam principis orator ad rempublicam Venetam acceſſerit, à principe, conſiliariis, univerſo collegio excipitur, auditurque ab eis. deinde conſultandi tempus petunt, quo dimiſſo, reque à præconſultoribus eo quem ſupra diximus modo deliberata, ſenatus coſulitur. princeps primum ſenatui narrat, quæ petierit orator. deinde omnium qui jus referendi ad ſenatum habent ſententiæ leguntur. eadem ratione fit ſenatuſconſultum, quo petitioni oratoris reſpondetur. quo accito legitur ei ſenatus decretum, ſicque dimittitur. Hæc ferè ſumma eorum quæ tum ad ſenatuſconſulta tum ad univerſam rationem atque ordinem conſulendi ſenatum pertinere videantur. Nunc & temporis & loci

videtur

videtur eſſe, ea de decemviris paucis recenſere, quæ facere ad inſtitutum opus videri poſſunt. decemvirûm hoc collegium apud Venetos ſummæ eſt authoritatis, & à quo non immerito quis aſſerat reipublicæ incolumitatem præſtari: cujus origo, ut ejus magiſtratus ratio omnis facilius intelligi poſſit, longius à nobis eſt repetenda. Divina quadam animi prudentia majores noſtri perſpexere, quemadmodum in corpore humano putreſcente humore quopiam innumeri ac periculoſiſſimi plerunque morbi accidunt, qui ſæpe etiam interitum adferunt: ita etiam in rebuſpublicis inſurgere interdum improbos cives, qui negocium reipublicæ faceſſant, dum potius prave imperare volunt, quam legibus parere, ſive adducti ambitione ac regnandi cupiditate, ſive ære alieno gravati, ſeu etiam ſcelerum conſcii, ac metuentes ne pœnas daturi ſint: quales Romæ legimus fuiſſe, Catilinam, Syllam, Marium, ac demum Iulium Cæſarem, qui tyrannide potitus rempublicam penitus evertit. In Græcorum etiam rebuſpublicis alioqui illuſtribus nonnullis ejuſmodi cives præditos extitiſſe memoriæ proditum eſt. Noſtris vero temporibus compertum eſt omnibus, omnes ferè civitates Italiæ quæ populari ſtatu aut etjam

jam optimatium utebantur, tandem in cujuſpiam ſuorum civium tyrannidem deveniſſe. Quamobrem omnibus viribus majores noſtri nitendum ſtatuêre, ne pulcherrime inſtituta reſpublica optimiſque legibus confirmata, à quopiam hujuſmodi monſtro vexaretur. Nil enim magis ſibi metuendum eſſe duxerunt, quam inteſtinum hoſtem & civium inter ſe ſimultatem. Cæterum cum animadvertiſſent, in republica Lacedæmoniorum Ephoros ſummæ authoritatis fuiſſe, Romæque decemviros, qui etiam leges condiderunt: operæprecium ſe quoque facturos crediderunt, ſi horum exemplum imitati, in diſpari tamen cauſa magiſtratum ſummæ poteſtatis in hac noſtra civitate inſtituerent, cui providendi præcipue cura eſſet, ne qua inter cives diſcordia, quæ ſeditionem faciat, oriatur: ne qua factio, aut ne quis pernicioſus civis reipublicæ inſidias moliatur. quod ſi quiſpiam hujuſmodi morbus malo fato in civitatem obreperet furtim, ſummam haberet authoritatem in eos animadvertendi, ac procurandi ne reſpublica quippiam detrimenti patiatur. tam magna vero poteſtas, neque pauciſſimis committi poterat ſine periculo: neque formidabilis ſi multis committeretur, futura erat. quocirca ut ab

utroque

utroque incommodo caverent, inſtituerunt hoç decemvirale collegium. annuum hi gerunt magiſtratum, eamque vacationem habent, ut is qui vel per diem in eo magiſtratu fuerit, non tantum eo anno ſed futuro etiam ejus muneris vacationem habeat, neque fas ſit de eo in comitiisdecemviralibus mentionem haberi. quibus decemviris principem quoque & conſiliarios adjunxere, ut univerſum collegium ſummam decem & ſeptem civium expleret, quibus hæc ſumma poteſtas tributa ſit. ex decemviris, ſingulis menſibus tres dicuntur ab illis quibus ſors obtigerit, qui principes collegii ſunt, quique materna lingua capita decemvirûm appellari conſueverunt: & hi jus cogendi decemvirale collegium habent, referendique ad illud. privatum conclave habent, in quod quotidie conveniunt:privatos etiam miniſtros habent, janitores, apparitores ac ſtipatores, adeo ut nullius magiſtratus ſubſellia cum majori obſervantia adeas.adeunt vero omnes illi quibus cum decemviris negocium eſt. literas quoque ad collegium ſcriptas legunt, & de illis ad idem referunt. ne tamen temere ſenatus ille conſulatur, unus tantum ex his principibus referendi jus nequaquam habet, ſed duo ſint opus
eſt,

eſt, qui referre de eadem re velint, ſeu quatuor conſiliarii. ob eam etiam cauſam ne quid temere à pauciſſimis civibus immutari poſſit, illud inſtitutum eſt, ne ſi quippiam quod jam ſancitum ſit abrogare voluerint, decretum id haberetur, niſi duæ collegii partes ſuffragatæ eſſent. Hunc quoque morem obſervant, ne reum cum de eo judicium laturi ſint, in judicium admittant, neque cognatum aut oratorem quempiam, qui ejus cauſam agat: quod tamen jus reis conceſſum eſt, cum apud quemcunque alium magiſtratum cauſam dixerint. Verum hujuſmodi inſtitutum in judiciis ſervant. à principibus collegii reus auditur, ejuſque dicta omnia ſcriptis mandantur. Cum autem cauſa ad collegium defertur, ipſi collegii principes aliique judices qui interſunt, & accuſatoris & rei vicem agunt: reſque maxima ſemper adhibita judicii ratione decernitur. Initio decemviri huic tantum rei operam impendebant, ne ſcilicet reipublicæ civili concordiæ quicquam officeret. Poſteà vero graviſſima quædam crimina & enormia facinora hujuſce judicii ſeveritati ac cenſuræ commiſſa fuere, ut hi qui rei facti eſſent quod nummos adulterinos cudiſſent, vel quod venere maſcula uſi eſſent. ſed noſtris temporibus decem-

virûm authoritas longius ſerpſit. nam jam nonnulla maxime arcana, quæ ad reipublicæ gubernationem attinent, ad decemviros deferuntur: licet nihil májoris ſit momenti, niſi è ſententia totius ſenatus decernant. ſed & jam pleræque pecuniariæ res ab ipſis adminiſtrantur. Quocirca ne in tot tamque arduis negociis pauciſſimis jus eſſet civibus, accerſiti ſunt in hoc collegium Sapientes primi ac ſecundi ordinis, Advocatores quoque & Procuratores ſancti Marci, qui magiſtratus ſummæ eſt venerationis: ſuntque præter hos huic collegio quindecim ſenatores, quos adjunctos vocant, aſcripti. univerſi tamen hi jus ſuffragii non habent, ſed tantummodo decem & ſeptem priores, & quindecim his adjuncti, adeò ut omnes ſummam expleant XXXII ſuffragantium. Cæteri hoc jure etſi omnibus negociis interſint, privati ſunt. adjuncti quindecim neque à ſenatu neque comitiis magni conſilii eligi ſolebant: ſed decemviri quos voluiſſent ſenatores, quindecim collegas ſibi adjungere conſueverant, qui tamen neque gentiles eorum, neque arcta neceſſitudine conjuncti fuiſſent. Nunc vero hi comitiis magni conſilii eliguntur. Maximam ex decemvirali collegio reipublicæ Venetæ utilitatem extitiſſe, ipſa experientia

rientia expertum eſt. nam anno ab hinc decimo ſupra ducenteſimum, Martinus Phaletrus dux, qui tyrannidem moliebatur magnamque reipublicæ turbationem allaturus fuerat, continuo decemvirûm authoritate ac prudentia oppreſſus, temeritatis ſimul & ſceleris pœnas dedit: diſceptanteque hoc collegio capite truncatus eſt, una cum pleriſq; nobiliſſimis civibus, qui cum eo in perniciem libertatis conſpiraverant, perpetuaque ignominiæ nota fuit affectus. Eo enim in loco, in quo imagines omnium principum depictæ ſunt, cum elogiis rerum quas optime pro republica geſſerint, Martini Phaletri ſedes imagine vacua, verſiculis quibuſdam inſcripta eſt, quibus legentibus ſignificatur eum ducem pro criminibus (ut nihil immutem) ſecuri percuſſum fuiſſe. Pernicioſiſſima certe, & quæ facile perniciem & exitum reipublicæ allatura fuerat conſpiratio, ni decemviralis collegii authoritate oppreſſa fuiſſet. Nonnulli quoque cives, qui ambitione ducti periculoſas quaſdam leges promulgaverant, ut auram popularem aucuparentur, continuo decemvirûm authoritate compreſſi reipublicæ pœnas temeritatis ac immodicæ ambitionis dederunt. Qua ratione effectum eſt deo optimo favente, ut nullus hujuſmo-

di morbus in hac civitate noſtra hoc pacto collegii hujus authoritate confirmata invaleſcere poſſit. Iam præcipuæ reipublicæ Venetæ partes, quibus univerſa ferè gubernatio continetur, à nobis expoſitæ ſunt. Verum ut omni ex parte inſtitutum à nobis opus perfectum ſit, de reliquis quoque magiſtratibus docebimus, à quibus tum jura dicuntur, tum pecuniæ publicæ adminiſtrantur: necnon de gubernationibus civitatum, quæ ſub Veneta ditione ſunt, deque claſſium, exercituumque præfectis. Poſtremo nonnulla inſtituta exponam quibus optime meo quidem judicio cautum eſt, ne populus & plebs minutior ægre ferat nullam ſibi in hac republica gubernationis partem eſſe. Docebimus item haudquaquam omiſſam fuiſſe, ut plerique exiſtimant, publicam ad rempubl. juventutis inſtitutionem. Verum antequam ad hanc rerum inſtitutionem explicandam veniam, non ab re eſſe exiſtimo, ſi lectorem admonuero, in ea ratione, qua ſuprà dixi ſenatum conſuli ſolere, necnon & decemvirûm collegium, apparere perſpicue mixtionem quandam legum popularis ſtatus, & reipublicæ optimatium. Nam quod nihil poſſit ſenatus decernere niſi prius de eo ad ipſum ſenatum à præconſultoribus relatum ſit, ſta-

tus optimatium eſt. Quod vero præconſultores nullam habeant poteſtatem, niſi conſulant ſenatum, eorumque ſententia illius authoritate confirmata ſit, eſt utique popularis gubernationis inſtitutum. Itaque non tantum in univerſa hac noſtra republica, verumetiam in quacunque ejus parte, qui recte perpendet, inveniet hanc quam dixi, mixtionem & temperiem, cum qua rectæ illæ gubernandi rationes, in unam formam atque ſpeciem reipublicæ noſtræ coaluerint. ſed noſtra unde egreſſa eſt revertatur oratio. Omnium ergo prima nobis ea pars ſit exponenda, quæ ad jus pertinet. Vniverſum igitur jus, quod à magiſtratibus reddi ſolet, bifariam diviſum eſt. Nam aut in ſuppliciis, quæ ſumenda ſunt de hominibus facinoroſis, qui patriam aut civem aliquem inſigni injuria affecerint, vel in deos immortales impii extiterint, conſtitutum eſt. Aut poſitum eſt in cauſis forenſibus judicandis. Idcirco etiam Venetiis duo genera judicum ſunt, horum alterum cauſis forenſibus, alterum vero judiciis rerum capitalium præficitur. Primum itaque de criminoſorum hominum judicibus, mox de forenſibus dicemus. Delictorum quædam minutiora, vel ſuapte natura vel peccantium hominum conditione habentur. Nonnulla

 graviora

graviora & majoris momenti, aut genere ipſo peccati aut peccantiũ nobilitate. qua de re duplices quoq; ſunt capitalium rerũ magiſtratus inſtituti. ad horum alteros graviores cauſæ & inſigniora facinora deferuntur, ad alteros vero leviora. Hac ergo ratione judicia univerſa in republica Veneta perquam egregie diviſa atque conſtituta videri poſſunt: nos de inſignioribus primo, ſubinde de aliis dicemus. Præter delicta quæ decemvirûm cenſuræ commiſſa eſſe ſuprà diximus, graviora omnia crimina Advocatoribus referentibus collegioque quadrageſimovirali diſceptante diſcerni ſolent: pœnaque conſtitui his qui in eis deprehenſi fuerint pro criminis qualitate. quadraginta hi viri, qui criminum cauſis præfecti ſunt, criminales vulgo appellari conſueverunt. Advocatorius magiſtratus priſcis temporibus magnæ fuit authoritatis incredibiliſque exiſtimationis: cujus præcipuum munus eſt, legum cuſtodia, ne aliqua ſcilicet in parte legibus officiatur. Quamobrem quilibet eorum, qui in eo ſunt magiſtratu, eam propè intercedendi poteſtatem habet, quam apud Romanos tribuni plebis obtinebant: ſed illi ut tuerentur libertatem plebis Romanæ, noſtri vero ut vim legum tueantur: quare non immerito tribuni

legum

legum vocari poſſent. Nos vero ne perſpicuitati, cui præcipue operam damus, ulla in parte officiamus, à communi uſitatoque vocabulo non recedemus. Illi ad populum ſeu plebem referebant, noſtri vero Advocatores ad quadraginta viros de levioribus cauſis referunt. De majoribus autem ad ſenatum, & de maximis interdum, ſi ita eis viſum fuerit, ad majus conſilium referunt. Quamobrem antiquitus magna erat hujus magiſtratus authoritas. Nunc vero quoniam decemvirûm authoritas latius evagata eſt, ideo Advocatorum exiſtimatio obſcurata eſt, eorum authoritate imminuta. Cęterum quum is magiſtratus tam amplam obtineat intercedẽdi poteſtatem in omnibus, legumque cuſtodia ad eum potiſſimum pertineat: atque hi qui facinus aliquod perpetrarint, maxime contra leges feciſſe videantur, præcipue illuſtres cives quorum intereſt præter alios reipublicæ conſervandæ operam dare: idcirco peculiari quodam modo hujuſmodi delicta cenſura Advocatorum viſa ſunt eſſe corrigenda, licet ipſi nullam habeant poteſtatem quippiam contra reos ſtatuendi, præterquam in parvis quibuſdam cauſis. cætera omnia de conſilii ſententia ſtatuuntur. Hoc in loco non ab re futurum duco, ſi omnem judiciorum ca-

pitalium rationem explicuero, quæ Advocatoribus referentibus fiunt: quandoquidem nullibi quod ſciam modus hic ſervari ſoleat: ſimulque (ut arbitror) ſatis perſpicuum faciemus, quamnam authoritatem habeat hic Advocatorius magiſtratus. Quum crimen aliquod ad Advocatores delatum fuerit, ſi res digna cenſeatur eorum cenſura, confeſtim vel ab omnibus vel etiam ab uno tantum, nam tres ei muneri præfecti ſunt, interdicitur, & reus efficitur ille, cujus nomen delatum ſit. Deinde ab interceſſore refertur de eo crimine ad conſilium illud quod maluerit Advocator qui interceſſerit, quamvis plerunque conſulatur XXXX-virale collegium, quod judiciis capitalium criminum præfectum eſt. Ibique cauſa recitata, de conſilii ſententia decernitur, an reus ſit in carcerem conjiciendus, & quæſtioni adhibendus, an potius ſolutus cauſam dicere debeat. Poſt id juxta decretum conſilii accerſitur reus, vel clam capitur ab apparitoribus Advocatorum magiſtratus: ibique ſive ſolutus ſive in vinculis coactus de eo crimine rogatur, reſpondet, teſtes utrinque citantur, omnia ſcriptis mandantur, ſive pro reo ſive contra reum faciunt. Hac ratione tota cauſa in codicem publicum relata, omnium quæ

ſcrip-

ſcriptis mandata ſunt reo fit copia: conſtituiturque tempus, quo docere cauſam poſſit advocatos atque oratores, quos ſibi adhibuerit, illique poſſint omnia diligenter perſpicere, quæ reo patrocinentur, necnon etiam cogitare, quo pacto objectum crimen teſtimoniaque reo adverſantia diluere poſſint. tandem cauſa incipit agitari. Hac in parte non eſt reticendus mos majorum ad noſtra uſque tempora perductus. ſi enim fortè quiſpiam reus factus tam tenui re familiari fuerit, ut ſumptum facere nequeat in conducendis ádvocatis, qui partes ſuas tueantur, orator, qui conductus reipub. ſtipendio eſt, id munus habet, ſuſcipit inopis illius rei partes tuendas. ſic enim lege cautum eſt, ne ullus indicta cauſa puniatur. Poſtquam vero ſatisfactum fuiſſe reo videtur, neque ad ſui defenſionem quippiam amplius deſiderandum fuerit, Advocatores conſilium indicunt, diemque reo conſtituunt, quo cauſam dicturus ſit. Conſilio coacto magiſtratus hic Advocatorius accuſatoris vice fungitur: eoſque qui in eo ſunt magiſtratu maxime decet, ut accuſatores acerrimos agant, qualis (dummodo id aſſequi poſſint) fuit Cicero in Verrem, in M. Antonium, dum tamen illi maledicere parcant, neque extra cauſam maledicen-

do vagentur. Nam is qui maledictis indulget, potius inimici & pravi hominis officium facere, quam reipublicæ cauſam agere videtur. Hac enim parte apud Venetos longe ſecus res ſe habet, quã apud Romanos. Olim Romæ quivis civis alteri diem dicere poterat, eumq; quam acerrime accuſabat apud judices. Venetiis vero nemo privatus hoc munus obire poteſt, ſed ex reipublicæ lege officium illud eſt Advocatorii magiſtratus. Qua in re magis naturam rerum imitati, ſapientiuſque concordiæ civium conſuluiſſe majores noſtri videri ſolent quam Romani. Nam quoniam qui facinus aliquod perpetravit, maxime leges & rempublicam læſit, ideoque præcipue reipublicæ pœnas dare debet, jure magiſtratus is qui tuendis legibus præeſt, à facinoroſo homine pœnas poſcere, atque ad id omni ſtudio eniti debet. Contra privati officium eſt illatas ſibi injurias obliviſci, facileque reo concedere. Præterea nullus privatus civis poteſt accuſatoris perſonam ſibi ſumere abſque maxima invidia & incredibili odio ejus, cui diem dixerit: ex qua re facile ſeditiones oriuntur inter cives: atque id incommodum à noſtris perquam egregie vitatum eſt, univerſo hoc accuſandi munere magiſtratui demandato, qui non privata ſimultate ductus,

ctus, ſed ex legis inſtituto id agat. quo effectum eſt, ut nunquam fere auditum ſit Advocatorum cuipiam vicio datum fuiſſe, quod vehementius in reum ſit invectus, aut nimis acrem accuſatorē ſe geſſerit. imò qui acriter in hoc officio verſatur, magnam ſibi laudem comparat apud univerſos cives. Sed ad incœptam judiciorum rationem redeamus. Agit ergo coacto conſilio Advocator partes accuſatoris, orationemq; in reum habet acerrimā. crimina & facinora objicit primum, deinde teſtibus objecta confirmat ac veriſimilibus conjecturis aſtruit. Poſtquam dicendi finem fecerit, agitur cauſa rei ab eo patrono, quem ſibi aſciverit. deinde ſi Advocatorum quiſpiam antequam judices ſententias rogentur, dicere voluerit, locum dicendi habet: ſimiliter advocati rei reſpondendi & objecta crimina diluendi facultatem habent: eaque ratione cauſa utrinque agitatur, donec alter eorum, ſive reus ſive Advocator, cui dicendi locus, ſuccumbens ſe amplius dicere nolle pronunciaverit. Perorata cauſa reus ejuſque patroni diſcedunt è curia judicum: cum judicibus clauduntur in conclavi Advocatores eorumque ſcribæ, præterea nullus. Advocatores primum de puniendo reo ad judices referunt, ſententiaſque rogant, an pu-

an puniendus videatur, nulla tamen adhuc conſtituta certa pœna, quem morem Athenienſes ferè ſervabant. Athenis namque judices ſententias duplices ferebant, primas an reum abſolverent aut condemnarent. ſecundà deinde, ſi priore condemnaretur, pœna conſtituebatur, ut ex Apologia Socratis apud Platonem perſpicue intueri licet. Conſimili judiciorum ordine & propè pari mos utitur ratione. Refertur igitur primum ab Advocatoribus, de condemnando reo judices in ſuffragia eunt. omnia namque conſilia apud Venetos res omnes ſuffragiis decernunt. tres urnæ deferuntur, quarum una reus condemnatur, altera abſolvitur penitus abſq; mulcta, tertia colliguntur ſuffragia eorum quibus nondũ liquet utrum ſit ſtatuendum. Prima urna qua condemnatur reus albi coloris eſt, ſecunda qua abſolvitur viridis, tertia rubei. unuſquiſque judicum, ſive cauſa diſceptantibus xxxx-viris (ut plerunque) agatur: ſive ſenatus conſulatur, quod raro accidit, in gravioribuſque cauſis tantum fieri ſolet: ſive ad magnum conſilium ab Advocatoribus relatum ſit, quod rariſſime accidit, graviſſimiſque in cauſis fieri conſuevit, clam, ne quis videatur, ſuffragium ſuum dimittit, ſeu pilulam linteam in eam

eam urnam, quam maluerit. Poſtea à præfectis conſilii ſuffragia numerantur. Quod ſi plures dimidiis reum abſolverint, confeſtim pronunciatur abſolutus: eſtque Advocatorum rogatio repudiata. ſin vero plures dimidiis damnaverint, ilico pronunciant damnatum. At ſi neutri dimidium excedant, puta quod multi ſint judicum quibus nondum liqueat, pronunciant reum comperendinatum fuiſſe, judiceſque cauſam amplius diſcuti velle. ſi abſolvitur, nihil amplius negocii habet, ſed eveſtigio liber dimittitur. ſi comperendinatur, judicibus & reo dies ſtatuitur, qua denuo cauſa Advocatoribus accuſantibus patroniſque objecta crimina diluentibus agatur. Poſt dictam & peroratam cauſam judicum ſuffragia repetuntur. Quod ſi ex numero ſuffragiorum, qui in neutram venerant partem, dimidium ſummæ non excedant, nihilque decretum ſit, iterum pronunciant reum comperendinatum, & tertio conſilium dicitur. Conſtituta die, qua tertio quoque cauſa eodem modo repetatur, demum in ſuffragia itur, nec tamen amplius ratio ulla eorum habetur, quibus nondum liqueat. Idcirco niſi paria fuerint ſuffragia, neceſſe eſt reũ vel damnari vel abſolvi. ſi abſolvatur, jã dici nihil amplius ei negocii eſſe. ſin vero pro-

ro pronunciatur damnatus, decernit quanam pœna in eum ſit animadvertendum. de genere pœnæ referunt, tum Advocatores, tum præfecti collegio judicum. mos tamen eſt, ut Advocatores eam pœnam proponant, quæ pro genere criminis videatur acerbiſſima. etenim hujus magiſtratus officium eſt, ut ad ſeveritatem inclinet. Alii leviores pœnas proponere conſueverunt, niſi crimen fuerit adeo atrox ut clementiæ nullus ſit locus, ſeu advocatores lenius egerint quam eum magiſtratum deceat. propoſitis omnium ſententiis eodem ferme modo decernitur pœna qua reus ille ſit afficiendus, quo ſupra diximus ſenatuſconſultum fieri ſolere ubi præconſultorum ſententiæ variant. quam rationem ſi hoc in loco repetere vellem, importuneq; tædio afficere lectorem, merito ineptus haberi poſſem. hoc tamen dixiſſe ſatis eſt, eam ſententiam judicum pronunciari, quæ rejectis aliis plura dimidiis ſuffragia tulerit. Hoc in loco mihi videor non ab re facturus, ſi bina inſtituta annotavero prudentiſſime à majoribus nobis tradita. Primum eſt quod nullius rei ſeu judicii quempiam magiſtratum ne dum civem ſine provocatione arbitrum eſſe voluerunt, ſed omni in re ſummum jus atque arbitrium eſſe

con-

conſiliis ſeu collegiis tributum. Alterum vero non minus utile ſuperiori, quod voluere judices non ore ſententias dicere aut palam ſtatuere quidnam ſentiant, ſed clam ſuffragiis diſcernere quod maluerint. utrumque ſanè meo judicio prudentiſſime inſtitutum. nam quod ſumma authoritas nulli magiſtratui conceſſa ſit, recte ſe habet. etenim tum periculoſum eſt paucis civibus ſummam cujuſque rei concedi & committi: tum illud cavetur, ne ſi fortè res deliberata male ceſſerit, civitas de paucis civibus queri poſſet. Quod vero clam decreta judiciaq; fiant, non minore prudentia ſancitum eſt. nã & judices liberius judicant. quod ſi palam ſententiam dicerent, interdum vel ambitione abducerentur ab æquitate judicii, vel amici ac bene meriti de ſe cujus offenſionem vererentur, & quandoque potentioris indignationem extimeſcerent. Illud quoq; proviſum eſt ut quiſque judicum judicio ſuo nitatur, nec ab alterius judicis authoritate pédeat: quod facile accidere poſſet ſi ille qui prior dixiſſet ſententiam prudentiſſimus ac ſcientiſſimus haberetur. quo circa nec etiã ab excellentiſſimis philoſophis genus hoc judiciorum omiſſum eſt. ſed ad rem redeo. Poſtquam omnis judiciorum ratio à nobis expoſita eſt, ad XXXX capitalium

lium cauſarum judices de quibus dicendum inſtitueram revertar. Horum collegium à civitate noſtra creatum eſt, ad quod Advocatores de cauſis capitalibus referant: eoque deliberante ſontes puniuntur. Ideoque non niſi cauſis graviſſimis, ubi etiam reipublicæ interſit in utram partem judicium ceſſerit, Advocatores ſenatum conſulunt. Verum omnes capitales cauſæ ad hoc quadragintavirale collegium deferuntur: cujus ſententia rata eſt nulluſque ab ea amplius eſt provocationi locus. gerunt hi magiſtratum octimeſtrem, poſtquam ſedecim menſes expleverint in forenſibus cauſis judicandis. Tria namque collegia in republica Veneta ſunt, quodlibet ex XXXX judicibus conſtat. duo forenſibus cauſis judicandis præfecta ſunt, tertium de quo agitur capitalibus. hac tamen diſtributa ratione ſunt ut quamprimum magiſtratu functi ſunt capitales hi judices ipſi in ordinem redigantur, aliique XL-viri magnis conſilii comitiis ſufficiuntur. Non tamen hi ſuffecti confeſtim ad judicandas capitales cauſas accedunt, ſed collegium illud XXX X-virale quod urbanis cauſis decernendis octimeſtri eo temporis ſpatio præfectum fuit, ſubit in locum capitalium qui jam defuncti ſunt magiſtratu. his vero forenſibus atque urbanis judi-

judicibus tertii x x x x-viri, qui item eo octimeſtri intervallo externorum cauſas judicarunt, in eorumque locum illi nuper ſuffecti ſubeunt. ſicque per vices iidem judices & de forenſibus cauſis tum urbanis tum exteris & de capitalibus decernunt, ac totum biennium in judiciis iis verſantur. Tria hæc collegia judicum proprias habent appellationes. Primum, ad quod exteræ cauſæ deferuntur, novum nominatur. Secundum, quod urbanis præficitur, vetus dicitur. Tertium, quod de capite ſontium judicat, criminale à criminibus dicitur. hi quadraginta-viri criminales nuncupati prætERquam quod in cauſis criminalibus ſive capitalibus ſummam judiciorum habent, admittuntur etiam in ſenatum & jus ſuffragii in eo ordine continent. Habent præterea triumviros ex ſuo ordine, qui ſinguli quibuſque binis menſibus ſorte educuntur, ac per vices ſemper aſſident duci & conſiliariis, paremque illis autoritatem ad ſenatum referendi de quacumque re voluerint habent, necnon ad magnum conſilium, eo tamen modo quo ſupra tetigi. nec abſque ratione x x x x hi juniores viri ſenatoribus, qui plerunque ſenes eſſe ſolent, admixti ſunt, ut ſcilicet naturalis ſenum frigiditas juvenum calore temperetur. Non tamen

juniores hi ſenibus numero pares ſunt, ſed longe pauciores, tot tamen ut aliquod caloris veſtigium in ſenatuſconſultis apparere atque ineſſe queat: quod quandoque in rebus agendis perquam neceſſarium eſt. necnon etiam ſenatoria authoritate xxxx his viris conceſſa reipublicæ adminiſtratio aliqua in parte inferioris notæ civibus communicata videri poteſt, quales plerunque hi ſunt qui quadragintaviratum gerunt, in quo ordine populari quadam lege majores noſtri uſi ſunt. Nam tribus his xxxx-virûm collegiis ſingulis quibuſque diebus quibus conveniunt certum ex ærario ſtipendium conſtitutum eſt. Ideoque raro admodum divites cives hunc magiſtratum petunt, facileque ſi petierint repulſam ferunt. verum egenis civibus, probis tamen hominibus facilis eſt ad hunc honorem acceſſus. Qua ratione tum inopiæ proborum civium aliqua in parte conſulitur: tum etiam reipublicæ adminiſtratio non tantum divitibus & inſignioribus civibus, quod optimatium eſt ſtatus & paucorum potentiæ, commiſſa eſt: verum etiam aliqua in parte, mediocri tamen, cives inferioris ordinis ad rempublicam acceſſum habent: qui mos pertinet ad popularem ſtatum. Ex his compertum cuilibet eſſe poteſt, in omni par-

ni parte reipublicæ Venetæ temperationem illam apparere, quam in exordio opuſculi hujus jampridem diximus majores noſtros plurimum ſtuduiſſe, ut ſcilicet popularis ſtatus ratio optimatium gubernationi permixta eſſet: eo tamen temperamento adhibito, ut plures optimatium partes eſſent. ſatis itaque jam à nobis cum de Advocatoribus tum de x x x x-viris dictum arbitror qui criminales judices dicuntur: & qui inſtituti ſunt ut in crimina ſeu genere peccati ſeu peccantium inſigniora animadverterent. Nunc tempus poſtulat ut de nonnullis inferioribus magiſtratibus qui ulciſcendis delictis & maleficiis præſunt minutioribus & genere ipſo peccati & perſonæ fortuna pauca quædam perſtringamus. Hi quoque duplices ſunt. nam quidam jus capitis habent. unus vero omnium minimus de capite judicium ferre non poteſt: ſed in viliſſimos homines atque meretrices animadvertit, atque id genus hominum vel virgis cædi jubet vel in carcerem conjici, prout quemque peccaſſe conſtiterit. Prior vero magiſtratus qui capitis judicium ferre poteſt, bipartitus eſt. Nam non iidem judices quærunt de crimine & quæſtioni reum adhibent ac ſententiam ferunt, ſed priores noctis præfecti totam

prius cauſam reorum agitant ac ſcriptis mandant quæ teſtes dixerint quæque vel ſponte vel coacti tormentis rei confeſſi fuerint. Demum omnem cauſam ad judiceş proprietatum deferunt. Diverſus à priori hic eſt magiſtratus, hique ſententiam ferunt, ubi de cauſa capitis agitur. quod ſi levius fuerit delictum ut tantum virgis cædendus aut carcere aliquot menſes coercendus reus eſſe videatur, noctis præfecti totam cauſam expediunt neque collegium quadragintavirale conſulunt, ſive conjicere quempiam in carcerem voluerint, ſive quæſtioni adhibere: qui tamen Advocatorius magiſtratus jus minime habet.verum opus eſt ut prius collegium conſulat, auctoritateque illius decreti collegii nitatur. neque ſine magna ratione hoc ita inſtitutum fuiſſe videtur. Nam ſi pro quolibet crimine etiam reis hominibus qui nihili ſunt conſilium conſulendum eſſet, incredibile negocium reipublicæ adminiſtrationi faceſſerent: ſontibus etiam viris major peccandi licentia tributa eſſet, majori impunitatis ſpe propoſita. Vt ergo judicia hujuſmodi expeditiora eſſent, Præfecti noctis eam autoritatem qua Advocatores privati ſunt obtinent. Præfecti noctis ſex ſunt: ſex item in minimo eo magiſtratu cui in infimos tantum homi-

nes

nes levibuſq;criminibus jus eſt. Capita tribuum civitatis appellantur, hi qui cum magiſtratum gerunt : quoniam ex unaquaque tribu, in ſex enim tribus tota civitas diviſa eſt, tum eos præfectos noctis, tum caput, tribus eligunt: quo more etiam in conſiliariis eligendis uti ſolemus, quod ſuperius à nobis minime omiſſum fuit. Vtriuſque præterea magiſtratus officium eſt, ut viciſſim modo præfectus noctis, modo caput tribus, ſuam tribum circumeant ad gallicinium uſque, cum publicis ſtipatoribus & apparitoribus armatis, provideantque ne per nocturnas tenebras quæ majorem licentiam præſtare hominibus ſceleſtis ſolent, cuipiam fiat injuria: neve fur clam domum quampiam fodiat, aut ne latro ullas per vias graſſetur in quemquam. Inprimis Venetæ urbis originibus uterq; hic magiſtratus magnæ æſtimationis erat. Poſtmodum adjunctis novis reipublicæ magiſtratibus, prout ratio temporum & commoditas exigebat, horum dignitas & authoritas eſt obſcurata: ſummaque poteſtate ad novos magiſtratus tranſlata parva quædam & viliora negocia veluti feces in eorũ ſubſelliis reſidere. Hactenus de magiſtratibus qui capitales cauſas decernunt dixiſſe ſufficiat. De forenſibus in ſequenti volumine dicetur.

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti
De
REPVBLICA VENETORVM

LIBER QVARTVS.

MOS ille in republica Veneta perpetuus ſemper fuit ne quiſquam magiſtratus in majoribus cauſis ſummam authoritatem haberet: ſed ſummum illud jus collegiorum & conſiliorum ut uſitatius loquar eſſe voluerunt. Ideo in forenſibus quoque cauſis, quæ ſummam quinquagintaquinque nummorum aureorum exceſſerint, nullus magiſtratus eſt à quo non ſit provocatio ad auditores urbanarum cauſarum qui lingua vernacula veteres appellantur, & ad collegia quadragintavirûm de quibus ſupra meminimus. At ut perſpicue tota hæc judiciorum forenſium ratio intelligatur, ab auditoribus, qui quidem duplices ſunt, ordiemur. novi etenim ſive recentes atque veteres ſunt. Veteres à vetuſtate nomen ſortiti, quod hic magiſtratus apud Venetos multo vetuſtior ſit quam alter, qui nō prius in hanc rempublicam inductus eſt quam continentis imperium habuerit, multis ſeculis poſt

poſt urbem conditam. Veteres hi auditores eandem ferè authoritatem obtinent in judiciis cauſarum forenſium quæ urbanis judicibus diſceptantibus dijudicātur, quam Advocatores in pleriſque omnibus rebus, ſi qua in parte viderentur officere legibus, intercedendi inquam. cum ergo à judicibus urbanis contra aliquem ſententia lata fuerit, licet illi ab eorum judicio ad auditores provocare. Cauſa ad eorum ſubſellia deducta, & ultro citroque agitata ab his inter quos controverſia fuerit, niſi ſummam excedat quinquaginta aureorum nummûm, omneſq; judices in eandem ſententiam convenerint, poſſunt ipſi abſque quadragintavirûm collegio rem decernere. quod ſi inter ſe diſſenſerint: vel eorum unus authoritatem habet intercedendi, cauſaque illa apud minimum quoddam collegium agitatur, in quo uterque auditorum magiſtratus treſque alii judices conveniunt: ibique minores hæ cauſæ dijudicantur. Quod ſi univerſa cauſa eam ſummam excedebat, ante noſtram ætatem non poterat ad Quadraginta-virûm collegium res deduci, niſi aliquis auditorum latæ ſententiæ à judicibus interceſſiſſet, de eaque ad quadragintaviros retuliſſet. Noſtra vero tempeſtate lata lex eſt, qua conceditur illi contra

quem priores judices ſententiam pronunciaverint, ut poſt tres exactos menſes quamvis nullus auditorum interceſſerit, poſſit diem adverſario dicere, & ad collegium provocare. qua lege auditorum authoritas valde eſt imminuta, quamvis ejus magiſtratus cum intercedunt nonnihil ad cauſam obtinendam valeat. Nam neque tres menſes operiri oportet, eorumque interceſſio velut prærogativa judici videatur eſſe. Si auditor interceſſerit, prioribus judicibus diem dicit, collegium quadraginta-virûm aditur. Ante noſtram ætatem uterque magiſtratus orabat coram collegio, ſententiamque uterque ſuam tuebatur. ſenſim vero per ſegnitiem judicum in deſuetudinem abiit, ut priores judices quorum ſententiæ interceſſum ſit interſint quum apud quadraginta-viros cauſa agitatur, ne dum orent: ſed die eis per tabellionem dicto reſpondent jus fieri debere. Mos vero ille ut auditores primum referrent ad collegium de cauſa cui interceſſiſſent, orationemque haberent, ad noſtra uſque tempora deductus eſt. Nunc vero penitus intercidit, ſed patroni tantum eorum inter quos controverſia fuerit, hoc munus defunguntur, tuenturque ſuorum clientum cauſas: quibus rebus effectum eſt, ut dignitas

gnitas auditorii magiſtratus, quæ diu illuſtris erat, noſtris temporibus obſcura admodum & imminuta ſit. Quadraginta hi urbanarum cauſarum judices eundem ferè morem ſervant in judicando, quem à judicibus quadraginta capitalium cauſarum ſervari ſolere diximus. hoc tantum diſcrimen eſt, quod in cauſis in quibus de capite agitur & fortunis rerum, nullum certum orandi tempus ſtatutum eſt. In his vero urbanis litibus præſcriptum eſt temporis intervallum ultra quod orationem protendere non poſſunt: id eſt, hora cum dimidia tantum cuilibet oranti conceſſa eſt. neque in forenſibus iis cauſis judicandis variæ referuntur ſententiæ ut eam collegium eligat quam maluerit, quemadmodum in ſumendis pœnis à nequam hominibus fieri ſolere ſuperius dictum eſt: ſed tantum refertur an lata prius à judicibus ſententia confirmanda ſit vel potius abroganda. de abrogatione refertur, ſi auditor quis interceſſerit. quod ſi non fuerit interceſſum, ſed ſine interceſſore cauſa ad collegium fuerit deducta, præfecti collegii perorata utrinque cauſa non de abroganda ſed de confirmanda ſententia lata referunt. Iurati judices omnes in ſuffragia eunt. Tres item urnæ deferuntur. viridi abrogatur

 id de

id de quo relatum fuerit. candida approbatur. rubea vero eis deſtinata eſt quibus nondum liqueat, ſed velint cauſam ampliari. nihilque decretum habetur niſi plures quam dimidii abrogaverint aut approbaverint. quod ſi tot judicibus nondum liqueat, ut in neutram partem judicium factum ſit, cauſa ampliata pronunciatur ad alteram diem, qua eadem fere repetuntur. quod ſi etiam eadem die judicium pendeat, tertio cogitur collegium, cauſa repetitur. qua perorata utrinque itur in ſuffragia, neque amplius ulla eorum judicum quibus nondum liqueat habetur ratio. quare niſi paria fuerint ſuffragia, in alteram partem fit decretum, ſive de abroganda ſive de confirmanda ſententia lata. Abrogata ſententia nequaquam adimitur poteſtas actori, quin de eadem re judicium repetere poſſit. Nihil enim abrogatione ſtatuitur, ſed tantum lata ſententia antiquatur. Confirmatione vero & approbatione rata fit ſententia quam priores judices pronunciaverunt, neque amplius provocationi eſt locus, neque judicium repeti poteſt ſuper eadem re, niſi cauſæ quippiam novi accedat. Atque ſatis hactenus de auditoribus veteribus dictum ſit: nunc pauca de recentioribus perſtringamus. Hic magiſtratus in noſtra repu-

republica non fuit prius inſtitutus, quam in continente æſtuariis iiſce finitima Venetum imperium extendi cœpit. Ad hos à prætorum judiciis provocatio eſt, aliorumve magiſtratuum qui extra urbem populis qui in noſtram venerunt ſocietatem jus dicunt. Veteres enim auditores utriſque, urbanis ſcilicet & exteris cauſis, haudquaquam ſatisfacere poterant. Quamobrem eam appellationem etiam ſortitus eſt, ut novorum ſive recentium diceretur. Nam poſt conſtitutam rempublicam imperium Venetum extendi incœpit in Venetiam oram, quæ ad veteres dominos veluti quodam poſtliminio volens ac libens rediit. Etenim ut in exordio operis oſtendimus, nobiliſſimi quique provinciæ Venetæ barbarorum impetum Italiæque totius devaſtationem fugientes ſe in noſtra æſtuaria receperunt, urbemque hanc opulentiſſimam condidere. Cui etiam nomen Venetiæ indiderunt multitudinis numero: ut ſignificatum poſteris eſſet eo omnium civitatum Venetiæ regionis nobilitatis florem conveniſſe. Igitur cum brevi imperium Venetum creviſſet in immenſum, unus haudquaque magiſtratus urbanis & exteris cauſis ſatis eſſe poterat. Iccirco novus hic inſtitutus eſt, novumque quadragintavirale collegium.

Pro-

Provocatio quoque, quæ ab aliis qui extra jus dicunt fit, ad horum ſubſellia defertur. atque hoc demum collegio diſceptante omnes ejuſmodi cauſæ diſcernuntur. eadem in omnibus ratio eſt, parque modus hujus magiſtratus & collegii, quē modo ab auditoribus veteribus & collegio quadragintavirali urbanarum cauſarum judice ſervari ſolere docuimus. illud tantum jus auditoribus recentibus additum eſt, quod in cauſis quæ ſummam quadraginta nummorum aureorum non exceſſerint latam ſententiam, à qua ad eos ſit provocatum, moderari queunt, ejuſque partem ſi ita ipſis videatur, abrogare, partem vero comprobare, dum modo omnes in eandem ſententiam conveniant. quod ea de cauſa inſtitutum, ne exteris hominibus & advenis, quorum præcipue rationem haberi debere ſummi philoſophi tradidere, majus negocium fieret, ſed ſine magno rei familiaris diſpendio litium exitum invenirent. Hoc jure veteres privati ſunt. neceſſe enim illis eſt ut aut totam ſententiam approbent, vel totam reſcindant, atque irritam faciant. Sic novi hi intercedendo reliquis omiſſis parti intercedere poſſunt: at veteres contra. aut enim toti intercedunt, aut univerſam integram dimittunt. Hocque pacto extero-

terorum lites breviori ſpacio dirimuntur, quam cauſæ urbanæ: quamvis patronorum & juriſconſultorum verſutia, quæ nihil etiam contra fas intactum relinquit, in immenſum quævis lites protrahuntur. quod ubique gentium fieri ſolet, ubi non temere ſed ſtatuto ordine judicia fiunt. Explicata ferè à nobis eſt judiciorum ratio, ſupereſt ut paucis perſtringamus eos magiſtratus qui primi in cauſis urbanis jus dicunt, à quibus ad veteres auditores provocationes fiunt & ad collegium quadraginta virorum: quorum judicum ſex ſunt ſubſellia pro qualitate cauſarum & perſonarum diſtributa. nam aut lites ſunt de mercatura rebuſque ad negociatores ſpectantibus, vel de ædibus & fundis quæ intra æſtuaria fuerint: aut de poſſeſſionibus & agris quæ in terra continenti ſunt, aut de quibuſvis aliis contractibus ſtipulationibuſque: perſonæque quæ lites interſe conferunt, aut ſunt cives, aut exteri, ſeu cives cum exteris: vel demum cum pupillis res habetur, aut agunt viduæ fœminæ poſt obitum mariti de dotibus recuperandis. ne ergo inter tot diverſorum generum judicia turbatio eſſet, neve aliud alii impedimentum afferret, plura inſtituta fuere judicum ſubſellia: ita ut quantum fieri poſſet unuſquiſque pro

ratione

ratione negocii & litis ſuos judices cognoſceret. quæ enim lites ad ædes ſive fundos intra fines Venetiarum poſitos, id eſt in æſtuariis exiſtentes pertinent, hæ omnes à judicibus qui proprietatum nominantur dijudicantur: quos etiam adeunt viduæ dotes ab hæredibus maritorum defunctorum repetere volentes. Hancq; appellationem habuerunt quod majores noſtri ea tantum civium ſuorum propria exiſtimarunt, quæ in æſtuariis eſſent poſita, utpote quæ ad alienos dominos non facile transferri poſſent. Cætera vero in continenti exiſtentia, ſive agri ſive domus fuiſſent, utpote quæ facile invito à dominis poſſent auferri, injuriæque magis expoſita eſſent, mobilia dici voluerunt. quod ſi de fundis continentis oræ controverſia fuerit, iudices procuratorum ſunt adeundi. iiſdem judicibus cum pupillis, qui adhuc tutores habeant, contendas oportet. qua de re ii judices id quoque nomen obtinuerunt. nam apud Venetos curatores & tutores, procuratores appellari conſueverunt. Si item lis de mercimoniis interciderit & ad mercaturam ſpectet, ſubſellia judicum adeuntur qui ex ea re judices ſeu conſules mercatorum nominantur. hi majori quodam compendio judicant quam alii forenſes magiſtra-

giſtratus: quod ea ratione inſtitutum eſt, ne longioribus litibus impedimentum morave fieret negociis mercatorum, quæ aſſiduam quandam operam exigunt. At ſi inter exteros homines lis fuerit, vel quiſpiam civium hoſpiti diem dixerit, opus eſt accedat judices qui ab advenis nomen habent. Cæteræ vero omnes cauſæ contractus ac ſtipulati, ex quibus quiſpiam ab alieno ſibi aliquid deberi contendat, idque judicio petat, judicibus veniunt qui petitionum nuncupantur: hique prætoris urbani vicem gerunt. Sunt præterea minimæ quædam, quibus dijudicandis præfecti ſunt judices mobilium dicti. Eſt & præter hos magiſtratus alius, qui ſi quid inventum fuerit aut olim reconditum aut nuper amiſſum, an ad ærarium aut ad privatum quempiam, an vero ad eum qui reperit, res ea pertineat, decernit, omneſq; huiuſmodi controverſias dijudicat. Expedita univerſa judiciorum ratione ad eos magiſtratus accedamus, qui ærarii curam habent, quibuſve pecuniæ publicæ adminiſtratio commiſſa eſt. Hi fortaſſe alicui plures eſſe videbuntur quam par ſit, paucioribuſq; univerſæ rei pecuniariæ ſatisfieri poſſe. Verum hac in parte id eſt animadvertendum, patres noſtros ſummam diligentiam adhibuiſſe ne in admini-

adminiſtrandis pecuniis publicis aliqua fraus fieret. arbitrati enim ſunt ex ærario veluti alimentum univerſis reipublicæ partibus ſuppeditari, quo deficiente ſeu imminuto deficere quoque rempublicam aut minui opus eſſe. Quocirca legē etiam fecerunt, qua ſancitum eſt, ut ſi quis civis peculatus damnatus fuerit, perpetua ignominiæ nota ſingulo quoq; anno repetita inureretur. Majori enim conſilio coacto in concione civium omnium ſtatuta die ab Advocatore omnes illo crimine damnati pronunciantur: ut qui tantum ſcelus auſi ſunt, perpetuæ ignominiæ pœnas luant. Sed ne ab inſtituto longius digrediamur, magiſtratus qui ærarii curam habent, duorum veluti generum ſunt. Qua ratione publicæ quoque pecuniæ diviſæ ſunt. nam vel ex publicis vel ex vectigalibus in ærarium conferuntur: vel interdum cum reditus reipublicæ impenſis minime ſatisfacere poſſe videatur, à civibus procujuſque cenſu ſolvitur. ſæpe etenim id neceſſum mari aut terra ingruentibus bellis, quibus civitas noſtra frequenter vexari ſolet: ſive Turcis in noſtram ditionem irruentibus, quorum impetum non ſine maximo detrimento complures annos ſuſtinuimus, acerbiſſimumque hoſtem in univerſam rempublicam

Chri-

Chriſtianam ſævientem continuimus. Aut Chriſtianis principibus quibus imperii Veneti amplitudo quandoque officit, in perniciem noſtram conſpirantibus: ut anno ab hinc x v. cum omnes ferè Chriſtiani principes inito inter ſe fœdere in exitium imperii noſtri conſpiraſſent. ſed diis bene juvantibus impetus omnium ſunt repreſſi, reſque pene collapſa in integrum reſtituta eſt. Duplex ergo cum ſit publicæ pecuniæ genus, duplices quoque magiſtratus ei rei ſunt præfecti. Quidam enim pecuniæ ex cenſu civium collatæ præficiuntur: alii vero reditibus & vectigalibus reipublicæ. Vectigalia quidem exiguntur ab his quæ exportantur ex urbe, aut in urbem importantur. Quædam vero ex civitatibus quæ in ſocietatem imperii Veneti ſunt adſcitæ. Vrbana vectigalia cum propter maximam mercium copiam mercatorumque conventum, tum ob ingentem hominum multitudinem qui hanc civitatem incolunt, majora ſunt quam quæ ſibi quis perſuaſerit. mercium rerumque urbanarum varia ſunt genera: ideo diverſi quoque magiſtratus ſunt inſtituti, prout ſcilicet commodum viſum fuit his qui locandis exigendis hiſce vectigalibus præſunt: quos ſi ſingulatim enumerarem, faſtidio potius afficerem quam

quod ex ea narratione aliquid voluptatis eſſem allaturus. Illos etiam magiſtratus qui temporarii ſunt, quod interdum temporum ratio ita poſcere videatur, prætermittendos eſſe duco. In ſumma, horum omnium magiſtratuum officium illud eſt, ut caveant ne per dolum aliquid pecuniæ publicæ avertatur, aut per inertiam pereat. Ipſi quoque omnes controverſias quæ ad id genus pecuniæ pertinent dijudicant. Omnis vero ea pecunia quæ ab iiſce magiſtratibus exigitur, continuo ad gubernatores redituum publicorum defertur. Eam namque appellationem is magiſtratus obtinuit qui huic ſummæ præfectus eſt. Sed quoniam ea cura magni eſt momenti, non niſi inſignioribus civibus deferri ſolet. qui ut libentius hoc munus ſibi peterent, aut ne demandatum rejicerent, magnum emolumentum oneri alioquin gravi adjunctum eſt, authoritas quoque non contemnenda. hi etenim apparitores, viatores, lictores, omneque id genus miniſtrorum reipublicæ creant, quibus omnibus ex ære publico ſtipendium perſolvitur. id vero quod reliquum fuerit, ad quæſtores urbanos defertur. ad quem magiſtratum omnis tandem ſumma æris publici, à quibuſcumque quæſtoribus extiterit ſive magiſtratibus allata, qui ſeu extra urbem

bem ſeu in urbe pecuniæ publicæ exigendæ curam habent, pervenit. at urbani hi quæſtores eampecuniam ex ſenatus decreto in uſus publicos impendunt, in codicibuſve ſuis & acceptum referunt & expenſum ferunt. quod munus quum operoſum, laboris non exigui ſit, ideo civibus junioribus committi conſuevit: qui tamen tum nobilitate generis, tum innocentia vitæ clari ſunt, ne ſcilicet æs publicum quapiã ratione in rem privatam avertatur. Quocirca urbanis quæſtoribus ius ſenatoriũ datum, propemodum idem quod legitimi ſenatores habent. pecunia vero quæ in reipublicæ anguſtiis ex cenſu à civibus confertur, quãvis tandem ad quæſtores urbanos omnis confluat, proprios tamen quoſdam magiſtratus habet. Interdum enim de conferenda ex cenſu pecunia ea ratione fit ſenatuſconſultum, ut nulla mentio habeatur neq; de reſtituendo eo ære, nec de aliquo emolumento civibus erogando, qui ex ſua rè privata eam pecuniam contulerint. Quod tamen raro admodum fieri conſuevit: nam plerunq; imo potius ſemper niſi res contrarium poſtulet, ſenatus reipublicæ ita conſultum eſſe vult ut privatorum res non negligantur. Promulgato igitur ſenatuſconſulto de pecunia ex cenſu conferenda facto,

temporeque quod commodum fuerit viſum conſtituto, unuſquiſque civium infra id tempus eam ſummam perſolvit, quam ex cenſu debet. exigunt autem gubernatores redituum deferuntque ad quæſtores urbanos. ſæpenumero tamen ea ratione fit ſenatuſconſultum de pecunia ex cenſu conferenda, ut poſt certum temporis ſpatium civibus qui eam perſolverint reſtitui incipiat aliquo etiam emolumento adjuncto: certaque in eam rem delegantur vectigalia. Interdum vero ſenatuſconſultum de collatitia ex cenſu pecunia ante noſtram tempeſtatem fieri ſolebat, ut de reddenda nulla fieret mentio, neque ullum certum tempus conſtitueretur niſi id commodum reipublicæ fuiſſet. ſed magiſtratus qui præfectus mutuis dicebatur, quod nomen adhuc quoque retinet, acceptam ab unoquoque civium eam vim pecunię in codices referebat: interimque donec reſtitueretur ſingulo quoque anno quinque nummi aurei pro centum collatis, veluti in vicem reditus privatis civibus creditoribus numerabantur: in quem uſum multa vectigalia erant quoque deſignata. Qua ratione priſcis bellis facilis erat pecuniæ exactio, quæ ex cenſu ſolvebatur. neque iniquum exiſtimari debet, civibus qui rem familiarem in temporibus

bus reipublicæ neceſſariis conſumpſerant, aut magna ex parte imminuerant, viciſſim aliquid impendi ex reditibus publicis. Nam quemadmodum partes totius incolumitati conſulere debent, ita natura comparatum eſt ut totum curam habeat ne partes magnum incommodum patiantur, ſed pro viribus provideat ut incolumes perdurent, alimentaque impartiantur quibus reficiantur & conſerventur. Verum noſtra ætate hoc æs alienum reipublicæ adeo ingens erat, ut in eo emolumento quod diximus civibus erogari, trecenta ferè nummorum aureorum milia ſingulis quibuſque annis expenderentur. Quorum ſolutio proximis annis propter anguſtiſſima reipublicæ tempora quum intermiſſa fuiſſet, tandem quarto ab hinc anno, referentibus Dominico Triviſano ſenatore ampliſſimo, atq; Andrea Gritto, cujus ducis auſpiciis nunc reſpublica Veneta regitur, ſapientiſſimo atque integerrimo ſenatore, factum eſt ſenatuſconſultum ut nulla amplius emolumenti erogandi mentio fieret, neque in codicibus publicis poſt id tempus id æris acceptum à civibus referretur. verum ne omnino à republica fraudati eſſe viderentur capitis reſtitutione, necnon etiam emolumenti quod ad eam diem eis debebatur, cum

multa vectigalia deſignata ſunt, tum reipublicæ poſſeſſiones omnes in agro Rodigienſi poſitæ ſunt diſtributæ. Cujus muneris maxima parte nos functi ſumus, qui illo tempore magiſtratum gerebamus, qui ante noſtra tempora inſtitutus præcipue fuerat ad hujuſmodi æs alienum reipublicæ minuendum, aut ſi fieri poſſet extinguendum: de quo pauca infra dicemus. ſicque magna pars ingentis ac incredibilis ferè publici æris alieni imminuta fuit, necnon privatorum civium facultatibus ſatis commode conſultum: ita tamen ut prior ac potior ſemper fuerit reipublicæ ratio, quam privati commodi. quod inſtitutum à majoribus noſtris ad hæc uſque tempora per manus deductum eſt. Vt ergo redeamus unde divertit oratio, Præfecti mutuis eam pecuniam exigunt, quæ à privatis ex cenſu in reipublicæ uſus neceſſarios confertur: acceptamque in ſuos codices referunt, ac demum urbanis quæſtoribus numerant. Iidemque præfecti curam habent exigendi à quæſtoribus urbanis eam ſummam pecuniæ, quæ quotannis erogari ſolebat, in vicem rèditus civibus privatis: eamque & acceptam & expenſam in ſuos codices referebant. Pecunia vero quæ ea lege ex ſenatuſconſulto erogatur à privatis ut certo tempore reſtitui debeat,

à pro-

à proprio quodam magiſtratu & exigi & reſtitui ſolebat. nunc univerſum hoc munus gubernatoribus reditus demandatum eſt. Alius etiam præter hos eſt pecuniarius magiſtratus minime prætereundus, qui in eam curam incumbit, ut cives ærarios factos, eoſque qui conſtitutam non perſolverunt pecuniam quam ex cenſu debent, inveſtiget: eorumque bona publicet, & tandem ſub haſta vendat. Nonnulli ſunt præterea magiſtratus pecuniarii, à quibus ærarii cives inveſtigantur: rationeſque in publicis codicibus privatorum ac reipublicæ diligenter inſpiciuntur, ne qua fraus publicis reditibus atque ærario fieri poſſit: quos conſulto prætereundos exiſtimo, ne tædio lectorem afficiam. neque enim momenti quippiam habent ad eam quam potiſſimum hoc opere mihi exponendam reipublicæ gubernationem inſtitui. Præter hos magiſtratus nonnulli etiam ſunt qui multum faciunt ad civitatis commodum, & ad bene beatèque vivendum, ideoque à nobis minime ſunt omittendi. Primi nobis ſe offerunt monetæ aureæ argenteæque præſides: qua maxime civium commercia continentur cum externis hominibus, & ſecum viciſſim. Dein annonæ triticeæ præfecti, itemque ſalubritati Venetæ civitatis præfecti,

ſine quibus vita conſtare non poteſt. Necnon etiam præſides ampliſſimi navalis. Aediles quoque, qui viarum, pontium & hujuſmodi rerum reſarciendarum curam habent, perquam neceſſarii ſunt. Ac demum ampliſſimus magiſtratus, quem procuratorum Veneti appellant, maxime eſt civitati noſtræ oportunus. De præfectis monetæ nihil eſt quod amplius dicamus, niſi quod ejus magiſtratus intereſt providere, ne argentum aut aurum imperfectius aut impurius, quam id quod lex ſtatuit cudi debere, aliquo pacto cudatur: neve excuſi nummi pondere ſint minores q̃uã lex jubeat. quod ſanctiſſime apud nos obſervatum fuit. quam obrem maximo in precio apud omnes nationes barbaras, nedum apud Chriſtianos, Veneti nummi ſemper fuerunt, hodieque ſunt. Cæteri namque principes plerique omnes impurius aliquanto argentum & aurum cuderunt, ut facilius impenſis ſatisfacere poſſent. At noſtri conſtantiſſime ſemper hac in parte dignitatem à majoribus acceptam retinuere. Magiſtratus vero, qui annonæ triticeæ præfectus eſt, civitati Venetæ perquam neceſſarius eſt. etenim cum nulla propè frumenti vis ex agro Veneto colligatur, quod omni ex parte urbs æſtuariis ampliſſimis ambiatur, civitaſque populo-

puloſiſſima exiſtat, opus eſt rei frumentariæ magnam haberi curam: ne quando populus, cujus commodo majores noſtri maxime conſultum eſſe voluerunt, rei frumentariæ inopia laboret, nimiaque annonæ caritate prematur. Idcirco rei frumentariæ tres ſunt præfecti, qui XVI menſibus magiſtratum gerunt. horum eſt officium providere ne civitas unquam frumenti inopia laboret. quæ ſi quando timeatur, Principem Sapientumque collegium adeunt, reque inter eos diſcuſſa decernunt quæ ad frumenti copiam comparandam præcipua eſſe videantur. Quandoque etiam ſolet certa merces ex ærario his conſtitui, qui ex longinquioribus provinciis frumentum Venetias advexerint. Interdum ære publico triticum mercantur à negociatoribus, qui polliceantur certam vim frumenti ſtatuto tempore ex deſtinatis etiam provinciis ſe Venetias delaturos: quod niſi præſtent, pecuniaria mulcta taxantur. Emitque reſpublica magno precio, & vili vendit. ut commodo populi ac inopiæ conſulatur: qua in re magnam interdum jacturam ærarium facit. De re frumentaria præterea plurimæ ſunt leges pulcherrimaque inſtituta: quæ ſi in præſentia recenſerem, longius quam par ſit ab inſtituto digrederer. ſequitur

magiſtratus is, cui urbis ſalubritas eſt curæ. hujus præcipuum munus eſt, providere ne aliquo pacto ex contagione tabes ſerpat in civitatem. quod ſi clam quandoque obrepſerit, ut nonnunquam ſolet accidere, ſedulo operam dat, ne longius vagetur. Qua de re ædes publicæ ampliſſimæ ſunt ædificatæ in æſtuariis, intervallo trium milium paſſuum ab urbe: quibus finitimi ſunt horti pulchre conſtituti: in quas ſi quis ex plebe eo morbo ægrotare cæperit, confeſtim cum tota familia defertur. hi vero qui cum ægrotante conſuetudinem aliquam habuerant, opus eſt, ne alios inficiant, ut proprios lares deſerant, concedantque ad alias ædes publicas, itidem extra urbem in eum uſum conditas, régione à prioribus longe diverſa. ibique x x x x dies detinentur, in quibus ſi ſani perſtiterint, civitati ac domeſticis laribus reſtituuntur. ſuppellectilis quoque magna cura habetur, ne ejus contagione quiſpiam inficiatur. hic quoque magiſtratus providet ne quid putridum aut quod incolumitati civitatis officere poſſit vendatur. demum id ſedulo curat ut quam ſaluberrime Venetiis agatur. Nam non multo ante noſtram tempeſtatem hoc præfectorum genus inſtitutum fuit: & cum ſæpius antea civitas peſtilentia laboraſ-

boraſſet, adeo ut plerique omnes quandoque proprios deſeruiſſent lares ob ingruentem vim tabis, & in continentem proximam ſeceſſiſſent: nunquam tamen, poſtquam hæc cura novo huic magiſtratui demandata eſt, divino munere favente civitas hæc hujuſmodi hoc morbo vexata eſt gravius: licet interdum quod in magna hominum undique convenientium frequẽtia evitari non potuit, nonnullæ domus fuerint infectæ: cura vero hujus magiſtratus atque ope à deo præſtita malum latius vagari non potuit. Nunc de ampliſſimi navalis præfectis dicendum eſt: quod certè non ſolum Venetæ urbi magno eſt ornamento, ſed etiam univerſæ Italiæ reiq;publicæ noſtræ non mediocrẽ dignitatem affert. immenſum namq; opus eſt & admiratione digniſſimum. Nam in ea urbis regione quæ præ aliis mari vicina eſt, & præterea maxime commoda, navale ædificatum eſt, ac in tres ſinus, ſeu ſi malueris receſſus, excavatum: intra quos mare recipitur unico tantũ oſtio tam lato ut etiam ſatis ſit ad maximas triremes capiundas. Munitum eſt oſtium duabus turribus ex utraque parte, ſuntque hæ ponte ſublicio junctæ portiſque cancellatis, quę nunquam reſerantur niſi quum opus ſit triremes educere, ſeu in navale inducere. nullibi etiam

aditus ad interiora navalis patet, præterquam hoc uno oſtio ingredientibus. Primus ſinus occurrit omnium minimus, amplus tamen. hic undique circum tecta habet in fornicis modum ædificata contignationibus ac tegulis tecta. ſub hæc triremes è mari ſubducuntur, ibique ab omni ventorum ac pluviarum injuria tutæ perdurant, quoad illis uti libeat. ea ratione multos annos incolumes & illæſæ permanent. Novas item ſub eiſdem tectis ædificant, atque veteres ſubducunt & reſarciunt: magnum ſanè opus, quod & maximo ornamento ſit, & ad navium fabricam utiliſſimum. Poſt hunc ſinum alius eſt interior ampliſſimus, circum omni ex parte ejuſmodi tectis ut dixi inſtructus: nec ullum ex eis inſpicias triremibus vacuum, ſed binis ſi tecta fuerint latiora, aut ſingulis ſi anguſtiora. Tertius vero non minor ſecundo, paulo ante noſtram ætatem ſuperioribus additus fuit, circumſeptuſque mœnibus pulcherrimis. in eo autem plura ſunt tecta ædificata, quamvis non ſint omni adhuc ex parte perfecta: verum ſumma cum diligentia opera datur ut ei fabricæ extrema imponatur manus. Tres hi receſſus invicem ſunt pervii, ac unico muro ambiuntur nonnullis turribus diſtincto, in quibus vigiles noctu excubias agunt,

gunt, ne quid detrimenti tam inſigne opus vi ignis injecti, ſeu dolo facinoroſi cujuſpiam, ſeu caſu quopiam, ut interdum evenire ſolet, accipiat. Intraque mœnia tabernæ ſunt armamentorum ampliſſimæ, univerſæque nauticæ ſupellectilis: ac fabri cujuſcunque generis quod ad rem navalem pertineat, ſuas officinas ibidem habent. Ibi etiam æs funditur ad tormenta conficienda: magna quoque ibidem fit tormentarii pulveris copia, adeo ut nihil quidem quod ad rem nauticam faciat, in eo navali deſiderari queat. ibidem videre licet ingentem fabrorum multitudinem, quorum quiſque ſuo munere fungitur. Sunt præterea nonnulla atria bene ampla, in quibus ingens armorum vis, tormentorum ſcilicet ac telorum, ad uſus bellicos ſervatur: necnon magna velorum copia, remorum, armamentorumque omnium, in ſuis quæque cellis condita: ut cum ſenatus armandam claſſem decreverit, omnia in promptu ſint, quæ ad eam rem requiruntur. His rebus officiiſque omnibus, de quo dicere inſtitueram, præfectus eſt: omniaque providet curatque quæ in uſum navalis fuerint. hic ſeligit fabros cum lignarios tum etiam ærarios cæteroſque opifices qui ad opus faciundum admitti debeant: diligentem quoque

que impendit operam ne quiſpiam officio ſuo deſit. Huic magiſtratui numeratur pecunia ex ærario in uſus navalis, non prius tamen quam collegium conſulatur, ac rationes à patribus illis videantur. Apud majores noſtros, penes quos res maritimæ magno in precio erant, hic honos magnus habebatur: temporibus tamen noſtris magiſtratus hujus dignitas eſt imminuta, ac penè intercidit. quo fit ut ſi quando opus fuerit in ea re opera diligentiori, alios ſenatores primæ exiſtimationis cives navali ſenatus præficiat, qui jus in priores habeant, eiſque veluti miniſtris utantur. Poſtremo loco ſunt à nobis recenſendi divi Marci procuratores, ampliſſimus omnium præter ducem magiſtratus: quippe qui præfinitum tempus non habeat, ſed cum vita perduret. Huic honori conjuncta eſt perpetua ſenatorii ordinis dignitas, ac jus ſuffragii ferendi æquum cum legitimis ſenatoribus. illud etiam præ aliis omnibus magiſtratibus obtinuerunt. nam cum cæteris non cedatur à ſenioribus civibus certiſque locis certiſque ſubſelliis, procuratoribus ubique idem honor præſtatur. quocumque enim loco ſedeatur, illis ſemper ceditur, digniorique ſede ſemper honeſtantur: non ſecus ac ſi quovis in loco magiſtratus eo-

rum

rum munere fungerentur. horum officium eſt tutelam pupillorum habere, quibus minori ætate exiſtentibus nullus defuncto parente ex teſtamento tutor eſt inſtitutus. veluti ergo publici quidã tutores à republica ſunt inſtituti. hi divi Marci procuratores dicuntur, quod munus cum egregiam fidem ac ſanctitatem vitæ præcipuam exigat, hi cives huic officio delegantur qui jam publicis ferè omnibus muneribus defuncti ſint, ſpectatæq; ſunt probitatis: in quo verſantes tanquam milites emeriti perpetuam obtinẽt reipublicæ adminiſtrationem. Priſcis temporibus tam magna fuit non tantum Venetiis, verum etiam apud exteras nationes, hujus magiſtratus exiſtimatio, ut plerique exteri homines, nedum indigenæ teſtamento ſuo hoſce procuratores hæredum ſuorum tutores ac totius rei domeſticæ curatores inſtituerint: quorum fidei magna pecuniæ vis pauperibus eroganda commiſſa fuerit. adeo ut noſtris quoque temporibus ingentes opes ab hoc magiſtratu adminiſtrentur, ac pro eorum arbitrio in uſum pauperum diſtribuantur. hic magiſtratus initio inſtitutus fuit, ne hæreditates civium qui pro tuenda ſeu etiam pro amplificanda republica apud exteras nationes excederent, aut ſtudio reì familiaris

nego-

negociis ac mercimoniis occupati peregre morerentur, nullove condito teſtamento, per fraudem quampiam ab hæredibus pupillis averterentur. Qua de cauſa effectum eſt, ut civibus illis publice ea cura demandata ſit, de quorum probitate omnibus compertum ſit. Principio tres fuere. deinde aucta civitate tres alii additi, hac tamen ratione diſtributi, ut veteres pupillorum, qui citra rivum magnum qui urbem mediam interfluit habitant, curam habeant: tres item curent eos qui ultra rivum magnum proprios habent lares: ut dimidiam urbem alteri, item dimidiam poſteriores curent. Tres vero præter hos patroni ſunt ampliſſimi atque auguſtiſſimi templi, quod divo Marco Evangeliſtæ dicatum eſt, ſub cujus numine Veneta reſpublica bonis legibus aucta eſt, ditionemque imperii crevit. ab his poſtremis tanquam à nobilioribus nomen in omnes deductum eſt, ut divi Marci procuratores appellentur. De ſtructura hujus templi impræſentiarum nihil dicere coſtitui, deque marmorum copia, columnarum frequentia, ex porphyritide ac praſio lapide opere teſſellato atque aurato, quo tamen laquearia forniceſque omnes templi confecti ſunt, tum demum pavimentum univerſum ſtratum: cum multi mor-

ti mortalium fereque omnes fama perceperint. Templi hujus inſtaurationi ſi qua in parte labaſcit, necnon ſacerdotibus ipſius, hi tres procuratores præſunt, ac provident ut pro civitatis dignitate & illuſtriſſimi patroni noſtri Marci Evangeliſtæ deus optimus in eo templo pie colatur. hi ſunt qui præter cæteros magiſtratus meo judicio per quam neceſſarii videri debent ad bene beateque vivendum. Nam & monetæ cudendæ cura nequaquam negligenda eſt, qua omnium commercia civium contineantur, annonæque triticeæ copia ſedulo procuranda eſt: nec minor bonæ valetudinis civium cura habenda eſt: minimeque prætereunda fuit viarum ac pontium idque genus ædificiorum inſtauratio. hæc communia cuique civitati. iſta vero ad Venetias magis attinent, rei ſcilicet maritimæ procuratio ac pupillorum tutela, cum multi civium cum propter publica negocia, tum propter mercaturæ induſtriam, peregre profecti diem obeant. idcirco magiſtratus qui his muneribus incumbant, publice inſtituti ſunt, ut nulla in parte majores noſtri communi bono defuiſſe videantur, ſi quis diligenter omnem hujus reipublicæ inſtitutionem animadvertat.

CASP. CONTARENI
Patricii Veneti
De
REPVBLICA VENETORVM
LIBER QVINTVS.

POSTQVAM omnis ferè ratio gubernationis rei-publicæ à nobis expoſita eſt, omneſque recenſiti magiſtratus urbani, non importunam alienamve ab opere rem facturus videbor, ſi de magiſtratibus exteris verba fecero: his ſcilicet quibus civitates quæ in noſtram venerunt ſocietatem regi ſoleant: necnon de militaribus imperiis, ac demum de muneribus aliorum civium, qui patricii non ſunt ordinis. His etenim expoſitis extrema manus commode operi inſtituto impoſita videri poterit. Inſignioribus civitatibus quæ ſub ditione noſtra ſunt, quatuor magiſtratus præficiuntur. prætor unus omnibus jus dicit, & forenſes lites dijudicat, atque in ſontes animadvertit. habet is prætor in judiciis proferendis aſſeſſores homines juriſperitos, quorum conſilio utitur. & licet apud prætorem ſit omnis authoritas, præter hunc eſt præfectus, qui militibus præeſt, qui urbem vel agros urbis coluerint. in hos nullum eſt jus prætoris, ſed præfectus tan-

tantum jus in eos habet. Arcis præterea, mœnium portarumque cura præfecto eſt demandata, necnon vectigalium, ac redituum omnium, tum urbis, tum agri totius. præter hos quæſtor unus, aut duo. hic magiſtratus pecuniam publicam adminiſtrat, impendit & exigit, habetque codices rationum publicarum. nihil tamen ferè agit niſi ex mandato præfecti, ac interdum utriuſque, ſcilicet prætoris & præfecti. Ea enim ratio adminiſtrandę utilior viſa eſt, quam ſi penes eundem eſſet & authoritas & adminiſtratio ærarii. facilius namque liceret per fraudem ærarium peculari. id vero pecuniæ quod reliquum fuerit ab impenſis, Venetias ad quæſtores urbanos defertur, ad quos ut ſuprà diximus undique pecuniæ publicæ conferuntur. Quartus qui in unaquaque urbium magiſtratum obtineat, eſt cuſtos arcium. alibi unus, alibi plures ſunt: hique militibus præſident qui arcem tuentur, curamq; habent armorum, commeatus, & tormentorum quæ ad munitionem contra hoſtes in arce poſita ſunt. Neque tamen cuſtos ita præeſt arci, quin præfecti imperio ſubjectus ſit: cui quidem omne jus omniſque poteſtas in hujus generis rebus curandis tributum eſt. In minoribus vero civitatibus ſeu urbibus nullus eſt præfectus, ſed prætor utriuſ-

que partes agit. in oppidis quoque quæ in agris majorum urbium frequentia ſunt: ſolus prætor eſt qui jus oppidanis dicat, nullus præterea magiſtratus. nam quæſtores ac præfecti principum urbium in univerſo quoque agro jus obtinent. A prætoribus omnibus ad auditores novos provocatio eſt. Advocatores etiam quandoque ſententiis capitalibus prætorum intercedere ſolebant: ſed quoniam uſu plerumque evenire ſolitum erat ut judicia protraherentur, neq; ſontes criminum ac ſcelerum pœnas darent: lata fuit lex à decemvirûm collegio, minime id juris Advocatoribus amplius in ſententiis eſſe, quæ à prætoribus aſſidentibus juriſperitis quos ſecum comites ducunt, ut ſupra dixi, pronunciatæ eſſent. Et hactenus quidem ſatis de magiſtratibus quibus reſpublica tum domi tũ foris adminiſtratur. Verum quoniam non tantũ pacis, ſed etiam belli gerendi ratio habenda eſt, quam univerſam, qui neglexere, ut inquit Plato in Politico, nequaquã libertatem diutius tueri queunt: ideo qui recte reipublicæ inſtitutionem poſteris tradiderunt, illud inprimis admonitos eſſe voluerunt, ut cives inſtituantur ad utrumque munus: ut ſcilicet bello gerendo idonei ſint, & in pace domi ſubjecti legibus inſtitutiſque patriis in præclara

aliqua

aliqua functione vivant: ita tamen virtutes arteſque bellicæ referantur ad ſtudia pacis, tanquam ad potiora. unaquæq; etenim res eam habet à natura inſitam vim, ut primum bonum ſibi quiſq; conveniens appetat: deinde ut contrario obſiſtat, nitaturque quantum poſſit à ſe injuriam propulſare: quæ res in animante natura omnium perfectiſſima, dilucidius dignoſcuntur. Nam unicuique animali tributa eſt vis appetendi, qua proſequatur id quod naturæ ſuæ conſentaneum fuerit. præter hanc unicuique adjecta fuit vis iraſcendi, quam Plato in corde atque in præcordiis collocavit, ut ſcilicet animal quodcunque, ejus virtutis ſtimulis actum, contrarium naturæque repugnans repelleret. Vtriuſque igitur partis virtutes, quarum ſemina in animis hominum natura indidit, civilem virum fovere oportet, & ad frugem perducere, ſic ve & belli & pacis gerendæ rationem habere. Quæ ratio à majoribus noſtris non fuit neglecta, ut quibuſdam videri ſolet: ſed quoniam initio in mari ædificata civitas, quæ multis annis imperium contempſit, continentis terreſtris belli ſtudiis detineri non potuit, univerſam ſe ad maritimum bellum convertit: in quo egregiam operam navavit, & pro tuenda libertate & in hoſtibus ulciſcendis: mul-

taque præclara Venetorum geſta priſcis monumentis memoriæ prodita ſunt, plurimique triumphi ex devictis hoſtibus et eorum claſſibus ſuperatis reportati: ex quibus facile quivis intellexerit Venetos in re maritima longe aliis præſtitiſſe. Victa tandem poſt longum tempus pertinacia precibus finitimorum populorũ, quorum quiſque ſui reguli tyrannidem, quam diutius paſſus fuit, amplius tolerare non poterat, adhibuit animum ſenatus ad continentis imperium: univerſamque Venetiæ regionem pulſis tyrannis, ac paſſim civibus deditionem facientibus veluti poſtliminio recuperavit: quæ libenti animo redibat ad veteres incolas, ejectis & tyrannis exteris, qui ex reliquiis barbarorum in tota regione conſederant, duriſſimaque ſervitute victos eos populos premebant. Prolato igitur imperio in continentem terram, præterquam quod bonis legibus, & pacis ſtudiis ii populi erant recreandi, qui nuper venerant in noſtram ſocietatem, danda etiam opera fuit ut tueri libertatem poſſent in quam ſe aſſeruerant. Cæterum Venetæ urbis ſitus utpote quæ condita eſt in mediis æſtuariis, minime patiebatur noſtros cives impenſius operam dare bello terreſtri, illiuſve ſtudio diutius detineri, ſine magno periculo

ſedi-

ſeditionis civilis. nam cives illos qui terreſtris belli ſtudiis addicti fuiſſent, majorem anni partem agere in continenti, ibique & equos alere, & terreſtribus certaminibus ſe exercere: quin ut peritiores rei militaris fierent, opus fuerat ut ſi quando domi ocium ab armis fuiſſet, externa bella adirent, in hiſque animum pariter & corpora durarent, ut in ea functione cum laude verſari poſſent & patriæ prodeſſe: ſecus autem ſi fuiſſent, propemodum non tantum imperatores, verum etiam milites futuri fuerant. Hæc vero frequens conſuetudo continentis urbanæque intermiſſio factionem quandam civium facile paritura fuerat ab aliis civibus disjunctam. quapropter procul dubio res Veneta brevi ad factiones ac bella civilia deducta fuiſſet. Omitto interim quam magnos ſpiritus animi civium concepiſſent, cum plurimum armis potuiſſent, habuiſſentq; frequentes adſectatores: ut hominum natura ſemper ad malitiam pronior eſt. quæ res, ut ex priſcorum monumentis facile intelligi poteſt, ſemper Romanam rempublicam vexavit, contumaceſque non paucos Romanos cives reipublicæ legibus & ſenatus decretis reddidit, ac demum Iulium Cæſarem tyrannum Romani imperii fecit. Ne ergo hujuſmodi quiſ-

di quiſpiam morbus in Venetam civitatem obreperet, ſatius majores noſtri eſſe ſtatuerunt, ut continentis imperium externo potius ac conducto milite quã Veneto defenderetur. ſtipendium vero illis ſtatuit ex vectigalibus totius provinciæ. æquum enim erat ejus regionis impenſis militem vivere, qui ad eam tuendam acceſſitus fuerat. in quam militiam plurimi cives ditionis noſtræ ſocii adſcripti ſunt: quorum nonnulli ad ſummam imperii in noſtro exercitu devenere atque ob res egregie geſtas Veneta civitate patricioque jure donati ſunt. Viget adhuc noſtra ætate nomen Bartholomæi Cojonei Bergomenſis viri illuſtriſſimi & ſummi imperatoris, qui multa præclara bella confecit, ac Venetam ditionem auxit: quapropter erecta illi equeſtri ſtatua in celebri urbis loco à republica honeſtatus fuit. Cives igitur Veneti ea de cauſa, quam retuli, terreſtris militiæ honoribus privati ſunt, omneſq; ad exteros delati, cum lege cautum erat, nullum patricium Venetum pluribus quàm x x v militibus præeſſe poſſe. hæc tamen lex noſtra tempeſtate ob bella frequentia quibus vexati fuimus, in deſuetudinem abiit. Cum tamen terreſtre bellum ingruit, nonnulli patricii ordinis cives in exercitum mittuntur, qui dum bellum urget tempo-

temporarium magiſtratum gerunt. quæſtores ii ſunt, item legati, qui imperatori exercitus externo homini ſemper adſtent: neque ei quicquam aut facere aut decernere licet, niſi ex legatorum conſilio. Bello finito utrique magiſtratus domum revertuntur ac in ordinem rediguntur, nec quicquã amplius juris habent. hæcque eſt belli terreſtriſve militiæ ratio apud Venetos. Bello vero maritimo ac navali civitas noſtra magis idonea eſt natura, cujus ſtudiis ſemper Veneti ſtuduere. nam in mari urbs condita parum timere poterat terreſtres copias, quæ ei negocium faceſſerent: ac non tantum iniquum, ſed etiam valde incommodum erat, comparare exercitum ex civibus, quem in continentem traiicerent, ac finitimos populos bello laceſſerent. At à mari timeri injuria poterat, tum etiam facile erat illatam ab exteris vindicare: quamobrem univerſa civitas ad ſtudia rei maritimæ converſa eſt, atque juventutem legibus inſtituit, ac totius vitæ conſuetudine firmavit. hic enim mos inſtituendi patritios homines ſemper fuit, ut à teneris annis uſque ad pubertatem ſub pædagogi diſciplina degerent, ac latinis literis imbuerentur pro cujuſque captu. ab ea ætate, præter paucos quoſdam qui literarum

ſtudiis ſe manciparant genio naturaque ducti, omnes fere rei maritimæ ac familiari operam darent. ac alii quidem navigabant ad longinquas oras, ubi mercaturæ induſtria rem domeſticam augebant, ſimulque efficiebantur periti morum ac conſuetudinis legumq; multorum hominum. plurimi conſcendebant triremes armatas atque à teneris annis & corpus laboribus firmabant, & animum excolebant rei maritimæ diſciplina, necnon navalis belli peritia: quibus artibus ſemper Veneti excelluere. Quin lege cautum fuit, quæ ad uſque noſtra tempora pervenit, ut in unaquaque triremi armata ſtipendium ex ære publico non exiguum daretur duobus adoleſcentibus patricii ordinis: quorum officium nullum aliud eſſet, præterquam imbui diſciplina rei maritimæ: ac ut id facilius aſſequerentur, exigua quædam munera eis incumbunt, in quorum functione exercitantur ac proficiunt, ſicque idonei fiunt ad majora capeſſenda. In gravibus vero triremibus ſeu ad claſſem & rem bellicam inſtructæ fuerint, ſive privatim civibus locatæ ad mercaturam, octo juvenes patricii quandoque deſtinati ſunt: nec mediocre eis ſtipendium conſtitutum, vel ex pecunia publica, vel ex ære privato. tunc ad mercationes locantur,

cantur, qui nauticis ac bellicis ſtudiis in eis aſſueſcant. Quin etiam privatorum navibus hoc onus legibus impoſitum eſt ad publicam utilitatem, ut ex ære domini privati hominis uni ſeu duob. ſi navis major fuerit, patriciis adoleſcentibus ſtipendium ſolvatur, quorum aliud nullum officium ſit præterquam exerceri muniis nauticis. Conceſſa quoque his adoleſcentibus facultas eſt, ut in triremibus onerariis ac in navibus privatorum quibus adſcripti ſunt, ferre queant certam mercium ſummam nullo naulo ſoluto: quam ſi non habeant, jus hoc ſuum aliis concedunt ac locant. Qua lege conſultum fuit non ſolum exercitationi juventutis, verumetiam utilitati tenuiorũ civium, qui anguſtia rei familiaris premerentur. Qua de re facile intelligi poteſt à quocumque curam inſtituendæ juventutis minime à majoribus noſtris prætermiſſam fuiſſe, ut nonnullis videtur: imo in ea navium triremiũ copia ducenti & amplius nobiles adoleſcentes legis iſtius beneficio alienis impenſis ad rem nauticam inſtruebantur: præterquam quod civili conſuetudine ac more patrio quilibet patricius juvenis aut literis aut ſtudiis rei maritimæ operam dabat: in qua exercitatione tum ſibi plurimum, tum rei domeſticæ nonnihil conſulebat ac proderat.

rat. Hæ priſcæ leges et hujuſmodi inſtituta etiam noſtra tempeſtate perdurant, licet plerique adoleſcentes ambitione aut luxu poſt ampliatum imperium corrupti patrias inſtitutiones neglexerint : ac civium copia adeo crevit ut noſtra ætate ingruentibus bellis ac rerum domeſticarum ſtipendiis longe plures effecti ſint pauperes, quam quod ſatis conſuli illis queat iſtius legis beneficio. Ita namque natura comparatum eſt, ut nihil inter homines perpetuum eſſe poſſit: verum cuncta quãvis initio perfecte conſtituta eſſe videantur, poſt aliquot annos natura in deterius labente inſtauratione indigent : adeo ut quemadmodum corpus prandio ſaturatum diutius incolumitatem ſervare non poteſt niſi poſt aliquot horas cœna ſucceſſerit : ſic in unaquaque re opitulari oporteat naturæ ad interitum labenti, atque inſtaurationem adhibere. Hujuſmodi rationem nos quoque deo bene juvante imitabimur, ac aliquod remedium excogitabimus. quo fit ut hac etiam in parte nihil ſit in noſtra republica deſiderandum. ſed de his hactenus. Nunc à nobis recenſendi ſunt magiſtratus qui præficiuntur rei maritimæ. Vnaquæque triremis ad bellum inſtructa præfectum habet virum patritium, qui in ea triremi omnium poteſtatem obti-

net

net præter quam ultimi ſupplicii inferendi. ac veluti in terreſtri militia Centurio ſeu aciei præfectus eorum curam habent qui fuerint in ſua acie. Hic triremis præfectus nautas cunctaque quæ in ſua triremi ſunt, & quæ ad ejus apparatum faciunt, diligenter curat. Quotannis quamvis nulla neceſſitas ſit, Veneti aliquot triremes armant, quæ reddant mare tutum navigantibus, ſecuramque navigationem compreſſis piratis præſtent viris bonis qui res ſuas agunt ſine alicujus injuria. Præter triremium præſides eſt totius claſſis legatus, qui imperium habet in univerſam claſſem, ac in cunctos triremium præfectos. hic veluti legatus exercitus, niſi adſit imperator, jus habet & capite mulctandi quos velit & dirigendi claſſem quo maluerit. hic quoque magiſtratus ſemper ferè etiam pacis tempore creatur, præficiturque his triremibus, quæ armatæ ſunt. Quod ſi tempora reipublicæ ita poſtulent ut magna claſſis paranda ſit, tunc univerſæ claſſi præficiunt imperatorem, qui tum in claſſe tum in cunctis provinciis maritimis ampliſſimam poteſtatem habet, ac eam propè quam olim in Romana republica Dictator retinebat, niſi quod omnibus in rebus paret authoritati ſenatus & reipublicæ decretis. ſummum tamen illi jus

tribu-

tributum eſt, cum in claſſem, præfectos, legatoſve claſſis, tum in prætores ac magiſtratus omnes qui cum imperio ſunt in locis inſuliſque maritimis, ac munus publicum exercent: adeo ut cum claſſis imperator ad aliquam civitatem acceſſerit, continuo ei ſacerdotum clerus obviam prodeat, claves portarum & arcium ei dentur, jura prætorum ſileant, ab omnibus magiſtratibus ad imperatorem liceat provocare. Quin ſi ita ei libuerit, poteſt ſolus jus dicere, ſolus adminiſtrare pecuniam publicam, ac denique ſolus omnium poteſtatem habet. Nullus eſt apud Venetos magiſtratus majoris authoritatis, idcirco raro admodum claſſi imperator præficitur. Non enim temere niſi rerum neceſſitas ita exigat, alicui conceditur tam magna poteſtas ut omnia unius civis arbitrio pendeant. Hoc in loco ea lex non eſt à nobis prætermittenda, imperatorem, legatum, præfectumve claſſis ullum non poſſe cum triremibus armatis ingredi Venetam urbem, neq; etiam tunc cum in patriam redit: ſed cum primum Iſtriam pervenerit, quæ provincia centum fere milibus paſſuum ab urbe diſtat, ſtipendium nautis ex legis decretis ſolvi debet, ibique omnes dimitti: deinde triremes à paucis Venetias deduci ſolebant, ac in

navale

navale ſubuehi ſub tecta in eum uſum ædificata, ubi tutæ ſervantur à ventorũ & pluviarum injuria. nunc lex hæc non ita omni ex parte ſervatur, quemadmodum patrũ noſtrorum temporibus ſervabatur. Recenſiti à nobis ſunt omnes fere magiſtratus, quibus veluti coronam & apicem majores noſtri impoſuere eos, quos vernacula lingua à Græca appellatione educta, ſyndicos dicere conſuevimus. nos eos appellamus recognitores, novo fortaſſe vocabulo, ſed ſatis idoneo ad idem munus explicandum. Hi poſt quatuor quinqueve annos creari ſolent, ac mitti tum in continentis oram noſtræ ditionis, tum in regiones maritimas ac inſulas: recognoſcuntque geſta omnium prætorum atque aliorum qui foris publicam poteſtatem habuerint. In quos animadvertunt ea propemodum authoritate quæ Advocatoribus tributa eſt. Nam, ut ſapienter Ariſtoteles inquit, hi qui in poteſtate ſunt, niſi ex aliis pendeant, ægre in officio perſiſtunt propter ingenitam cuique malitiam. Peregimus jam omnes patritiorum hominum magiſtratus, quibus reſpublica Veneta domi foriſque adminiſtratur: reliquum eſt, ut ea ratio à nobis referatur, qua prudentiſſimi homines majores noſtri ſemper in officio plebẽ ac univerſum popu-

populum continuerunt, rem certè ſupra omnium fidem, tot annos populum gubernationis publicæ expertem nunquam patritiorum imperium detrectaſſe aut ægrè tuliſſe, nec quippiam unquã molitum eſſe ut mutata reipublicæ forma ipſe quoque ad jus publicum admitteretur, imo ſemper amantiſſimum atque obſequentiſſimum nobilitatis ſe præſtitiſſe. Verum ſi quis præter ſitus opportunitatem valde commodi ad rempublicam tuendam, moderationem noſtram in regendo animadverterit, comperiet populum non omnino repudiatum fuiſſe: ſed ad ea munera fuiſſe admiſſum, quę ei committi poterant abſque rei communis detrimento. Ideoque facile perſpicere poterit, id in hac republica temperamentum extitiſſe, quod cæteris hominibus tum priſcis tum junioribus ſemper defuit. Quamobrem eveniſſe etiam comperiet, ut in cunctis aliis tumultus populares frequenter fuerint excitati, qui tandem omnes reſpublicas everterint: econtra in noſtra civitate ob eam cauſam nullum unquam tumultum popularem aut ſeditionem extitiſſe. neceſſarium namque fuerat, ut in exordio operis dixi, ſi recte reſpublica inſtituenda erat, populum à gubernatione reipublicæ excludi. qua in parte majores noſtri non tantum autho-

authoritatem ſummorum philoſophorum ac rationem ſecuti ſunt, verum etiam imitati ſunt Seſoſtrin antiquiſſimum Aegyptiorum legiſlatorem. qui, ut in Politicis Ariſtoteles perhibet, genere diſtinctos voluit eos qui armis regionem tuerentur, quive de bono publico conſultarent ac judicia exercerent, ab agricolis mechanicaſque artes exercentibus, ac mercenariam operam locantibus. Verum inſtitutum hoc facile evertere rempublicam poterat, niſi temperatio ea adhibita fuiſſet, quam majores noſtri ſapientiſſimi homines adhibuere. Primum ergo apud Venetos conſtantiſſime hoc obſervatum fuit, ut omnibus æquum jus eſſet, neque ulli impune liceret vel hominem ex infima plebe injuria afficere: patricium vero hominem contumeliam facere plebeio, pro ſacrilegio ac ſcelere maximo ſemper habitum fuit. Quod ſi quis temerarius hujuſmodi quippiam perpetrare auſus unquam fuit, nullus quoque ei fuit impunitatis locus: ſed tanto graviores pœnas dedit, quanto majoris exiſtimationis dignitatiſve extitit. Præterea diligenter à ſenatu conſulitur tum annonæ triticeæ, tum omnium rerum copiæ, quæ faciunt ad victum civium & ad incolumitatem totius populi: adeo ut magna interdum diſpendia faciat

ciat publicum ærarium, ne civitas penuria laboret. quod exploratum cuilibet eſſe poteſt ex his quæ ſupra à nobis dicta ſunt, cum de præfectis annonæ triticeæ ac de curatoribus publicæ ſalubritatis ageremus. Ac populi quidem hæc duo potiſſimum requirunt à rectoribus civitatũ, ut ſcilicet commode vivant in rerum copia, neque obnoxii ſint injuriæ potentiſſimorum civium: quę cum aſſecuti fuerint, res ſuas agunt cæterorum ſecuri. Nihil vero à majoribus noſtris omiſſum fuit, quod ad ea duo pertineret. quin potius multa præterea addita ſunt, quibus mirifice conſulitur populi commodo, atque eorum hominum inopiæ qui in ſtudiis honeſtis reipublicæ utilibus verſantur, aut olim verſati ſunt, nec amplius per ætatem aut imbecillitatem valetudinis id muneris obire queunt. Nam Venetiis innumeræ domus ædificatæ ſunt ſatis idoneæ aptæque rei domeſticæ, quæ hominibus iiſce gratis conceduntur, in quibus cum familia degant quoad vixerint ſine rei familiaris diſpendio. His adde, quod in navali ampliſſimo, quod vicem oppidi obtinet, conſtitutum ſtipendium eſt non mediocri hominum multitudini: qui tamen nil agunt, ſeu propter ſeniũ ſeu ob incommodum acceptum, cum tamen tunc cum in florenti ætate eſſent,

ſuum

ſuum munus in ædificandis triremibus aut in hujuſmodi quopiam munere reipublicæ utili obierint. Præterea veteri inſtituto in contractibus emptionis venditioniſq; mercium precioſarum alteruter, emptor ſcilicet aut venditor, certum quippiam ſolvunt pro ſumma mercium: quod pauperibus nautis impartitur, qui amplius ei officio ſatisfacere minime poſſint propter ætatem, quam tamen in ea functione conſumpſerint. Cæterum hæc optima inſtituta ad continendam plebé in officio. Reipub. nonnullas alias leges recenſebimus, quę ſapientiſſime mihi à majoribus noſtris inventæ videri ſolent, ut pro eorum hominum conditione ſatisfactum pulcherrime ſit ambitioni & honoris cupiditati, quæ in cunctorum animis natura inſita eſt, nec tamen propterea gubernatio nobilitatis ulla in parte perturbetur. Vniverſus populus in duo genera eſt diſtributus. nam quidam honeſtioris ſunt generis, alii vero ex infima plebe, ut artifices, & id genus hominum, quod ab Ariſtotele in Politicis ſervorum publicorum eſſe perhibetur utriſq; meo judicio conſultum eſt nec incommode nec inique. Nam plebeiis hominibus qui ſuapte natura parum honori ſtudent, ſed potius rei familiaris ſtudio inſerviunt, modica etiam

jura conceſſa ſunt, ſuique honores. in tot etenim claſſes diſtributi ſunt, quot ſunt artificia in quibus degunt, ac unicuique claſſi proprie quædam datæ ſunt leges, ſub quibus ſua quiſque exercet officia. His præficiuntur totius claſſis ſuffragiis ex eorum numero nonnulli, qui non incommode artificii illius præfecti appellari poſſunt. horum juſſu multa præſcribuntur, nonnullæque leviores lites horum arbitrio dirimuntur. Quo fit ut plerique omnes artifices cum ejus honoris compotes fuerint facti, in eo munere ſibi placeant, putentque ſe non parum dignitatis eſſe aſſequutos, cum eo pervenerint, ut à ſui ordinis hominibus ea præfectura digni habiti fuerint. Sunt præterea in unaquaque claſſe inferiores quidam præfectorum, qui tamen nonnullius exiſtimationis ſunt. hoc igitur modo magna in parte ſatis fit honoris cupiditati, quæ indita eſſe videtur animis etiam plebejorum hominum ac infimæ plebis. Alterum populi genus honeſtius in Veneta civitate honoratiorem quoque locum habet, cui privata quædam ac propria munera ſunt conſtituta decora atque honeſta, quibus patritii ordinis viri privati ſunt, nec ad ea ulla ratione acceſſum habent. quorum multa ſunt, ut nec patricium hominem tum propter emolu-

molumentum tum honoris titulum eorum pœnitere poſſit. Scribarum ordo honeſtiſſimus eſt, qui magiſtratibus quibuſque aſſident. id munus plebis tantum hominibus datur, patricio nulli: quod quamvis illuſtre non ſit, eſt tamen honeſtũ. horum namque fidei & ſolertiæ codices ſcriptaque publica quibus res omnis privata & publica continetur, commiſſa ſunt. cui provinciæ qui dignus habeatur, is jure optimo & probi viri & induſtrii nomen habet, ac exiſtimationem ſibi vendicaverit. atque id pleriſque omnibus ſtipendium conſtitutum eſt, ut rei domeſticæ non tantum tuendæ ſed etiam amplificandæ ſatis ſit. Ad hoc hi omnes, qui ſunt à ſecretis ſenatus, ex populo ſunt, patricius nullus. Hic ordo ſuperiore honeſtior eſt, idcirco illi ex populo qui nobiliori genere orti ſunt, eo munere fungi ſolent. reditus habent ex ære publico non mediocres, neque ullum ſenatuſconſultum hos latet. ſemper namque interſunt & collegii ac ſenatus conſultationibus, ex qua re in magno precĩo ab omnibus habentur. Ex his nonnulli ſeliguntur qui decemviris miniſtrant, eorumque acta in codices referunt, ac conſcii omnium ſunt quæ ab collegio aguntur. quo in honore perdurant quoad vixerint, non per vices, quemadmodum

 patri-

patricii viri in ſuis magiſtratibus, quorum nullus præter procuratorium perpetuus eſt. Horum qui à ſecretis ſenatus ſunt, unus primas partes tenet, ac Cancellarius Venetiarum nominatur, qui in maximo eſt honore. Nam â quovis patricio ei loco ceditur præterquam à procuratoribus. nullum is reipublicæ ignorat arcanum: magni quoque ſunt ei reditus ex ære reipublicæ conſtituti: ac cum diem obierit, funebri oratione honeſtatur: quæ dignitas nulli in Veneta civitate deferri conſuevit, præterquam duci, aut cuipiam civi, qui ſit extra aleam, ut dici ſolet, præterea nemini, quaſi Cancellarius ducem ex populo referat. hic unus creatur comitiis magni conſilii. Cæteri omnes qui à ſecretis ſunt decemviris eliguntur, atque ſubduntur eorum cenſuræ, ſi quid in functione publica quam habent deliquerint. Omnes etiam populares cœtus, ut artificum claſſes & cujuſque artificii præfecti, nonnullique alii de quibus infra dicemus, ex arbitrio decemvirûm pendent ac eorum ditioni ſubjecti ſunt: illiuſque collegii authoritate & initio conſtituti fuêre & ſnunc continentur. Sapiens certe inſtitutum, ut is magiſtratus provideat, ne hujuſmodi cœtus qui ad bonum publicum unt inſtituti, quandoque ſimulatione oſ-

ficii aliquid in rempublicam molirentur: qui ad ejus morbi cautionem initio creatus fuit, ne qua ſcilicet malorum civium conſpiratio faceſſeret negocium reipublicæ. Sunt præterea Venetiis quinque ſocietates initæ ſub divorum quorundam nomine & religione, innumeri homines ſunt & plebei & patricii ordinis. Harum ſuas quæque veſtes habet ſuaq; inſignia, quibus tamen non ſemper ac paſſim utantur, ſed cum ſimul coacti prodeunt, aut ad honeſtandum cujuſpiam funus, aut ad ſacrum quodpiam munus. Feſtis diebus ſtatutis cuncti fere in ſuam ſocietatem coguntur. ibi ſacris primum interſunt. deinde inviſunt templa deorum immortalium, deumq; optimum ſupplicationibus pompaq; ſoléni venerantur. harum quæq; ſocietatum propriam ædem habent, in qua amplum atrium ædificatum eſt, quo ſtatutis diebus conveniunt, ut exhibeant officium religioni quod debent. Etenim celebrant quandoque ſacra myſteria, interdũ ſimul coacti templum cujuſpiam divi inviſunt, ſæpius exequias ac funus fratris exornant, cum eorum quiſpiam diem extremum clauſerit: cujus etiã delicta expiant ſacrificio ac precibus identidẽ repetitis. Præter ampliſſima illa atria ſingulæ deſtinatũ conclave habent, in quod coguntur ſocietatũ præfecti. qui

magiſtratus eſt annuus, atque inter plebejos non mediocris dignitatis. hi ſimul congregati de agendis conſultant, dantq; operam ne qua in parte deſint bono ſocietatis. eorum quoq; fidei magna vis pecuniæ pauperibus erogandæ commiſſa eſt. nam priſcis temporibus tam ingentis fuerunt exiſtimationis hæ ſocietates, ut plurimi qui rem ſuam teſtamento legaverant in uſum pauperum diſtribuendam, hos potiſſimum tutores fecerint, quorum arbitrio ea pecunia erogaretur. quo effectum eſt ut harum ſocietatum aliquæ copia facultatum quæ in hos uſus erogandæ ſunt, quotannis procuratoribus divi Marci concedant: qui magiſtratus patricius ampliſſimus eſt. Ad hunc honorẽ, præfecturam ſcilicet iſtam ſocietatum, patriciis viris nullis eſt acceſſus, quamvis ſint è numero fratrum: ſed plebeii tantum homines illius dignitatis compotes eſſe queunt, ut hac etiam in parte populus nobilitatem æmularetur. hi namque ſocietatum præfecti quodammodo in populo referunt procuratoriam dignitatem. Verum ne qua ratione hujuſmodi ſocietates atque hi præfecti reipublicę officerent, omnes ſub poteſtate decemvirũ continentur, ut ne quid immutare queant, aut in unum cogi præter tempora ſtatuta, niſi ex eorum arbitrio

trio ac poteſtate à decemveris impetrata. Huiuſmodi honores in noſtra republica viris plebeiis vtriuſque ordinis conſtituti ſunt, ut omnino expertes non eſſent juris publici ac civilium munerum, ſed cupiditati honoris ambitioniſve hac ratione ſatisfacerent, non ſollicitato perturbatione ſtatu nobilium. Quo gubernationis temperamento id eſt reſpublica noſtra conſequuta, quod priſcarum nulla alioquin illuſtrium. nam à primis initiis uſq; ad hæc tempora mille ac ducentis annis tuta perſeveravit, non tantū ab exterorum hominum dominatu, verum etiam à civili ſeditione quæ fuerit alicujus momenti. quod adepta eſt non vi ulla aut armatis ſatellitibus ſeu munita arce, ſed æqua ac temperata ratione regendi: adeo ut populus libenti animo pareat nobilitati: neque ullam mutationem rerum optet, quin potius egregie ſit affectus nobilibus. Quæ res noſtra tempeſtate potuit eſſe compertiſſima. Nam cum omnes Chriſtiani principes conſpiraſſent in perniciem atq; exitium nominis Veneti, fuſuſque noſter exercitus fuiſſet à Ludovico Gallorum rege juxta Caſſanum oppidum agri Cremonenſis ingenti clade accepta; imminerentque inde Germani, hinc Iulius Romanus pontifex, ac univerſa penè con-

tinentis ora ab imperio Veneto deſciviſſet: ea rerum anguſtia perturbatus Venetus populus, adeo nihil in nobilitatem eſt molitus, ut lachrimantes omnes ſe ſuaque obtulerint ad reipublicæ defenſionem, reque ipſa præſtiterint. Nam Patavio urbe propter incolarum animum erga nos egregie propenſum nullo negocio recuperata, cum Maximilianus Imperator undique contractis auxiliis ingenti exercitu eam urbem obſediſſet, quam plurimi non tantum patricii verum etiam plebeii ordinis ſponte cum militibus ſtipendio eorum privato conductis ad tuendam illam civitatem profecti ſunt, egregiamque in ea expeditione operam navarunt: adeo ut imperator coactus fuerit reducere exercitum expugnatione urbis non tentata. nec minori negocio aliæ quoque civitates recuperatæ ſunt, maximo populorum omnium favore ex alieno imperio ad Venetum veluti ad portum tutiſſimum confugientium. Evidens certe argumentum juſtæ dominationis cum volentibus imperatur. quod non abſque ratione contigiſſe, ſi quis bene attenderit, facile comperiet. Cuique etiam civitati quæ in ſocietatem Veneti imperii venit, municipales leges relictæ ſunt, multiſque honoribus cives in ſua quaque civitate potiun-

tur.

tur. nonnulla oppida in agris urbium ſita eorum ratione gubernantur. His adde quod prætoribus civitatum qui illuſtres ſunt, aſſident cum jus populo dicant homines juriſperiti: quibuſcum conſultant antequam quippiam decernant. qui honos eſt non exiguus, nec modicum inde emolumentum ad eos venit. hujus generis magiſtratibus fungi patricii Veneti non poſſunt, ſed vel ex Veneto populo, vel, ut plerumque, ex ſociis civitatibus deliguntur. Ex quibus facile quivis intelliget, eam adhibitam fuiſſe in hac republica moderationem, quæ maxime videatur rerum naturam imitari. Nam in animantis corpore videndi officium reſpiciendique munus ſolis oculis eſt attributum. reliqua vero munera ignobiliora cæteris membris relicta ſunt, quæ uſu videndi careant, ſed pareant, nec aliquo pacto obaudiant his quæ ab oculis ita eſſe nunciata fuerint, neve aliò ferantur quam quo oculi ea direxerint: ſicque optime univerſum corpus conſiſtit & conſervatur. Non diſſimili ratione in republica Veneta ſumma rerum gubernatio patritio ordini eſt demandata, veluti quibuſdam oculis civitatis, ignobiliora officia cæteris ex populo: ſicque tanquam bene compactum corpus Veneti fœliciſſime vivunt, cum

oculi

oculi reipublicæ non ſibi tantum ſed universis membris proſpiciunt : cæteræ vero civitatis partes non tantū ſui habeant rationem, verumetiam hiſce oculis veluti potioribus membris reipublicæ libentiſſime obtemperent. Quod ſi in quapiam republica eo inſaniæ venerint cives, quod in pleriſque contingit, ut populus videndi munere fungi velit ac oculorum officium uſurpet, continuo univerſam rempublicā neceſſe eſt everti. Quod ſi etiam patricii cives ſibi tantum proſpexerint, alia vero civitatis membra cōtempſerint, irritato populo ad perniciem nobilitatis procul dubio reipublicæ male ſucceſſerit. Noſtri majores naturam imitati utrique incommodo providere, illamque præſtitere moderationem, ut nullus niſi invidus locum habeat obtrectandi tam legitimæ quam optimæ inſtitutioni. Quam deum optimum precamur diu ſervet incolumem. ſi enim quippiam boni à deo immortali hominibus provenire eſt credibile, hoc præcipue divinitus Venetæ urbi obtigiſſe perſuaſiſſimum eſſe debet.

VRBIS

VRBIS VENETÆ DESCRIPT. F. LEANDRI ALBERTI.

QVanquam decere nunc & conveniens eſſe videatur, ut priuſquam ad hujus magnificentiſſimæ civitatis deſcriptionem accedamus, eximias ejus dotes laudeſque quas meretur, recenſeremus, tamen quoniam in earum commemoratione multos excellentes ſcriptores potius defatigatos, quam plenè id quod præſtare cupiebant conſecutos animadvertimus, haud viſum nobis fuit in re infinita laborare: partem vero talium ſi quis cognoſcere volet, monumenta facundiſſimi Sabellici, qui de hac urbe diligenter & copiosè ſcripſit, itemque Blondus qui volumen ejuſdem argumenti edidit, & Benedictus Burdonius in libris inſularum, ſuppeditabunt. Itaque de nobili hac civitate dicere ejuſmodi ordine inſtituemus, ut primo nominis Venetiarum originem & cauſam, dein quibus auctoribus condita urbs ſit, & quo ſitu, itemque qualem reſpublica ſtatum habuerit, poſtremo illuſtres quos edidit homines referamus, & quidem qua maxima fieri poſſit brevitate: abſolutoque hoc inſtituto reliquo, demum totius

Ita-

Italiæ, quemadmodũ ab operis initio ſuſcepta eſt, deſcriptionem perfecerimus. Venetias urbem hanc numero multitudinis olim finitimæ regionis Venetiæ gentes nominavere quum condiderunt, domiciliis ex ora continentis in has ſtagnorum modicas inſulas tranſlatis. Regio ipſa quæ civitatis nomen genuit, unde Venetia ſit dicta, ſuperius in Marchia Tarviſina commemoravimus abundè: at quod urbem Venetias plurali numero proferamus, rationem nonulli reddunt, quoniam non ab unius urbis ſed multarum populis ædificata ſit. quanquam enim prima ejus initia fundamentaque Patavini jecere, tamen aucta dein eſt uti oſtendemus variarum gentium acceſſione: proindeque Venetiæ multitudinis numero haud abſque ratione dicuntur, nimirum ut ab regione Venetia diſcrimen nominis urbs habeat. Sitæ ſunt in intimo ſinus Adriatici receſſu Venetiæ, mediis in ſtagnis quæ æſtibus irrigua marinis, affuſo ab oriente mari, quod recta in exortum M. P. DL. hinc patet, at ſecundum oram uſque ad promontorium Leucæ mill. DCC. enavigatur. Summovet id à ſtagnis terrenus agger tenuis (litus vocant) artificio providæ naturæ prætentus ad tutelam exilium inſularum in his ſtagnis, contra fluctus & irati maris

ris violentiam. Excurrit in longum millia ferè XXXV. curvus inſtar arcus, & oſtiis quinis interruptus quæ ſingula portum modicum efficiunt, & cum mediocribus navigiis, tum ipſis aquis marinis aditum ac viam in æſtuaria præbent. de quibus poſtea dicemus. Habet itaque ab Auſtro urbs partem ejus aggeris cum continente, pariterque à Septentrione & occaſu. Stagna his finibus incluſa propemodum millia LXXX. longitudine patent, nimirum ab inſula Gradu uſque ad Lauretum olim non inhoneſtum oppidum juxta Padum, ubi in Transſpadana Romanula Padi oſtium Fornaces deſcripſimus: latitudo admodum eſt varia, quippe quia vix certi termini æſtuariorum qua è mari diffunduntur, ſtatui poſſunt, aquis paſſim diverſis euripis hæc ſtagna complentibus uſque ad continentem, adeo ut perdifficile omnino foret atitudinem tam diverſam inveſtigare. Condita igitur mediis in his paludibus, quas tum aquæ marinæ per oſtia litoris quina de quibus ſupra commemoravimus effuſæ, tum multi continentis amnes huc ſe exonerantes creant, urbs nobiliſſima Venetiæ eſt, modicis primum in inſulis ferè ſexaginta parvo inter ſe ſpatio diſiunctis, intercurrentibus euripis. ut herculè non minus per ſe tuto

loco,

loco, quam ad imperia multarum gentium & nationum moderanda idoneo ac opportuno ſita ſit. Primordium ejus in diverſum trahunt auctores. Blondus in libris de rebus Venetorum & item in hiſtoriis Italiaque ſua illuſtrata, veluti etiam Candidus in Commentariis Aquilejenſibus ſcribit, cum debellatus ab Aetio duce Romani nominis Athila in campis Catalaunicis non procul Toloſa eſſet, reparatoque dein maximo exercitu rurſus è Pannonia in Italiam movens conſilio invadendi Romam, paſſim in ſclavis qua irruebat, omnia vaſtaret perderetque, objectas tum gentes quo ſe tam diri hoſtis immanitati eriperent, in loca profugiſſe tuta, multoſque ſic Aquilejenſium in inſulam Gradum, Concordienſes in Caprulas, Altinates ad Torcellum & Majorbium & Burianum Murianumque & Conſtantiacum & Amianum, Montiſilicenſes Ateſtinoſque & Vicentinos cum Euganeorum collium populis ad Methamaucum, Albiolam, Paleſtrinam, & Foſſam Clodiam conceſſiſſe. Patavinos autem, cum allatum eſſet, ad Aquilejam habere caſtra hoſtem, urbemque obſidere, pretioſa quæque ſuarum opum & Eccleſiæ theſauros una cum imbelli multitudine modicam in inſulam Rivum altum miſiſſe, valida juventute ad urbis defen-

ſenſionem retenta domi: mox Aquileja exciſa, cum progreſſus Hunnus Patavium, Montemſilicis, Ateſte, Vicentiam, & Veronam quoque ſubvertiſſet, tum qui patriæ ſuperſtites fuerant Patavinos etiam in has ſtagnorum inſulas quæ Patavinæ diœceſis erant, præcipueque Rivum altum ad uxores liberoſque ſe contuliſſe: pariterque cæteros regionis populos vel metu barbarorum, vel ob urbium ſuarum interitum migraviſſe in paludes. Primum ſic anno poſt C. N. CCCCLVI. ante diem VII. Cal. Apr. locum hunc inhabitari cœptum volunt, quanquam ut Volaterranus refert, CCCCXXII. Laurentius monachus prodiderit. Aliter auté primordium & initia Venetiarum Sabellicus relatis diverſorum ſententiis memorat, hoc modo. Cum jam Hunnici belli terror Italiæ populos invaſiſſet, eſſetque omne Venetum nomen ut periculo propius, ita ob id vehementer ſollicitum (vulgo enim ferebatur Hunnos in Italiam moturos) eorum feritas quæ pluſquam barbare in Chriſtiani nominis viros eſſe tradebatur, effecit, ut ex priſcis Venetis qui circa Adriaticum ſinum amœniſſima loca incolebant alii alias propinquas maris inſulas fuga occuparint: fueruntque viri illuſtres ac magna præditi religione à quibus fuga orta di-

citur. De reliquis locis omnino non habeo quod affirmē. ex duabus clariſſimis Venetiæ urbibus Aquileja Patavioque tum primum migratum manifeſto conſtat, ut Aquilejenſium quidam Gradum cum liberis et pretioſa ſupellectile confugerint, ex Patavio quoque non pauci atque iidem clari ſeſe in Rivum altum receperint. Fuerunt olim ea loca ubi nunc urbs ipſa reſidet, inſulæ quædam anguſtiores parum inter ſe diſtantes, quas placidiſſimi amnium meatus ſinuoſo ambitu in mare decurrentium pelagi æſtu alternante diſcriminabāt. Incolebāt repoſtas ſedes marinæ tantum volucres, quæ illuc apricatū ex alto ſe recipiebant. ac fortaſſis piſcator aliquis ſed omnino rarius in his locis agebat. Patavini igitur qui Rivum altum tenuere (eſt locus ipſe nunc in media ferme urbe) primi omnium ædificare cœpiſſe dicuntur. Sic prima volunt eſſe jacta urbis novæ fundamenta. quod ipſumque pie riteque ſit factum ex eo poteſt intelligi, quod quanto quis ea tempeſtate veræ pietatis ſtudioſior fuerit, eo magis Hunnum reformidans, quem utique Chriſtianum nomen & odio & crudelitate pluſquam Hunnica perſequi non ignorabat, quærendæ ſalutis effugio & quæſitæ munitiore loco tuendæ ſeſe aliis & ducem &
aucto-

auctorem præbuit. Piis itaque votis nuncupatis qualia ſanè à viris optimis in re tanta nuncupari oportuit, fortunata mœnia fortunato ſolo ſtatui cœperunt. Non deſunt qui eo loco ubi nunc auream D. Marci ædem conſpicimus primo ædificari cœptum non dubitent affirmare: in eo ferè omnibus convenire video VII. Cal. April. primordia urbis cœpiſſe. Quod ſi eximia quædam opera naturæ quæ eodem die edita dicuntur conſiderare volumus, non abſurdum erit dictu nihil ea luce inchoari potuiſſe, quod non idem magnificum eſſet, amplum, perpetuum, humanarumque rerum faſtigium ſuperaturum. Divinæ literæ teſtantur eodem die ipſum humani generis parentem à Deo optimo formatum, ipſum quoque Dei filium in virginis utero conceptum, cujus myſterii amplitudinem ſupra humanum creditur ingenium non modo verbis explicare, quod fieri non poteſt, ſed mente & intellectu concipere. Et poſt, creſcebat indies nova civitas multitudine & ædificiis: cum ignis repente ortus ex architecti domo momento temporis IIII. & XX. caſas continuato incendio abſumſit, & cum materiis ad ædificandũ temerè disjectis ipſũ incendium aleretur, appareretque humana ope conceptam peſtem tam fa-

cile reſtingui non poſſe, in preces verſa civitas, votaque D. Iacobo æde urbs à præſenti clade ſervata eſt. Ædem ad hunc diem inter Rivaltinas menſas cum veſtibio vetuſtatis cernimus. Sed primam hanc de qua loquor ædificationem, tenuem admodum fuiſſe crediderim, cujus ſpeciem magis domorum frequentia quam apparatus ullus fecerit, multis in præſentem uſum ſibi ex paluſtri materia domicilia parantibus, conſilio non multo poſt in continentem abeundi ſi Hunnus Italiam non invaſiſſet. Sic quoque quia Athilæ adventus in aliquot annos dilatus, à multis in priſtinas ſedes inde remigratum ferunt. Poſt enim tanti belli famam Subthar Manduchi frater, cujus auſpiciis tunc omnia gerebantur, in Germaniam movit. quo poſtea extincto, Athila qui illi cum fratre ſucceſſerat diu Galliam pervagatus in Toloſanis Campis cum Aetio Romano & Theodorico Gothorum rege cruenta acie dimicavit, hinc pene victus in Pannoniam abiit, ubi quinquennio in reparatione exercitus abſumpto Italiam prorſus invadere ſtatuit. Nec brevis interim parumve laborioſa fuit expeditio illa qua Illyricum latus, Dalmatiam, Hiſtriamque domuit. ita ut IIII. & XX. anni à primis Hunnorum motibus quibus

Da-

Danubium ſuperarunt, uſque ad Aquilejæ everſionem interfuiſſe credantur. Tantiſper nova urbs circa Aquilejam convaleſcere cœperat: ſed non uſque adeo. verum quantacunque per id tempus fuit, conſtat, conſulari poteſtate rempublicam illic adminiſtratam, de quo in tempore dicetur. Vbi vero Hunnus Italiam infeſtiſſimis armis vexare cœpit, tunc undique promiſcuè omnis ordinis & fortunæ viri cum conjugibus, liberis, cæteraque ſuppellectile in propinquas inſulas qua cuique proximum fuit, ſunt dilapſi, urgenteque neceſſitate pro ſe quiſque nova tecta ponere, vicum vico continuis operibus jungere. quot erant inſulæ, vici, metæ, tot nova oppida ædidificari putaſſes: multæ videbantur parvo ambitu condi civitates quum nomine & re una conderetur. Et hæc illa Venetiarum celebratior conditio eſt, quam recentiſſimus quiſque probat, a c ſub ipſum Aquileiæ excidium contigiſſe affirmat: ſed ego priorem illam Rivaltinam veram urbis originem primariamque habendam exiſtimo. Cæterum recentiores ædificationes incrementa potius dicenda, quæ non Hunnicis tantum, ſed Gothicis quoque Longobardiciſque tumultibus modicis intervallis ſunt poſtea conſecuta. quod licet diverſo tempore

ut plenè oſtendimus, ſit huc ventum, quia tamen Hunnica tempeſtate id frequentius ſit factum, incenſa enim & everſa patria adempta jam ſpē reditus quum ſtudioſius aliquanto ac frequentius quam unquam alias conſtet in inſulas concurſum, factum eſt ut ea vulgo credita ſit Venetiarum conditio, quæ ſub Aquilejæ everſionem contigit, quum verius fuerit incrementum quam conditio dicenda. Hæc ferè Sabellicus: idemque & poſtea, Scriptorum, inquit, è numero fuiſſe conſtat, quoſdam, qui originem urbis ad annum Salutis LVI. ſupra CCCC. rejiciant, eſtque in illis Forlivienſis Blondus, ſecutus & ipſe eorum opinionem qui poſt everſam Aquilejam, urbem ædificari cœpiſſe arbitrati ſunt: ſed quam apertè decipiantur vel ex eo intelligi poteſt, quod ſexto antè anno qui L. ſupra CCCC. ab Chriſti incarnatione fuit, Aquileja, ut quidam tradiderunt, ab Hunno cœpit obſidione premi. ajuntque eam obſidionem in tertium annum non amplius diſtractam. Sed fac etiam longiorem fuiſſe, nemo eſt ita rerum humanarum ignarus, qui non videat fugam ſub barbari adventum factam, & non poſtquam omnia oppreſſa ſunt, cum ſanè parum utilis atque omnino irrita fuiſſet. Certè igitur ita contigit,

git,ut aliquot annis antequam Aquileja everſa ſit, in inſulis ſecundo cœptum ſit ædificari. Nec eo inficias ipſam urbis originem ad primum Gothicum tumultum (neque enim res Hunnicas multum præceſſit) aliqua ex parte referri poſſe, quo Venetam oram barbaris armis concuſſam proditum eſt memoriæ. Sed tanquam omnium veriſſima illa nobis ſemper celebrabitur quæ primo poſt viceſimum & quadringenteſimum Salutis anno eſſe cœpit. Hactenus Sabellicus. Itaque jam ex iis quæ dictæ ſunt rationibus, evidenter ſatis apparet prima hujus inclytæ urbis initia in annum à C. N. CCCCXXI. incidere, quo tempore fama jam erat ſparſa trangreſſuros Danubium Hunnos Italiæ invadendæ cauſa. propterea que etiam gentes hujus oræ tuta in his ſtagnis inſularum loca primum cœperunt occupare. Neque vero primus ille hominum cœtus ex piſcatoribus, aut paſtoribus, aut omnino flagitioſis ac infamibus viris, ſed ex nobilibus optimique generis civibus conſtitit. quales nimirum auctores eſſe oportebat civitatis, quæ poſtea tam auguſtum & amplum mari terraque imperium conſequeretur, quale & ſuperioribus ſeculis habuit, & in hunc uſque diem habet. Prorſus itaque & nobis uti doctiſſimi homines

quamplurimi faciunt, de primordio Venetiarum unacum Sabellico libet ſentire, nimirum anno poſt C. N. uno ſupra CCCCXX. initia earum prima poſita: ſed CCCCLVI: Blondus citat ſecundo fundatam, ut ſic auctores hi luculenti ipſa quidem de re conveniant. pariter enim de poſteriore urbis ædificatione ſentiunt etſi primam eam unus, alter ſecundam vocet. Poſt hoc geminum ut dici poteſt principium rurſus ſub Clefi Longobardico rege tanta urbs incrementa accepit, quum ob illius ſævam tyrannidem crudelitatemque multarum Galliæ transſpadanæ urbium cives, veluti è Mediolano, Ticino, Verona, Vicentia, & oppidis aliis huc deſerta patria confluxiſſent, ut tam multitudine populi, quam ædificiorum auctu condita tum recenter ex parte videretur. Id porro ſævitia barbarorum quibus Italia prædæ tum erat, evenit: direpti enim ubique ab iis & vexati indigenæ tanquam in tutum huc ſe recipiebant. unde dictum illo ſeculo natum legimus, aliis in locis uberibus matrum nutriri pueros quorum juventute poſtea Venetiæ fruerentur. Exin autem perpetuis incrementis, quod ſigillatim oſtendemus, urbs adeo crevit, ut nunc in admirabilem fabricam unumque corpus illæ circa Rivum altum inſulæ LX.

læ LX. pontibus connexæ cernantur: quas nimirum inſequentium temporum induſtria creſcenſque paulatim res in hanc formam evexit. adjectis tandem etiam populi commodo aliis duodenis. Suſpicari libet inſularum fana ejus Divi nomen ſervaviſſe, quod locus habebat prius, eaſdemque jam vicorum appellationes manere. Creverunt igitur in tantum Venetiæ: nunc ut circuitu paſſim millia VIII. colligant. Aedificiis nitent ſplendidiſſimis, populo pernobili, opulento ac potente: rebus omnibus cum ad hominum uſum neceſſitatemque, tum ad delitias & voluptates utilibus affluunt: quanquam enim nihil penè quicquam apud ſe, quoniam mediis in ſtagnis ſitæ ſunt, ut diximus, habeant, ex omnibus tamen orbis partibus annona importatur. Primum hic pro anni tempore fructus omnigeni habentur, optimi pepones, vuæ varietas omnis, poma, pyra, ſimileſque fruges, & olerum mirabilis abundantia. dein phaſiani, pavones, coturnices, turdi, pipiones, & avium alia genera, cum multitudine pullorum & quarumcunque ſylveſtrium volucrum infinita. butyrum, caſeus dulcis, ſalſus, cæteraque ſimilis annona. frumenti ſępe tanta copia ut exportetur. vini adſunt omnia genera, malvaticum, apianum,

num, ſiriolum aliaque nobilia: rei piſcariæ frequentia multis commemorari poſſet, toto enim anno tum marini, tum fluviatiles piſces adeo fora complent, ut obſtupeſcere cogant ſi primum videas: ſalſamentorum vero quæ variis ex partibus adferuntur, copia mirabilis eſt. Abundantiam equidem annonæ, rerumque ad hominum neceſſitatem ac etiam delitias utilium, quæ diverſis ex oris & regionibus non ſolum Italiæ, ſed Illyrici Græciæque inſuper & Aſiæ huc deportantur, niſi longiſſima narratione conſequi haud poſſemus. Innumera hic mortalium variis ex orbis partibus, corporum vario cultu multitudo negotiatur. quæ res profecto ſummam & incredibilem admirationem habet. Civitas tota triplici ordine populi conſtat: patritii ſunt, & cives quos vocant, & plebs artificum. Imperii ac reipublicæ auctoritas apud patritios conſiſtit, qui cum ipſam urbem, tum civitates oppidaque ditionis Venetæ moderantur: cives honeſtiſſima ſcribarum & aliorum honorum munera gerunt, patritiis publicam judiciorum poteſtatem exercentibus: nec enim ad magiſtratum vel juris functionem quiſquam niſi patritius aſpirare poteſt. Magiſtratus omnes conſilii communis quod magnum vocant, ſuffragiis crean-

creantur. in quo nec genere quidem patritiis ante V. & XX. ætatis annum locus datur, niſi forte ductis ex certa civitatis lege apud magiſtratum cujus hac de re poteſtas eſt. Decemviri ſunt qui publicæ rei curam præcipuam ſuſtinent, una cum Principe qui in Curia civitatis habitat; quo præcognitores, ipſi ſapientes, magnos vocant. item Conſiliarii aliique magiſtratus ad conſilia peragenda coëunt. Princeps in publicum raro procedit, nempe feſtis duntaxat diebus quibuſdam, & quidem cum comitatu tum plus centenorum è primoribus ſplendido habitu ornatorum, uti vel à Pontifice Max. vel Imperatore Auguſto Regeve aliquo vel Principe virtutis cauſa fuerunt inſigniti. Quum è Curia procedunt, vexilla proferuntur octo ex ſerico, bina cyanea, totidem alba, cætera rubentia. tubæ argenteæ ſex, ulnarum trium, ſella, pulvinar, umbraculum aureum & fax cum enſe. Principis honor perpetuus. Major cum nobilium, tum plebejorum civium pars mercaturam exercet. Vrbs in regiones eſt diviſa ſenas, proinde Sexteria vocant: in univerſum vicos ſeu plebanicas congregationes habent LXXII. cœnobia XLI. quorum decemſeptem conventus monachorum ſunt, IIII. & XX. virginum. Pro templis areæ

ſingulæ

ſingulæ ſternuntur ad civitatis decorem, una D. Pauli æde excepta. Frequentantur omnes areæ nundinis die qui Mercurii dicitur. at ſabbato D. Marci forum maximo frequentiſſimoque conventu, qui vel mercatui urbis cujuſvis totius Italiæ comparari queat. Forum hoc non unum eſt, ſed conjuncta tria. In capite quod litus ſpectat, areæque cæterarum poſtremæ eſt, columnæ peringentes binæ cernuntur, quarum una D Marci leoninum alatum ſignum, altera D. Theodori ſtatuam ſuſtinet. In ipſo intercolumnio ſupplicia de condemnatis ſumuntur. Vt huc deportatæ ſint, poſtea narrabimus. Forum hoc in longum ped. CCCC. in latum CXXX. patet, undique nobilibus ædificiis clauſum. Præoccupatur ſumptuoſiſſimo ac mirabili tẽplo D. Marci, quod alterius fori medii longitudinis ped. D. latitudinis CXXX. frontem exornat: alterumque caput ejus exadverſum ædes nobili lapide perfecta D. Geminiani tenet. Latera claudunt ſplendida è marmore ædificia cum eximiis porticibus & variorum artificum tabernis. Aedes Marciana tota è nobiliſſimo pretioſiſſimoque marmore, nec minori artificio quam ſumptu conſtructa eſt. Pavimentum inprimis nobile habet porphyreticis, opheticis, aliiſque pretio-

pretioſiſſimis lapillis teſſellatum cum variis emblematis, inter quæ nonnulla Ioachimi Abbatis Sanflorii juſſu ferunt eff'cta, quibus ingentes Italiæ clades & graviſſimi caſus olim prænuntiabantur. veluti duo ſunt galli criſtis inſignes vulpem inter ſe ferentes: quo ſigno nonnullis placet binos Galliæ reges Carolum VIII. & Ludovicum XII. denotatos, qui Ludovicum Sfortiam è principatu Mediolani forent elaturi: ſic enim hoc ſymbolum aliqui ut diximus interpretati ſunt: præterea leonum pinguium & eximio corporum habitu in aquis, juxtaque macilentorum aliquot in terra procumbentium effigies cernuntur, quibus imperii Venetorum cui inſigne leo, conditionem & fatum ſignificari autumant, eos nimirum opimos, divites, potenteſque fore quamdiu maritimis commerciis ſtudebunt: at quum illa deſerent, ſeque ad continentis dominatum ac terrena ſolum negotia convertent, tum opibus & re lapſuros. Ita hæc emblemata exponunt multi: plurimi etiam aliter. Variæ porro cernuntur & aliæ pavimenti hujus picturæ, quæ curioſa ingenia diverſis conjecturis exercent. In parietibus quoque nobili marmore cruſtatis ad lævam binæ tabulæ ſunt varii lapidis; candorem nigræ lineæ diſtinguunt, in quarum

rum commiſſura ſignum virile tam excellenti artificio cernitur expreſſum, ut ſummam prorſus habeat admirationem: cujus memoriam uti rari operis etiam Albertus Magnus literarum monumentis celebravit. Inclyto in hoc fano ac inter Europæ totius magnificentiſſima cenſendo XXXVI. columnæ ſtant ex marmore ſolido præſtantiſſimo, craſſæ diametro pedes duos, altæque convenienti ſtatura. Tum ad aræ ſummæ penetralia gradibus aliquot nobiliſſimi lapidis aſcenſus eſt. Ipſam aram teſtudo tegit quaquaverſum in crucem fornicata, lapide ophetico, quaternis fulcita marmoreis columnis, quæ totæ ſignis integris palmi paulo amplius magnitudine, cælatæ perfectæque ſunt, & ſumptuoſiſſimo mirabilique prorſus opere veteris ac novi teſtamenti hiſtoriam exprimunt. Poſt aram alabaſtreticæ columnæ paſſuum duorum, perlucidæ vitri inſtar, quatuor, religioni ac decori ſacratiſſimi corporis Chriſti poſitæ ſtant. Ipſum delubrum utrinque antè ſuggeſtum habet, in quorum uno feſtivis diebus cum Senatus adeſſe ſacris ſolet, muſicorum chorus ſolennia modulatur vota: in altero quotidie Diaconus Evangelium canit. Suſtinent hæc pulpita columnæ variorum lapidum nobiliſſimæ.

Sum-

Summam aram inſignis tabula decorat ex auro argentoque facta, multiſque infiniti pretii gemmis & margaritis exornata, quam non queas non vehementer admirari. Dextra mox in parte, baſilicæ medio, lata ſublimiſque porta cernitur opere teſſellato perilluſtri elaborata tota, cum imaginibus D. Dominici D. que Franciſci, quæ ſigna Ioachinum prædictum effingi curaviſſe ferunt multis annis ante, quam ſancti illi viri in lucem editi fuere. Intra portam hanc theſauros illos inclytos D. Marci Procuratores ſervant: qui jam olim nobis viſi cum in comitatu Franciſci Ferrarienſis univerſi prædicatorum ordinis magiſtri ageremus, & hercule divitiarum immenſus acervus ſtupendæque prorſus opes ſunt. Primum ab illis magnificis viris oſtenſæ nobis coronæ maximi pretii duodenæ, totidemque thoraces puro ex auro, & cum mirabili gemmarum variarum multitudine. Sunt hic carbunculi quos rubinos vocant, item ſmaragdi, topazii, chryſolithi, cæteraque genera gemmarum, et margaritæ magnitudinis pene incredibilis, adeo quidem ut obſtupeſcere nos harum planè coronarum & thoracum nobilitas cogeret. Deinde bina vidimus cornua monocerotis, eximia proceritate, tertiumque brevius, item

car-

carbunculos, aurea vaſa, cochleas ex achatis & jaſpidibus non modicas, carbunculum ſeu rubinum maximum à Dominico Grimano Cardinale his theſauris illatum, item urceolum ex pretioſiſſimis gemmis, quem olim Vſum Caſſanes Perſarum rex Venetæ reip. dono miſit, aliaque tam multa ingentium pretiorum vaſa, cum thuribulis ex auro & argento, prorſus ut ad ſtuporem ſi primum videas adigare. Poſtremo mitram ſeu galerum qui novo Duci imponitur conſpeximus, undique puro auro per oras perque tranſverſum deornatum, & in zophoro nobiliſſimas gemmas, in ſummo apice carbunculum infiniti pretii tenentem. Adſunt etiam ingentia candelabra, pateræque aureæ, aliaque tam multa maximarum opum, ut niſi longiſſima narratione comprehendi omnia haud queant. Equidem non facile puto divitiarum acervum uno aliquo in loco tam ingentem poſſe invenire. Nobis cum in Italia, tum extra, præſertim in oppido Galliæ D. Dionyſii juxta Lutetias magna vis pretioſiſſimarũ rerum viſa eſt, at hercule quanta hic, nuſquam. Vt ad ædem ipſam oratio reducatur, atrium habet ea duo ejus latera claudens, cujus auream teſtudinem opere teſſellato veteris teſtamenti hiſto-
riæ

riæ depictæ nobilitant,nec pavimentum ipſi ædis interno cedit.Quaternę hic valvæ aditum in templum præbent, cum XVI columnis è nobili marmore craſſitudinis duorum pedum, aptæque ſtaturæ. Duas portas octonæ harum faciunt marmoris atri cum niveis onychinis maculis,aſpectu jucundiſſimæ. Porticus hujus exterior frons (tria quippe templi latera cum coronis prominent) CXIIII columnis porphyreticis opheticiſque & marmoreis aliis altitudinis ped. XIV ſuſtinetur, aliuſque ſequitur huic impoſitus ordo columnarum, non quidem pari cum inferioribus magnitudine, ſed tamen ejuſdem nobilitatis, CXLVI, quarum coronis ambulationem apertam complectitur ſupra veſtibulum templi, quæ pariter uti ipſa porticus frontes ædis externos cingit, ſpondiſque forinſecus munitur ex marmoreis columellis. Hoc in ambulacro ſacerdotes feſto die Palmarum Senatu ac Principe ſubter aſtante certas quaſdam ſolennes cæremonias peragunt. Supercilium frontis quod majori portæ (quinas enim hæc facies æreas habet, quarum binæ aperiuntur indies, totidem non niſi quibuſdam feſtivis diebus, una perpetuo clauſa eſt) reſpondet, equi ex ære vetuſti quatuor inaurati, forma magnitudineq; Turcici vivi, mirifice

ornant. A ſolo hujus ambulationis uſque ad templi faſtigium omnia græcanico opere cum emblematis inaurata ſunt: crebræque per ordinem eminent ſtatuæ Divorum ex marmore perinſignes, cum baſibus anaglyphis opere foliaceo item ex marmore. Quædam ex his ſignis anno MDXI poſt C.N. VII. Cal. Apr. decidêre. Tectum fani totius quinque conſtat hemiſphæriis, plumbeo tegumento. Contra baſilicam intervallo ped. LXXX. turris eſt eminentiſſima tintinnabulorũ, lata quaquaverſum XL ped. alta CCXXX, cum alati ſummo in apice genii ſigno, ventorum indice, quoniam verſatile eſt, & aura quavis circumagitur. Sublime faſtigium totum aureis veſtitur tegulis, quarum fulgor ſolis repercuſſu longiſſime conſpicuus eſt. Multa præterea de hoc ſumptuoſiſſimo ditiſſimoque templo ſcribi poſſent, uti quoque de curia magnificentiſſima conjuncta, in qua Dux habitat & conſiliarii coëunt, præcipue vero de comitio illius longe ampliſſimo nobiliſſimis ſummorum pictorum operibus exornato, cum arcano armamẽtario, mirabili armorum itemque ſpoliorum quæ variis è bellis relata ſunt, & aliarum inſuper rerum ſingularium uti vidimus copia conferto: ſed hæc omnia nunc brevitatis gratia preterimus, ut urbis ipſius reliquam

liquam ſpeciem & conditionem perſequamur. Vicos habet ea quamplurimos, totidemque propemodum Euripos, ut univerſa tam pedibus quam naviculis peragrari queat. Vicos ipſos rivi dividunt: at tranſitus ubique pontibus jungitur vel ligneis, vel lapideis: quorum in univerſum tam publici, quam privati cccc cenſentur. publici in communi civitatis uſu ſunt, privati in uniuſcujuſq; ędes ducunt. Pręcipuus vero eſt euripus, Canalem Magnum vocant, qui urbem totam interſecat, & circa medium ligneo ponte maximo tabernis utrinque tanquam ſpondis conſtipato jungitur. Is propemodum pons in urbis umbilico ſitus eſt, ponſque Rivi Alti dicitur. Ante caput ejus alterum area modica panditur undique concluſa porticibus, ubi tabernæ cum venali panno, certiſque diurnis horis mercatores ad negotia tractanda conveniunt. Euripus ille magnus qua urbem permeat longitudine ferme paſſ. MCCC colligit: tranſmiſſus habet locis ternis denis, ad quæ navicularum certus numerus conſidet; etiam ipſi trajectus vocant, ſuntque commodis inter ſe ſpatiis diviſi, maxima oportunitate, quoniam cum unus tantum pons rivum hunc jungat, niſi naviculis paſſim tranſmiſſio fieret, multis magno incommodo circumeũda pontis eſ-

ſet via. In latum patet paſſ. XL totuſque ſplendidiſſimis ædibus utrinque clauſus eſt, quæ ſummum omnino ornatum delectationemq; ac admirationem habent; quanquam hujuſcemodi magnificis ædificiis urbs conferta ſit tota. Navicularum qua civitas peragratur numerus VIII. mill. amplius eſſe putatur; gondolas vocant, quarum pleræque meritoriæ ſunt, cæteræ patritiorum aliorumque civium. Eſt etiam intra urbis ambitum navale, locus paſſ. mille duorum circuitu, mœnibus undique validis munitus, & cum opportunis ad cuſtodiam turribus, quem Arſenale nominant. Intus CCCC hominum operis perpetuo naves ædificantur; quorum ſtipendia MCC in hebdomadam aureorum nummûm ſunt. Iuxta locus alius, Tana, funium & rudentum intorquendorum ad naves officina. Navali in ipſo navium longarum quæ in pontibus ad omnem occaſionem paratæ perpetuo ſtant numerus ad CC eſt, præter alia navigia minora: nec hercule majoris admirationis locus ullus, ut puto, ſpectari queat, unde vires opeſque & amplitudo rei Venetæ, quæ profecto nunc Italici nominis gloria decuſque ſola eſt, facile poſſunt intelligi. Officinarum quæ in hoc navali ſunt, item apparatus, & operum artificumque plena narratio longiſ-

ſima

ſima mehercules foret, ac propemodum infinita. Multas quotannis naves Veneti varias in orbis partes negotiandi cauſa mittunt, unde maximum reipublicæ vectigal accedit, adeo ut ex portorio vini, ſalis, olei, cæteræque ſimilis annonæ millies ſeſtertium fere capiat, præter urbium aliarum quæ in ditione ſunt, vectigalia. De numero patritiorum qui nunc quidem cenſeri queant hoc habemus, quod Donatus Ianotius Florentinus in libro de republica Veneta, vicies mille propemodum lares ſeu familias hac in urbe eſſe, quarum ſingulæ ſi binos homines præſtent, qui ferendis armis idonei ſint, numerus efficitur XL millium: patricios autem ad tria millia reperiri ſcribit. Venetias Facius in hanc ſententiam memoravit.

Ea via qua ad Foſſam Clodiam itur,
Præter alia verba, Venetias commeavimus.
Flectentes, ubi Adria ſupercilia facit.
Inter Chriſtianos urbem hanc celebrari
Mirum non eſt, tam propter ſitum,
Quam ob ædificia magnifica ad quæ adnavigatur.
Quantum ex multis intellexi,
Heneti fuerũt & Paphlagones & Trojani,
Qui domicilium hoc in litore ſibi conſtituere.

Primordio ac amplitudine civitatis hujus qua nunc eſt,dicta, conſequitur ut formam reipublicæ dicamus;qua narratione ſimul incrementa tum populi,tum ædificiorum,&imperii quoque tam maritimi, quam terreni ſpecies commemorabitur. Ab initio itaque Conſulum magiſtratus,dein Tribunorum,ut diximus, nempe ſub imperii Romani nomine habuit;at quamdiu, nec ſatis inter auctores conſtat. Sabellicus ſcribit annos fere CCLXXXII,ut aliqui voluerunt, quidam CCXCVII, alii CCXCVI, nec minus CCXXX ſub iis magiſtratibus exactos tradunt ; tanta hîc authorum varietas. His temporibus autem maxima civitas incrementa ſumpſit , acceſſione magnæ multitudinis quæ Roma, Mediolano, Ticino, Brixia,Mantua, Verona, Vicentia, Patavio, multiſq; prȩterea ex locis huc confluebat ob Italiæ vaſtitatem , quam Athila , Gothi,Longobardi, aliæque barbaræ gentes effecerant, uti aperte Blondus & Sabellicus in hiſtoriis perſcribunt.Tribunis etiam poteſtatem urbis gerentibus cum Narſes eunuchus Imperatoris Iuſtiniani legatus in Italiam contra Gothos veniſſet, rege tunc illorum Totila, profectum ad hæc tum Venetæ civitatis initia vehementer admiratum legitur ædificiorum in ſtagnis tam multorum tamque magnifico-

gnificorum ſitum, & maximam item populi frequentiam ; ideoque votum D. Theodoro D.que Geminiano nuncupaſſe, ſi victoria potiretur, iis hic templa conſtituendi ; victoremq; ſubinde reverſum voti fidem perſolviſſe ſtructis illorum Divorum templis ad pomarii caput. Auctu igitur ingenti circa hæc tempora crevit, quum aliarum Italiæ variarum quas barbari indies vaſtabant coloni huc confluerent, maximeque circa Rivum altum conſiderent. Ædificavère tum quoque Patavini Caſtellum Olivolenſe, quod poſterioribus ſeculis Epiſcoporum Caſtelli qui nunc Patriarchæ dicuntur, ſedes ac domicilium effectum eſt. Narſetem etiam Veneti contra Gothos magnis auxiliis navium aliiſque belli ſubſidiis juvère, & aquis interrupta itinera munivère pontibus, quibus ab Tarviſio Ravennam exercitus Romanus commode traduceretur, uti à Procopio, Blondoque ac Sabellico memoriæ proditum eſt. Sub Tribunorum etiam poteſtate D. Martini Divique Ioannis Bragolani fana dedicata. Priuſquam in magiſtratuum ſerie ſucceſſioneq; procedamus, dicenda quædam viſa ſunt prius, quæ ad ſequentium intellectum neceſſaria ſunt, & à nobis qua maxima fieri poſſit brevitate memorabuntur. Circa DCX à Chriſti nativitate

annum Giſulphus Dux Forijulii Patriarcham fecit veteris Aquileiæ Ioannem Abbatem, ſuperſtite tum adhuc Candiano Novæ Aquileiæ Patriarcha: dignitatem enim illam Pontifices Romani jam tum ante Gradum tranſtulerant. Quinto igitur anno poſt bini hi Patriarchę depacti inter ſe ſunt, ut Aquilienſis continente potiretur, ad Gradēſis vero diœceſim pertinerent omnia in ſtagnis loca quæ nunc Ducatus Veneti nomine complectuntur. Exin anno XIV quum Rhotaris Longobardorum rex Opitergium everterat, & ejus urbis Epiſcopus Magnus in æſtuaria tanquam in tutum conceſſiſſet, ibi ex auctoritate Severini Pontificis Romani ac Imperatoris Heraclii civitatem inſignem condidit, Heracliamque denominavit in gratiam Cæſaris, uti in regione Venetia diximus. Eodem anno Paulus Altinatium antiſtes cum ea multitudine quæ deleto à Longobardis Altino ſuperfuerat Torcellum commigravit, ibique ſedem Epiſcopatus ex auctoritate quoque Severini Pontificis Romani fixit, quæ in hodiernum uſque diem ipſo in loco manet. Prę terea domicilium Præſulatus antiſtes etiam Patavinus ad Methamaucum ejuſdem etiam Pontificis conſenſu tranſtulit, Arrianæ hæreſis contagium fugiens, quæ tum iis in locis indies gliſcebat. Hoc ipſo

ipſo quoque tempore ſtagnorum& paludium incolæ ac eorum magiſtratus cum regibus Longobardis pacto convenerunt, ut univerſa regio Venetia, quæ continentem amplectitur, ab Addua flumine uſque ad ipſam oram & æſtuaria Longobardiæ nomen caperet; quicquid autem in ſtagnis marinis ſitum erat, id Venetiæ retinerent. Ita Sabellicus. Dein anno poſt Chriſti nativitatem DCL Conſtantinus Imperator Heraclii filius Romam cogitans, cum Torcellum veniſſet, primum ejus vicum à ſe Conſtantiacum vocari voluit. Circa hæc quoque tempora prægravans Heracliam multitudo laxiorum ſedium cauſa vicinam occupavit inſulam, urbemque novam in ea condidit Æquilium. Ita cum ſtagna hæc jam multitudine populorum frequentarentur, qui prius Conſulum, deinde Tribunorum magiſtratus (nam ut Donatus Ianottus ſcribit, inſula quæque Tribunum creabat ſuum) habuère, nimirum annis fere CCXXXII Blondo Sabellicoque auctoribus, etſi quidam CCLXXXII alii CCXCVI nonnulli etiam CCLXXVI dixerint; tandem omnium populorum conſenſu novum magiſtratum erigere, veteremque formam publicę poteſtatis Duce creato mutare viſum fuit. Itaque conventu apud Heracliam Patriarchæ Gradenſis ſacer-

dotumque ac Tribunorum primariorumque civium cujuſque populi Dux creatus Paulinus, ſeu Paulatius Heraclianus, anno poſt Chriſti nativitatem DCXCVII. ſed ut Ianottus ſcribit DCCIII. ab conditis Venetiis CCLXXXII. Primus igitur ille Dux populorum conſenſu votiſque communibus appellatus, imperio ſumpto, quanquam nihilominus adhuc inſulæ Tribunos legerent, ab iis quippe ad Duces provocatio erat, pacem cum Longobardis fecit, & Heracliæ fines à majori planitie uſque ad minorem protulit. Diem functus anno principatus IIXX ſucceſſorem accepit Vrſum Heraclianum, quem ſeptimo anno populi concurſu cæſum Blondus auctor eſt. Sabellicus aliter Paulatium anno imperii vigeſimo, menſe ſeptimo fatis interceptum, ſucceſſorem habuiſſe Marcellum Heraclianum ſcribit, cui annis novem Ducatu potito ſublectus ſit Orleus Hipatus cognomento Vrſus, quem undecimo imperii anno populus occiderit. Apparet igitur horum auctorum non mediocris circa primos Duces varietas, quippe quia Blondus unum præterire videtur: conſentiunt tamen Vrſo cæſo novum magiſtratum conditum, Duciſque nomen in Magiſtri militum qui Ducis plane poteſtatem habe-
ret

ret, commutatum, idque Sabellicus quadrageſimo anno poſt Ducem primum creatum accidiſſe perhibet. Itaque primum Magiſtrum militum Veneti fecêre Dominicum Leonem; cui poſt annalem magiſtratum mortuo populi ſuffragiis Fœlix Cornicula ſuffectus, Fœlici Theodatus Vrſi ducis interfecti filius ab exilio revocatus, Theodato Iulianus Ceparius, vel ut quidam volunt Hepates, poſt hunc Cianus Fabricianus qui Magiſter militum quintus fuit, anno quinto ſcilicet poſt conditum magiſtratum, ut Sabellicus memoriæ prodidit. Blondus tamen quatuor tantum Magiſtros militum fuiſſe refert, Dominicum Leonem, Fœlicem Corniculam, Iulianum Ceparium, & Ioannem Fabricianum quem Sabellicus Cianum nominat. Is magiſtratu inito populi ſeditione captus orbatuſque luminibus, & ab imperio depoſitus eſt. Quidam hoc anno graviter inter ſe conflixiſſe ſcribunt Heraclianos & Ieſulinos loco qui nunc Canalis Arcus ab illa ſpectabili cruentaq; pugna dicitur; eaque de cauſa tam magnam hominum multitudinem ex Heraclia, Ieſulo, Æquilioque migraviſſe. Poſt id certamen conventu apud Meduacum indicto Ducum magiſtratum reſtituere viſum eſt; ſimulq; Dux tum Theodatus Vrſi Ducis interfecti

filius

filius appellatur, ut ſic Magiſtrorum Militum nomine inducto circa DCCXLII. à Chriſti nativitate annum Ducaria poteſtas redierit. Theodatum qui ſedem Ducatus ab Heraclia Methamaucum transtulerat, cum ibi ad oſtium Meduaci arcem ædificaret, eaque propter in ſuſpicionem tyrannidis & vi retinendi imperii veniſſet, anno principatus XIII populus per tumultum cepit, oculiſque ſpoliatum à magiſtratu depoſuit, ſublecto in locum ejus Galla. Sed & is cum anno XIV principatus ſeditione popularium captus orbatuſque luminibus & ab imperio dejectus fuiſſet, novum publicæ poteſtatis inſtitutum eſt formatum Duce creato Dominico Monetario Methamauceno, & additis illi per ſuffragia populi binis Tribunis, qui una rempublicam pari authoritate ac annuo magiſtratu gererent. Vix tamen annum primum imperii Dux ille implere potuit, quin multitudinis furore luminibus orbatus principatu detruderetur. Exin imperii poteſtas iterum ad Heraclianos venit Duce creato Mauritio Galbio, qui exacto anno primo ut filius ſibi in principatu collega daretur effecit, pernitioſo ad poſteros exemplo. Hoc anno Adrianus primus Pontifex Romanus Obelaltum Marinum Olivolenſi Eccleſiæ primum Epiſcopum dedit;

qui

qui dein ædem D. Moſis condidit. Poſt hæc Caſtelli nomen accepit Olivolum, quod in urbis parte eſt; ubi inſulæ quædam olim ipſi Olivolo ſubjectæ. Mauritius Dux ſuperbia magna fuit, adeo quidē ut Ioannem Patriarcham Gradenſem verberibus graviter cæciderit, ex quibus paucos poſt dies mortem obiit: ſucceſſorq; Fortunatus cum in ultionem necis ejus conjuraviſſet, populi impetu exactus in Franciam profugit. Dein autem Ducatus patri filioque abrogatus eſt, Obelerio tum Methamauci Tribuno ſublecto qui, poſt Chriſti nativitatem DCCCIII annus fuit. Is nondum expleto magiſtratus anno primo, ſeditione multitudinis pulſus Tarviſium ſe recepit, ibique Dux iterum ab exulibus Venetis creatus fratrem Beatum collegam ſumpſit. Circa hæc tempora nempe poſt Chriſti nativitatem DCC annum cum Pipinus Caroli Magni filius Italiæ rex factus Fortunati Patriarchæ ac Obelerii Beatique ſuaſu bello Venetos peteret, ii non procul Tarviſio acie victi his conditionibus pacem cum Carolo Pipinoque fecerunt, ut Obelerius cum Beato fratre in principatum reſtitueretur. Ita nonnulli prodiderunt ſcriptis, adduntque, poſt abitum Pipini cæſum cum uxore Obelerium populi ſeditione, Beatumque ſolum in Principa-

cipa-

cipatu relictum. Alii ſcribunt utrumque relegatum ad Methamaucum, nec unquam exin ad imperium reverſos; ſuffectumque populi ſuffragiis Valentinum eorum fratrem natu minimum. Vtcunque tamen, inquit Sabellicus, hoc ſe habeat, quintum eos annum principatus conſtat haud exceſſiſſe. Eodem anno quo cum Pipino depugnatum eſt, Heracliam Veneti excidêre; quamobrem magna tum inde nobilium hominum multitudo Venetias traducta non mediocri incremento urbem auxit: quórum deinde plurimi reipublicæ gubernacula tenuêre, ac poſteri in hodiernum uſque diem regunt. Iiſdem temporibus & ex Aquileia multi huc domicilia ſedeſque transtulêre; quorum acceſſione præter alios ex variis indies urbibus Venetias quoque ſe recipientes in tantum civitas aucta tum eſt, ut iterum hoc tempore condita poſſet dici. Accidit porro id Gallorum metu, qui illa tempeſtate Venetiam habebant infeſtam. Itaque Duce tum Angelo Patriciaco Heracliano, Tribuniſque cum illo duobus rem publicam gerentibus, quia tam frequens circa Rivum altum concurſus hominum fiebat, ut ibi ſimul conſiſtere omnes haud poſſent, inſulæ vicinæ pontibus connecti LX cœpere quo laxius habitaretur. Deinde

quia

quia nobiliores potiſſimaque civitatis pars Rivum altum incolebat, iſque majori dignitate locus, & magis reipublicæ gubernationi idoneus eſſe videbatur, ſententia communi ſedes Ducatus eo translata eſt. Sic igitur Angelus Dux huc commigravit, ædeſque magnificas in loco extruxit, quarum in hodiernum uſque diem reliquiæ ſuperſunt; qua occaſione tum civitatis mutari nomé cœpit, ut pro Venetiis Rivuſaltus diceretur ut Blondus auctor eſt: pariterque templum Olivolenſe ab Caſtello quod juxta erat, Caſtellanum vocatum. Triennio poſt Angelus Dux Heracliam refecit, at non eadem qua fuerat amplitudine, civitatemq; novam denominavit; quæ nunc quidem adhuc appellatio ſupereſt, nec tamen ideo quod locus incolatur, ſed propter Epiſcopatum. Idem Dux cœnobium D. Zachariæ fundavit illatis ejus ſancti viri oſſibus. Circa hæc quoque tempora Caſtellanam ædem Vrſus Epiſcopus D. Petro dedicavit. ejuſq; gentiles templa duo binis inſulis erexêre D. Severo D.q; Laurentio. Dein Angelus Dux collegam imperii ſumpſit Ioannem filium natu minorem: quapropter cum Iuſtiniani majoris natu ab imper. Leone Bizantio reverſi indignationem in ſe convertiſſet, quo ejus animo ſatisfaceret, Ioannem populi

judicio

judicio Conſtantinopolim exulatũ mitti curavit, ſimulque in imperii ſocietatem Iuſtinianum cum Angelo nepote ex Ioanne filio relegato ſumpſit. Exin detecta conjuratione Ioannis Tornarici, Bonique Bragadini contra Duces eos tres inita, reis comprehenſis & morte multatis Duces periculo defuncti ſunt. Circa hæc tempora gens Tornaricorum, Bonuſq; Bragadinus ædem D. Danielis condidêre. Mox anno à Chriſti nativitate DCCCXXVII fatis intercepto Angelo Duce, ſolus in principatu Iuſtinianus filius ſuperfuit, nec tamen ſupra biennium. Ejus ultimo anno D. Marci Evangeliſtæ corpus ex Aſia Venetias allatum traditur. Iuſtiniano diem functo frater ejus Ioannes ab exilio revocatus Bizantio, Duxque nominatus eſt. Is ædis auguſtiſſimæ D. Marci quæ Curiæ Ducali cohæret fundamenta jecit, magnaque cum religione ſancta D. Marci oſſa delubro intulit. Hoc tempore Veneti maximis copiis in Methamaucenos miſſis Obelerium interfecêre, quem eum in locum relegaverant; urbemque ipſam everterunt: quamobrem Dux tum in Franciam ad Regem citatus eò ivit. Sabellicus tamen ſcripſit ejectum conjuratione nobiliorum aliquot civium, principe conjurationis Caroſio Bonicis filio, eaque propter in Gal-

liam

liam profugiſſe, Caroſium verò Ducatu præter auctoritatem populi occupato, mox Baſilii Traſimundi, Ioannis Martunii, ac Dominici Ortianici prætereaque xxx primariorum civium, quos libertatis publicæ deſiderium impellebat, conſpiratione captum, & oculis ademptis in exilium actum, occiſo prius Theodato Aureo, Marino Patriciaco, Dominico Monetario, aliiſque ex factione Caroſiana plurimis. Commiſſa tum reſpublica donec Ioannes è Gallia rediret Vrſo Olivolenſi Epiſcopo, Baſilioque Traſimundo & Ioanni Martunio eſt. Reverſus Ioannes non diu poſt inimicitias cum Maſtalicia familia contractas in æde Divi Petri circumventus, & ornamentis ducalibus ſpoliatus adempta barba capilloque, magiſtratus anno octavo relegatus in Franciam eſt, ubi ſacris inauguratus vitæ ſupremum diem cum mærore finivit. Ducem illi populus ſublegit Petrum Tradonicum Polæ natum, qui Gallico tumultu Æquilio pulſus Venetias ſe receperat. Is filium in principatu collegam poſtulavit Ioannem, & claſſe LX triremium Michaëlem imperatorem Conſtantinopolis adverſus Saracenos Apuliam infeſtantes juvit, ideoque Protoſpatarius ab eo dictus, qui tum temporis ſecundus ab imperatore Græciæ cenſeba-

tur honor. Dux hic D. Pauli ædem ædificavit. Quarto dein anno Sclavi Caprularum urbem delevêre ſub Pontificatu Maximo Sergii, qui prius Os porci dictus fuerat: eodemque anno fanum D. Margaritæ Maurus Epiſcopus Caſtellanus condidit. Dein orbatus filio Dux Petrus, & rempublicam ſolus gerens, quum in reditu à D. Zachariæ domum, à conjuratis quibuſdam anno principatus XXIX fuiſſet occiſus, populi conventu Treſviri creati Petrus antiſtes Æquilius, Ioannes archidiaconus Gradenſis & Dominicus Maſſonius, qui de conjuratis & percuſſoribus haberent quæſtionem; ipſeq; Dux in D. Zacharię tumulatus anno poſt C. N. DCCCLXIV. quemadmodum Blondus ſcribit. Sublecto tum Vrſo Patriciaco, cæſi principis familia non prius ædes Ducales ut populo traderet adduci potuit, quam inſula ſibi Pupilia cum immunitate & conditionibus certis incolenda concederetur, ut Blondus auctor eſt. Sabellicus tamen aliter, quoſdam ex principis interfecti domeſticis reos ejus cædis in exilium ejectos, quoſdam ad quintum à Venetiis lapidem Pupiliam in inſulam relegatos ſcribit, qui eo cum uxoribus ac liberis profecti tantis incrementis augeri cœperunt, ut frequentiſſimum id oppidum poſt evaſerit; quod deinde Genuenſi

bello

bello deletum eſt. Locus nunc vulgo Poveia nominatur; antiqui Pupiliam, ut ait Sabellicus, dixêre. Dux Vrſus an. principatus XIII populi conſenſu Ioannem filiũ collegam aſſumpſit. Multa præclare contra Saracenos geſſit qui Anconem cremaverant; hoſtemq; ipſum ora maris Adriatici tota propemodum ab Hydrunte Anconam uſq; direpta vaſtataq; ad ſinũ Tarentinum ut idem ibi faceret converſum, magna cum multitudine Chriſtianorum perſecutus, tãta fortitudine virtuteq; petiit, ut ingenti cum detrimẽto ejus fugaret; rurſuſq; dein ad inſulam Gradũ profectum, eamq; diripientem, tanta vi tantoq; animo aggreſſus eſt, ut fugere quam ocyſſime cogeret: nec inſequi deſtitit uſq; dum ex Adriatico ſinu prorſus ejecta peſte Italiam parte hac pacatam tutamque reddidiſſet. Hac de cauſa cum ab Imper. Conſtantinopolitano Baſilio Protoſpatarius Apocriſanorũ fuiſſet appellatus, honoris illius gratiam eximio munere XII ingentium ex ære tintinnabulorum rependit anno poſt C.N. ut Blondus auctor perhibet DCCCLXX. Prima hæc omnino tintinnabula, vulgus campanas vocat, Græcia vidit. Maxima deinde gloria rerum geſtarum inclytus Vrſus vita conceſſit anno principatus XVII Ioanne filio ſolo Duce ſuperſtite. Nihil & hic a veſtigiis

laudatiſſimi patris deflectens, Comaclum Ravennatibus ademit: at anno tertio poſt ob valetudinem infirmam cum populi voluntate fratrem ſibi Petrum ſubſtituit, confirmatuſque dein collegam retinuit. Is æde DD. Cornelii & Cypriani in Methamauceno litore condita diem obiit. Tum Ioannes majorem fratrem Vrſum accepit collegam cum populi voluntate: quo poſt dies paucos imperio ſe abdicante, Ioannes etiam dein idem valetudinis cauſa fecit, ſexto poſt obitum patris anno. Sic cum ambo Duces magiſtratu ultro ceſſiſſent, populus per comitia Ducem legit Petrum Candianum prudentiæ conſiliique maximi virum, anno à Chriſti nativitate DCCCLXXXVII. Hic præclara claſſe Naretanos ſeu Sclavos ſuperavit, & iterum adverſus eoſdem pugnans in conflictu cecidit quinto menſe principatus. Hujus ob mortem turbatis vehementer populi animis Ioannes Patriciacus quem abdicaviſſe magiſtratum modo diximus, gubernacula Ducatus recepit ad tempus, donec tranquillis comitiis Dux alius deſignaretur, uti ſexto poſt interitum Candiani menſe contigit. Electo itaque tum Petro Tribuno, qui à Chriſti nativitate DCCCLXXXVIII annus fuit, Ioannes novo Duci magiſtratum ceſſit. His temporibus in Italia

Italia duo reges caput efferre cœperunt Francis ſpretis. Berengarius fuit Forojulienſis, & Guido Spoletinus. Petrum Tribunum Ducem Bizantinus Imperator Protoſpatarium etiam appellavit. Is Venetias mœnibus cinxit à Rivo Caſtelli uſque ad D. Mariæ Iudenicæ ; quo in loco magnũ canalem ab æde Iudenicæ uſq; ad D. Gregorii catena ducta clauſit. Hoc anno Italiam vehementer afflixerunt Hungari, qui ab Tarviſio Mediolanum uſque ferro flammaq; cuncta vaſtarunt, & ſtagna quoque Venetorum navibus repente factis ingreſſi, Civitatem novam, foſſamque Clodiam & Caput aggeris diripuerant. Fuſi tamen dein à Berengario qui exercitum xv mill. armatorum contraxerat, verum non tam affecti quin iterum acie dimicantes copias illius propemodum ad internecionem cæderent : quamobrem cum hoſtem vi pelli haud poſſe Berengarius animadverteret, ad artes & munera converſum largitione effeciſſe ut ad ſua reverterentur, Blondus & Sabellicus perhibent, qui copioſe temporum horum calamitates monumentis prodidère. Petrus Tribunus Dux gloria rerum præclare geſtarum inſignis diem ſupremum explevit anno principatus xxiii. populus Vrſum Patriciatum ſuffecit ut Blondus ſcribit, ſed Vrſum Badoarium

dicit Sabellicus. Is prudentia bonitateque vir ſumma fuit, & Protoſpatarius etiam ab imperatore Conſtantinopolitano appellatus. Circa hæc tempora Conradus Germanus ImperiiRomani gubernacula adeptus eſt: quamobrem turbatis paſſim Italiæ rebus maximam ejus partem occupavere Saraceni. Dux Vrſus poſt geſtam ſapienter rempubl. annis fere XIX, imperium populo reſtituit, & in D. Fælicis Amiani cœnobio vitam reliquam inſtituto monaſtico ſancte exegit. Succeſſit illi PetrusCandiann**s** qui& Sanutus; nam Candianorum gentem Sanutos poſtea dictos Sabellicus auctor eſt. Patrem is habuit Petrum Candianum Ducem, qui uti prædiximus in pugna cum Narentanis cecidit. Protoſpatarii quoq; dignitate ornatus uti ſuperiores Duces ab Imperatore Bizantino eſt. Primus imperium Venetum in Liburniam Dalmatiamque provexit; tam enim eo ſeculo res Imperatorum afflictæ jacebant, ut quacunque vi facile ditionem ſuam occupari paterentur. Genua quoque tum à Saracenis direpta, cum ejus urbis maritimæ opes viresque labefactatæ graviter ea clade fuiſſent, Veneti ſubinde mari potentes eſſe cœperunt, & exin continuo proceſſu ad tantum maritimæ fortunæ culmen evecti ſunt, ut hoc tempore non modo

rem

tem aliorum quamvis æquent, verum etiam plurimas excedant, quemadmodum exemplis documentiſq; frequenter conſtitiſſe Blondus, Sabellicus, Platina, multique præterea ſcriptores docent. Petro Duci poſt annum alterum fere principatus, vel ut alii tradunt, ſeptimum, fatis intercepto, populi ſuffragiis Petrus Badoarius Vrſi olim Ducis frater ſuffectus eſt; cui quoque biennio poſt diem functo populi item ſententiis creatus ſucceſſit Candianus Badoarius filius. Is à patre collega prius voluntate populi aſſumptus, propter inſolentiam ab imperio depoſitus fuerat; verum in melius dein mutato vitæ inſtituto, caſtigante mores ætate, tantam opinionem virtutis collegit, ut ſumma totius civitatis voluntate ac lætitia patri defuncto in principatu ſublegeretur quo dejectus antea fuerat. Itaque Dux factus populi conſenſu Petrum filium natu minorem imperii conſortem aſcivit, qui poſt ob morum feritatem & inſolentiam non ſolum poteſtate publica ſpoliatus, verum etiam in carcerem detruſus & capitis condemnatus eſt; Vitam tamen patris impetravêre preces, ut Ravennam exulatum mitteretur; ubi poſtea nullis in patriam injuriis abſtinuit, ut ea propter

mærens pater anno principatus ſeptimo, vel ut alii volunt, undecimo de vita migraret. Huic tamen per comitia filium eundem qui carcerem & exilium tulerat, uti jam diximus, Petrum Candianum civitas ſuffecit. Is anno XVIII vel XIX. Ducatus tyrannice geſti cum per ſeditionem popularium circumſeſſus in Ducali domo fortiter inde cum ſuis ſe tueretur, flammis in ædes ab tumultuantibus injectis, ardente tecto fugam capiens una cum filiolo crudeliter obtruncatus eſt; incendioque illo non ſolum curia Ducalis, ſed etiam D.Marci, D.Theodori, Divæque Mariæ Iudenicæ templa, privatæ vero domus ſupra CCC conflagrarunt. Blondus trium Ducum qui hunc Petrum Candianum ordine præceſſêre, memoriam omittit, nempe Pètri Candiani primi, Candiani & Petri Baduariorum; nonnullaque ſub hoc ultimo Petro Candiano commemorat, quæ ſub primo contigêre; & rurſus quædam primi temporibus attribuit, quæ ſunt poſterioris, ut hæc tempora liquido confundat, fortaſſe quia non animadvertit geminum fuiſſe Petrum Candianum Ducem. Creatus exin pacata poſt interitum Petri Candiani civitate Dux Petrus Vrſeolus, qui provinciam oblatam magna conſtantia recuſavit, & vix tandem ut ſuſciperet precibus

ſe

ſe amicorũ ſummis ſivit permoveri, maturus vir & ſapiens. Inito itaque licet invito magiſtratu, D. Marci baſilicam refecit, magnaq cum religione ſanctiſſimas ejus reliquias quæ flammis ardente templo fuerant ereptæ, ſuum in locum repoſuit. Tabulam quoque ditiſſimam illam & artificioſiſſimam ex auro mirabili nobilitate Gemmarum ornatam, quæ ab Conſtantinopoli delata tum erat, & in hodiernum uſque diem hîc viſitur, in aram templi ſummam collocavit. Hoc tempore Ioannes Maurocenus monachus D. Georgii cœnobium auxit. Dux haud diu poſt clam in Aquitaniam anno imperii ſecundo profugiens, monaſticum inſtitutum vitæ cepit, in luctũ & lachrymas cuncta civitate merito propter amiſſum tanta ſapientia humanitateq; Principem effuſa. Sublectus illi Vitalis Candianus Petri tertii filius; at non diu rempublicam geſſit: etenim anno altero cauſa valetudinis abdicato, Ducatu in cœnobium D. Hilarii ſe deferri voluit, ubi fato deinde conceſſit. Ejus ædis ruinæ adhuc ſuperſunt ad Brentam in pago Gambararum à Venetiis VIII lapide. Lectus hinc per comitia Dux Tribuñus Memus, prudentiæ ſingularis ſed admodum taciturnus & verborum parcus vir. Hunc anno XIV principatus magiſtratum abdicare,
 mo-

monaſticamque veſtem ſumere populus coëgit; cui injuriæ nec diu ſuperfuit. Depoſitum ab eo magiſtratum civitas paribus ſententiis ad Petrum Vrſeolum detulit,ſub quo res Veneta non ſolum finitimis in locis, verum etiam extra ſtagna longè lateque crevit: ſubjunxit quippe in ditionem Parentium & Polam, itemque Iaderam; dein & omnem oram Dalmatiæ quę mari appoſita domuit,etiam Belgrado Tragurioque Dalmaticis inſulis cum Epetio parere coactis. Corcyram nigram inſuper expugnavit, & vi quoque cepit Leſinam evertitque. Epidaurios in amicitiam accepit: Naretanis imperia dedit; breviter univerſum Dalmatiæ tractum circa mare cum inſulis finitimis ab Iſtria uſque ad extremos Illyrici fines ditionis effecit Venetæ. Cum hac inſigni rerum geſtarum gloria reverſus,ex Senatuſconſulto Dux Venetiarum & Dalmatiæ dictus eſt, ita quidem ut hoc nominis ad poſteriores exinde principes etiam commearet. Vrbem quoque Gradum inſtauravit, quam Pepo Aquileienſis Patriarcha fraude captam everterat: refecit ibidem etiam ædem ſplendidiſſimam illatis ſummo cum honore DD. Fortunati, Hermacoræ, Dionyſii, Largi, & Hermogenæ oſſibus. Domum quoque nobilem ſeceſſus cauſa ſibi ſtruxit Heracliæ,
cum

cum ſummo templo. Circa hæc tempora Venetias Roma venit Imperat. Cæſ. Otho, civitatemque munere liberavit aurei pallii quod imperatoribus Romanis in annos ſingulos ex pacto præſtabat. Poſt hæc voluntate populi collegam ſibi Dux Petrus filium aſſumpſit Ioannem. His temporibus Faletrorum gens nobilis ædem D. Benedicti cum cœnobio fundavit, additis ad alimenta monachorum fundis plurimis. Petrus Dux annis XI principatu geſto cum jam ante Ioannes filius deceſſiſſet diem obiit; ſepultus in atrio D. Zachariæ. Sublectus eſt Otho filius. Is virtuti paternæ haudquaquam impar Adrianos apud Lauretum tanta ſtrage cæcîdit, ut ea dies extremum urbis Adriæ fatum ac interitum habuiſſe viſa ſit, quæ mari Adriatico propter celebritatem olim nomen dederat, uti in Romanula tranſpadana diximus. Idem Dux Valerianos etiam quorum regio nunc Corvatia, devicit: tandem vero conjuratione Dominici Flabonici hominis nefarii circumventus, ademptaque barba in Græciam exulatum miſſus, ibi poſt dies paucos mœrens animam edidit poſt V fere ſumpti Ducatus annũ. Suffecit populus Petrum Centranicũ vel Barbolanum, nam utrũq; nomen ejus familię fuit. Sub hoc Duce Pont. R. Gradenſem Eccleſiam regionis

regionis Venetiæ cæterarum metropolitanam conſtituit. Quarto principatus anno ſeditione popularium auctore Vrſo Grandenſe Patriarcha Dux Petrus captus, & barba ſpoliatus cum habitu monaſtico in exilium ivit. Imperium mox Vrſo Patriarchæ commiſſum, donec Otho Vrſeolus frater ab exilio revocatus adveniret: at poſtquam eum vita jam prius deceſſiſſe conſtitit, Vrſus Patriarcha Ducatus gubernationem apud populum depoſuit; quem mox Dominicus Vrſeolus præter auctoritatem civitatis capeſſere auſus, non ultra biduum potuit tenere: impetu enim multitudinis ad cædem quæſitus fuga Ravennam evaſit, ubi judicatus exul poſt dies paucos mortem obiit. Eo itaque fuga dilapſo Dominicus Flabonicus per comitia Dux creatur. Is & auctor prius fuerat ut Otho Vrſeolus in exilium truderetur, & principatum adeptus propter inimicitias odiumque quod cum Vrſeola gente privatum exercebat, omnibus viribus contendit effecitque quo gens illa plebiſcito vetaretur ad Ducatum alioſve magiſtratus ac honores unquam aſpirare, juſque ſuffragiorum etiam in civitate deinceps habere ullum. Legem vero & utiliſſimam reipublicæ rogavit, ne poſteris Ducibus collegam in imperio ſumere, quod ſuperiores

riores plerique fecerant, jus porro eſſet. Decimo principatus anno gravis ætate vitam finivit. Blondus in horum Ducum recenſione plurimum deficit, uti & in ſequentium; quamobrem Sabellicum nos ſequemur, quod hactenus etiam fere fecimus. Dominico Flabonico Duci vita defuncto populus Dominicum Contarenum ſuffecit. Hic Iaderam quæ ab imperio defecerat, expugnavit: intereaque Pepo Aquileienſis Patriarcha, Gradu iterum capto majori ibi clade quam prius, incendio ac vaſtatione graſſatus eſt. Dominicus Contarenus Dux cœnobium D. Nicolai litorei, nec procul hinc aliud D. Angeli fundavit. Animam edidit poſt annum magiſtratus XXVI, & ad D. Nicolai litorei funere publico elatus eſt. Ibi tum in exequiarum ejus ſolennibus repente Dux novus à populo communibus votis & ingenti totius civitatis lætitia nominatur Dominicus Sylvius. Vxorem is habebat nobilem è Conſtantinopoli, tantæ ambitionis ſuperbiæque ac tantarum delitiarum mulierem, ut quemadmodum à Petro Damiano proditum eſt, aquam puram ad manus aut aliam corporis partem abluendam indignaretur, cibum non digitis, ſed furcillis aureis caperet, odoribus exoticis & aromatibus pretioſiſſimis adeo perfunderet conclavia,
ut

ut earum rerum inſolentes ad ingreſſum ſtupidi attonitique tanquam conſiſterent. At hercule nihil in rebus humanis fragilibus caducisque quicquam brevius & minus perpetuum hujuſcemodi eſſe delitiis poſſe, quantoque majores ſint, tanto periculum majus ſecum trahere, res ipſa docuit, quum tantis voluptatibus ſepulta mulier, quæ puram aquam contingere prius abhorrebat, tandem ſanie purulenti humorisque toto corpore ſcatebat, liberare ſe haudquaquam potuit; exemplo ſane mortalibus ſpectabili qui ſtudium conſervandorum corporum in has molles delicataſque voluptates collocant. His temporibus Dominico Olivolenſi Epiſcopo mortuo, Ducis filius ſuffectus Henricus, qui Olivolenſem Eccleſiam Caſtellanam juſſit vocari, quod nomen hinc ad poſteritatem manavit. Ducem Sylvium cum in Normannos ad Dyrrachium eſſet profectus, anno principatus XIII male geſta re Venetias reverſum populus ab imperio depoſuit. Alii tamen anno XXIII Principatus fato conceſſiſſe prodiderunt, & in D. Marci ſepultum. Succeſſit rite per comitia Vitalis Falerius, qui per legatos ab imperatore Conſtantinopolitano Alexio, Dalmatiæ Corvatiæque imperium obtinuit; primuſque regionum illarum omnium Dux, uti in

quibuſ-

quibuſdam annalibus legitur, appellatus eſt. Circa hæc tempora Venetias ab Tarviſio venit Imperator Henricus IV, qui admiratione ſumma propter ſitum loci ac deſcriptionem ædificiorum commotus, poſt multa de laudibus civitatis dicta, Regnum eam nuncupavit, quoniam regni formam tot inſulæ confertæ tectis habere videbantur. Hoc anno quoque ſacrum Divi Marci Evangeliſtæ corpus, quod diu abditum latuerat, repertum, & maximis populi honoribus affectum traditur, Marcus quoque Iulianus cœnobium Virginis tum quod Charitatis dicitur, ædificavit. Deinde Laureti caſtellum quod ob antiquitatem pene conciderat, Dux Vitalis refecit, additis immunitatibus permultis quo frequentius incoleretur locus. Defuncto eo duodecimo Principatus anno, vel, ut alii, decimo tertio, Vitalem Michaëlem populus Ducem duxit. Is claſſem ducentarum navium in Ioniam miſit quo tempore Chriſtiani ad bellum ſacrum in Aſiam ivêre. Obiit anno Ducatus quinto; ſuffectuſq; civitatis ſuffragiis Orlafus Falerius, ſub quo Balduinus rex Hieroſolymarum Venetis ob res maximas contra Saracenos geſtas ædem, vicum, forum, aream, una cum Francis habere permiſit apud Ptolemaidem, ubi jus arbitrio exer-

exercent ſuo;nec ſolum ea in urbe, ſed in Hieroſolymitani regni omnibus ubi vellent idem conceſſit, additis præterea multis prærogativis. Hoc tempore quoque Venetiis incendium vaſtiſſimum eſt obortum, quo plurima tecta magnaque pars urbis conflagravit: etenim à domibus Henrici Zenonis evagata flamma uſque ad ædem D. Apoſtoli proceſſit; crematаque tota hac regione trans canalem magnum vento acta, etiam D. Caſſani inſulam abſumpſit: hinc inſuper uſque ad Martis Domini fanum omnia hauſit; & ulterius etiam D. Agathæ vicum, D. Auguſtini, Diviq; Stephani trans canalem vaſtavit. Ignem hunc alius eſt ſecutus major, altero vel paulo amplius menſe, qui ab ædificiis Zancanorum in inſulam D. Laurentii proceſſit; hinc evagatus utrinque denas ſenas urbis inſulas exedit cum parte Ducalis domus quæ ad ædem D. Baſſi erat converſa. Blondus auctor eſt plebanica templa fere viginti arſiſſe. Eodem tempore Methamaucum etiam incendio flagravit, paucoſque poſt dies cum terræmotibus, tum inundatione deletum pene totum eſt: quibus caſibus etiam Venetiæ tum magna ex parte conquaſſatæ. Mirum porro videri debet nemini, tanta his temporibus incendia coorta, neque ſolum Venetiis, verum etiam

iam aliis in urbibus Italiæ, quemadmodum apud Bononienſes atque Mediolanenſes, uti in hiſtoriis Bononię ſcripſimus; quippe quia tum domus plerumq; materia conſtabant lignea, uti etiamnum in Gallia Germaniaque; quamobrem accenſus uno in loco ignis facili momento ventorum vi longe lateque ſpargebatur. Hujus quoque Ducis temporibus Gradonici fanum D. Cypriani cum cœnobio condidére Muriani, quo virgines à Methamauceno D. Cypriani monaſterio tranſlatæ. Pariter & domus Hilarianæ Methamaucenæ ſodales ædem D. Sorboli incolendam acceperunt, Badoariique templum Sanctæ Crucis cum virginio fundavére. Poſt hæc Ordelafus Dux Laderam recepit quæ à Venetis ad Hungariæ regem defecerat; ac dein bellum adverſus Hungaros in Illyrico gerens, ictu lanceæ periit anno principatus XIX, Venetiaſque delatus ſepulchrum in D. Marci magnis cum honoribus adeptus eſt. Comitiis inde protinus indictis Dominicus Michael Dux appellatur, qui claſſem cc navium in Turcas Syriam infeſtantes Chriſtianis duxit auxilio; maximiſque rebus in Aſia geſtis domum ſe recipiens apud Chion inſulam glorioſo D. Theodori corpore potitus, id maximis cum honoribus Venetias attulit. Methonem etiam in Pe-

loponneſo domuit, vique Tragurium & Epetium cepit. Hac tempeſtate D.Donati oſſa Venetias à Pera delata, religioſeque in ejus æde poſita ſunt. Dominicus Dux anno magiſtratus XI fatis interceptus in veſtibulo templi D. Georgii ſepultus eſt. Succeſſorem illi populus dedit Petrum Polanum generum. Hujus ſub principatu Fanum in Venetam ditionem venit, Petruſque Gatiloſus ædem D. Clementis cum Xenodochio juxta Canalem orphanum extruxit; odia quoque graviſſima diſcordiæque inter Venetos & Piſanos exortæ. Dux hic Corcyram inſulam cepit, & Emanuelem imperatorem adverſus Ruggerium Siciliæ regem adjuvit: tandem principatu annis XIX geſto vita concedens ſucceſſorem habuit ex auctoritate populi DominicumMaurocenum, qui urbes Iſtriæ tributo devinxit. Sub hoc turris eximia D. Marci tintinnabulorum, Campanile vocant, ædificari cœpta, cujus fundamenta quę latent plus operis habere credi, quam ad auras extet, ait Sabellicus, & ſummum faſtigium adeo ſublime eſt, ut aurei tecti fulgor in alto navigantibus ad CC ſtadium veluti ſidus appareat, ipſaq; ex turrę naves ab Iſtria Liburniaq; ſolventes conſpici queant. Sed antea ſatis multa hoc de opere diximus. Eodem tempore fanum D.Vir-

D.Virginis quod crucigerorum dicitur, conditum, item ædes D.Matthiæ Apoſtoli à Gauſonibus, aream concedente Bernardo Cornario. Supremum ſpiritum Dux Dominicus edidit anno fere principatus octavo; tumulatus honorifice in æde Cruccia. Populus ſubinde Ducem appellavit Vitalem Michaëlem ſecundum, qui ſumptis imperii ſolennibus pacem cum Piſanis fecit, Tragurium excidit, partem murorum Epidauri dejecit, inſulam inſuper Chion in ditionem ſubjunxit. Tandem inclyta virtute homo principatus ann. XVII circumventus inimicorum invidia trucîdatuſq; eſt, qua re intellecta populus comitiis coactis, creatiſq; ſtatim decemviris, rempub. donec de ſumma rerum ſtatueretur illis commendavit. Dein communibus ſententiis Aureus Malipetra vir optimus Dux appellatur; qui recuſato principatu auctor populo fuit ut Sebaſtianum Cianum ingenii ſummi ac ſpectatæ virtutis hominẽ eo magiſtratu ornaret, qemadmodũ etiam ſtatim factum eſt. Hujus temporibus Venetias è Græcia navibus onerariis quas vulgo zattaras vocant, tres eximiæ magnitudinis columnę ſunt advectæ. Quidam Conſtantinopoli delatas tradidêre, nulla pene diverſitate, quoniam & illa Græciæ urbs cenſetur. Quũ ex navibus in terram deponerentur,

una molis vi fractis artificum organis in aquas decidit, ubi etiamnum imo in fundo cerni poteſt: aliæ duæ circa fori Marciani caput locatę modico inter ſe ſpatio, quemadmodum nunc conſpiciuntur, de quibus ſupra mentionem fecimus. Artem qua tam vaſtæ moles erigi potuêre Sabellicus præſcriptam ſe reperiſſe teſtatur, aſperginem validiſſimorum rudentum, & funes novos aquis madefactos paulatim ſe contrahentes; inventorem rei Longobardum fuiſſe, nec aliud induſtriæ poſtulaſſe præmium, quam ut aleatoribus hoc intercolumnio ludere vel dolo malo impune liceret. Primus hic Dux pontem Rivialti fecit. Temporibus ejus Venetias acceſſêre Pontifex Romanus Alexander III, & Imperator Cæſar Fridericus Ænobarbus, quos in gratiam invicem reſtituit; quamobrem ut ſe gratum rurſus pontifex oſtenderet, itemque Fridericus imperator, pręter dona multis eum etiam prærogativis ornarunt. Inter cætera dedêre tubas argenteas octonas, umbraculum, facem candidam, juſque in plumbum ſignandi. Sub hoc etiam ſapientiſſimo Duce D. Marci templum auctum eſt. Deceſſit dein anno imperii ſeptimo, vel ut alii ſcribunt octavo, gravis admodum ætate; ſepultus in D. Georgii. Tum comitiis coactis populus quatuor viros

viros creavit deligendorum quadraginta virorum à quibus Dux diceretur. Ita Dux factus Aureus Malipetra qui prius imperium recuſaverat. Is induſtria ſumma Piſanos ab Anconitanorum amicitia diſiunctos in ſocietatem Veneti nominis pertraxit; tandemque nono anno, vel decimo quarto vel vigeſimo principatus, tanta quippe hîc auctorum varietas, depoſito magiſtratu vitam monaſticam in cœnobio Sanctæ Crucis capeſſivit, ubi ſupremũ edidit ſpiritum. Huic igitur imperium abdicanti ex plebiſcito de quadraginta viris electoribus Dux ſuffectus eſt Henricus Dandalus. Is Polam à Piſanis occupatam recepit, & mœnibus nudavit; deinde pace cũ Piſanis facta claſſem CCXL navium preter LX triremes quas ab initio belli inſtructas Veneti habuerant, in Turcas miſit: Iaderam quartum expugnavit: una cum Francis Iſacum olim Imperatorem ab Alexio fratre luminibus orbatum in imperium Conſtantinopolis reduxit Alexio pulſo. Deinde necato Alexio alterius Alexii Mirtilli filio ſimul cum Francis Conſtantinopolim cepit, quum ſortibus ductis imperium Francis, patriarchatus cum imperii quadrante Venetis ex pacto ceſſit, quemadmodum nonnulli prodiderunt. His ipſis temporibus inſula Creta Venetis à Balduino

 Gallo

Gallo Imperatore Bizantii condonata eſt. Diem poſtea functo hoc Duce, & in atrio D.Sophiæ tumulato, ſententiis XL virorum Dux creatur Petrus Cianus Sebaſtiani olim Ducis filius;ſub quoVenetis civibus diverſis loca hæc conceſſa, ſic ut auctoritas imperii ſumma penus remp. Venetam maneret, Corcyra, Methone, Corone,Gallipolis, Naxos, Paros, Melos, Herina, Andros, Chalcis, Tenos, Mirina, Sciatos, Philocalos & Lemnos. Conceſſionis ea cauſa fuit quoniam ab ipſis quibus concedebãtur,in ditionem ſubjunctę fuerant: diu vero deinceps in Veneti nominis poteſtate conſtitêre. Deducta etiam hoc tempore colonia eſt Caudacem, uti olim vocabatur,quæ Candia nunc, in Cretam; equites ex patriciorum ordine; pedites è plebe deducti.Tabulam quoque ſub hocDuce auream in D.Marci ara qua de ſupra memoravimus plurimum nobiliſſimis gemmis & Margaritis uti nunc cernitur, ornavit Angelus Falerius reip. procurator.Dux jam ętate confectus an. imperii XXII quum ſe porro negotiis curiſq; reipub. ſufficère haud poſſe putaret, vitamq; reliquam in otio ſancte cuperet exigere,depoſito ſponte magiſtratu cœnobium D.Georgii ingreſſus nec diu poſt vitam finiit, illatus monumento juxta patrem. Deinde quadragintavirorum

ſuffra-

ſuffragiis Dux creatus eſt Iacobus Theupolus. Hujus principatu Iadera quintum à Venetis defecit; protinus tamen recepta, concedente quoque Bella Hungarorum rege jus omne quod ad Hungaricum regnum ex ea urbe pertineret. Iacobus annis xx repub. geſta moriens, ſepulcro conditus eſt in DD. Ioannis & Pauli æde quam Prædicatorum familia tenet, primuſq; Ducum tumulo hoc fanum nobilitavit. Succeſſorem in Ducatu habuit Marinum Maurocenum, novo inſtituto deſignatum, ut prodidit Sabellicus: condita namque tunc alia Ducum creandorum ratio, quam ſi quis cognoſcere velit, apud Sabellicum inveniet, qui libro hac de re compoſito ſummum ingenium ſummamq; prudentiam legis auctorum celebravit. Commemoratur etiam à Donato Ianotto Florentino. Deceſſit Marinus Dux anno imperii quarto, conditusq; monumento in D. Marci. Succeſſorem nactus eſt per Electorum ſuffragia Raynerium Zenonem, cujus tempore magna cum Genuenſibus mari bella geſta, quemadmodum Blondus & Sabellicus memoriæ prodiderũt. Mortem is obiit an. principatus XVII ſepulcroq; conditus in DD. Ioan. & Pauli. Suffectus Laurentius Theupolus Iacobi Ducis filius, à quo præliis aliquot cum Bononienſibus ad Primarium

varia fortuna fractis, tãdem ad conditiones & pacta ventum, uti apud Blondum & item in Bononienſium annalibus perſcriptum legitur. Ita dein anno is imperii ſumma cum laude ac gloria geſti ſexto defuncti, monumento DD. Ioannis & Pauli juxta patrem illatus eſt. Electores communibus ſententiis Iacobum Contarenum ſuffecêre. Sub hoc armis in poteſtatem retracti Iuſtinopolitani Iſtriæ qui defecerant, pugnæque graves cum Anconitanis in mari factæ, cum quibus tamen & pax deinde compoſita. Confectus ætate Iacobus imparque jam reipublicæ curis magiſtratum patribus reſtituit: nec diu poſt vita concedens in ſodalium Minorum æde ſepultus eſt, primus omnino Ducum eo illatus. Poſt ejus abdicationem communi conſilio Dux electus abſens Ioannes Dandalus, ſub quo Ptolemaidem Saraceni ceperunt. Animam edidit anno principatus decimo, magnaque pompa funus ductum ad ædem DD. Ioannis & Pauli, ubi monumento majorum illatus. Peractis ſtatim ejus exequiis ſeditio in civitate gravis oborta plebis, minaciter & acerbe de patriciorum ordine conquerentis, & Iacobum Theupolum virum gravem prudentemque Ducem poſtulantis; qui re cognita, ſtudio reipub. libertatiſque patriæ ductus plebi

plebi ſapienter reſtitit;ſed ut vi & furori multitudinis obviam iri haud poſſe videt,inſequenti nocte clam ad Marocium capit fugam ; ibiq; tantiſper latuit donec tumultus conſideret. Dein ex inſtituto ac lege civitatis Dux creatus eſt Petrus Gradonicus , tum temporis in Prætura Iuſtinopolis abſens.Hujus principatu durante Veneti à Genuenſibus claſſe victi, conjuravitque Baiamontes Theupolus cum Quirinis,Barociis,Doriis,Badoariis, & Baſiliis in necem Ducis aliorumque plurimorum imperii occupandi cauſa; ſed proditis eorum conſiliis rei ſupplicio affecti.Iaderani ſexto defecerunt.Exceſſit Dux Petrus, imperio annis XII,menſibus IX geſto : ſepultus in D. Cypriani. Secutus per Electorum ſuffragia Marinus Georgius , qui cœnobium D.Dominici fratrum Prædicatorum obſervantiæ ut vocant, fundavit, & menſe principatus X fatis interceptus , monumento in DD. Ioannis & Pauli æde jacet. Huic rite ſucceſſit Ioannes Superantius , qui Ducatus ſexto menſe XVI anni Iaderanis in ditionem receptis ſupremum diem explevit, ſitus in D.Marci templo juxta Baptiſterium. Sublectus patrum ſuffragiis Franciſcus Dandalus cognomento Canis ob pietatem erga patriam inſignem , ut Blondus & Sabellicus in hiſtoriis perhibent.

bent. Is bello Scaligeros petiit Veronæ Pataviique regulos,& Tarviſium, Baſſianum,Caſtellum Baldi, aliaq; multa oppida cepit. Caſtellum Baldi tamen & Baſſianum S.C. Carrienſibus Patavinorum regulis poſtea condonata. Diem Franciſcus obiit anno principatus XI ſucceſſitque lege civitatis Bartholomæus Gradonicus. Hoc Duce ſpatioſiſſimũ illud comitium in Curia factum, ubi patriciorum ordo magiſtratibus tum urbanis, tum provincialibus creandis coit, & nonnuquam diebus integris octo dum ſententiis variaretur, nec priuſquam conveniret abſcedendi eſſet facultas, commoratus eſt, uti Sabellicus tradidit. Comitium id ſummorum pictorum opera nobilitant, præcipueq; Belinorum: & viſuntur hîc Iacobi Sannazarii, Petri Bembi Cardinalis & Andreæ Navagerii doctiſſimorum hominum expreſſæ ad vivum imagines. Sabellicus ſcribit tradidiſſe quoſdam, his temporibus primum omnium ex urbe magiſtratus Methamaucum, Pupiliam, & Paleſtrinam miſſos. Bartholomæus Dux annum alterum, menſes novem in principatu tantum vixit, monumento illatus magna cum pompa in D.Marci æde. Succeſſit rite deſignatus Andreas Dandalus ab inſigni benignitate humanitateque, nec major annis XXXVI, manſue-

ſuetiſſimus appellatus. Literarum ſtudiis admodum deditus erat, & non inelegantes, ut Franciſcus Petrarcha teſtatur, hiſtorias ſcripſit, nominatimque celeberrimas rerum Venetarum. Hac tempeſtate Iaderani ſeptimo defecerunt; ſed armis & vi protinus in poteſtatem redire coacti. Claſſem quoq; Genuenſium apud Sardiniam Veneta devicit. Anno deinde principatus magna cum laude geſti duodecimo Andreas fato cum conceſſiſſet, in æde D. Marci conditus monumento eſt. Sublectus rite Marinus Falerius Vallis Marinæ Comes & Eques auratus, legatione ad Max. Pontificem abſens. Hoc tempore claſſem Venetam Paganus Aurius Genuenſium claſſis præfectus rupit. Dux Marinus ob affectatam tyrannidem imperii menſe nono cæſus eſt, ſublectuſq; Ioannes Cradonicus cognomento Naſonus, qui pacem mox cum Genuenſibus fecit, & poſt menſem imperii decimum quartum fato interceptus, honorifico funere delatus ad ædem Sodalium Minorum ibi ſepultus eſt. Dux tum dictus abſens Ioannes Delphinus, qui principatus anno quinto ſupremum diem clauſit, inque Divorum Ioannis & Pauli æde jacet. Patres Laurentium Celſum abſentem quoque tum ſuffecêre, ſub quo cum ab

ab imperio defeciſſent Cretenſes, domiti mox armis & bello ſunt ductu auſpiciiſque Ludovici Vermii copiarum Veneti nominis præfecti. Tertio deinc anno, menſe decimo principatus exacto Laurentium fata rapuêre, qui magna cum pompa ſepultus apud Cæleſtinos. Succeſſorem accepit Marcum Cornalem; cujus temporibus cum iterum Cretenſes defeciſſent, armis in poteſtatem redacti ſunt. Obiit poſt anni tertii menſem octavum; ſitus in DD. Ioannis & Pauli. Ducatus hinc ad Andream Contarenum rite delatus. Is accepto de ſe civitatis judicio clam in agrum Patavinum ſe ſubduxerat: multis tamen conjunctorum amicorumque conſiliis adactus, qui patrum mentem voluntatemque certam eſſe docebant magiſtratum capere eum oportere; ſin minus, exilio multatum tanquam patriæ hoſtem, domoque direpta bona ejus in publicum redigenda, ſuſcepit quidem imperium, at prorſus invitiſſime. Circa hæc tempora cum Tergeſtini defeciſſent, bello petiti atque in ditionem retracti ſunt. Pugnatum etiam cum Genuenſibus frequenter, qui fortunam belli ſecuti maximis jam cladibus affecta re Veneta Foſſam Clodiam uſque pervenerant. Vicit tamen ad extremum Veneta claſſis, & exinde feliciter hoſtem per-

ſecuta

ſecuta Foſſam Clodiam decimo menſe poſtquam à Genuenſibus occupata fuerat, recepit. Pax dein anni ſexti menſe quarto poſt inceptum bellum facta. Contarenus ſupra XIV annum princeps fato raptus, in D. Stephani æde ſepultus eſt. Patres inſignia Ducatus Michaëli Mauroceno tradidere, qui poſt quartum menſem vita decedens in DD. Ioannis & Pauli ſepulchrum habuit. Succeſſit Antonius Venerius abſens electorum votis dictus. Is tanta integritate ſeveritateque fuit vir, ut filium obſcuro carcere necari voluerit propter ſtuprum virgini oblatum civis filiæ: quanquam & occidendum publice decreverat, niſi patrum interceſſiſſent preces, quibus ſe permoveri hactenus eſt paſſus, ut in carcere ſupremum vitæ diem agere eum pateretur, exemplum hercule nec impar gloriæ Bruti Torquativi. Vita conceſſit tam juſtus ac ſeverus Princeps anno Ducatus XVIII, delatuſq; eſt in ædem DD. Ioannis & Pauli. Succeſſorem accepit Michaëlem Stenum; ſub quo in Venetam venêre ditionem Verona, Vicentia, Colonia, Feltrium, Bellunum, Patavium: Iaderamque Ladiſlaus Hungariæ rex Venetis vendidit. Diem functus anno principatus XIII honorifice delatus eſt in ædem D. Marinæ. Traditum à quibuſdam ſcimus, ulti-

ultimum eum familiæ ſuæ, Stenorum extinxiſſe nomen. Sublectus patrum ſententiis ſtatim Thomas Mocenicus, qui tum legationem ad Gabrinum Fondulum Cremonæ tyrannum obibat. Eo inſignia Ducatus tenente Venetum in imperium venêre Civitas forijulii, Opitergium, totaque Forijulii regio: Baſilica D. Marci incendio conflagravit, inſtaurataeque Ducales ædes. Poſt decimum principatus annum, menſem tertium mortuus, in æde DD. Ioannis & Pauli monumento conditus eſt. Patres Franciſcum Fuſcarum ſuffecerunt, ſub quo ad Veneti nominis auctoritatem ſe contulêre Brixia, Bergomum, & Ravenna. Clades etiam ad Caravagium à Franciſco Sfortia Mediolanéſium legato accepta; cum quo deinde contracta ſocietas in imperiũ accepta Crema, rurſuſq; bellũ geſtum, tandem vero cum Dux Mediolani eſſet factus, amicitia denuo inita fœduſque percuſſum. His temporibus Venetias venit Fridericus III Imperat. cum Eleonora imperatrice, quibus haud diu ante Pontifex Max. Auguſtalem coronam Romæ poſuerat. Eos Dux & patres ſummis honoribus exceptos ampliſſimis quoque muneribus ornavêre. Ducem hunc dein annum ętatis nonageſimum agentem prudentiſſime repub. geſta auctaq;, quoniam ob

ob decrepitam ætatem publicis amplius curis haud ſufficere videbatur, patres ab imperio depoſuêre, ſublecto Paſcale Malipetra: qua re ſenex intellecta, principatus anno XXXIV, quoniam in affecto corpore vis tamen animi vigebat, non diu poſt ex dolore mæroreq; mortem obiit; delatuſque eſt in ædem ſodalium Minorum habitu inſignibuſq; Ducalibus exornatus, in pompa funeris comitante novo Duce cum patribus magiſtratibuſq; urbis veſtem atram ac lugubrem indutis; quod omnino abſq; temporum ſuperiorum exemplo contigiſſe, nimirũ ut Dux alter alteri funus duceret, etiam Sabellicus teſtatur. Paſcalis vero poſt annum quartum, menſem ſextum & ipſe vita conceſſit, in DD. Ioannis & Pauli ſitus. Succeſſit rite Chriſtophorus Maurus, qui Anconam ad Pium II Pontificem cum triremibus aliquot profectus, operam ſuam in bellum Turcicum de quo conſilia tum erant inita, obtulit. Sub hoc Principe Chalcidem expugnavit Othomanus Turcarum rex. Ædem cum cœnobio D. Iobis ſtruxit; anniſque novem, menſibus ſex republica geſta ſpiritum ſupremum edidit, monumento poſitus in Divi Iobis æde. Patres Nicolaum Tronum ſufſecêre, qui nummum argenteum percuſſit cum ſua imagine, Tronos vocant, &

poſt vigeſimum Ducatus menſem exceſſit, ſitus in æde ſodalium Minorum. Sublectus inde NicolausMarcellus, qui nummum & ipſe cum ſuæ gentis appellatione ſignavit, & vix xv menſe principatus exacto moriens ſepulcrũ habuit in D. Marinę. Secutus eſt Dux rite deſignatus Petrus Mocenicus, à quo nummus dictus gemini Marcelli pretio Mocenicus. Fato conceſſit anni principatus ſecundi menſe altero, in DD. Ioannis & Pauli ſitus. Ejus temporibus in Forumjulium incurſarunt Turcæ, ferroque & incendio cuncta vaſtavêre paſſim, ut Sabellicus in hiſtoria rerum Venetarum copioſe perſcripſit. Succeſſit in Ducatu patrum ſententiis Andreas Vendraminus, qui anno principatus altero diem ſupremum finivit, delatuſque eſt funere in ædem Servorum. Excepit hunc Ioannes Mocenicus Petri olim Ducis frater; ſub quo Scedram Turca cepit ob præfecti ſocordiam quem Venetus præſidio loci impoſuerat; maximumq; bellum ac diuturnum cum Hercule Ateſtino Ferrarię regulo geſtum: in quo totius propemodum Italiæ principes adverſus Venetos pugnavêre: ſed cum ii de magnitudine animorum ac viribus nihil quicquam demitterent, tandem pax hujuſcemodi conditionibus facta eſt, ut Policinium Rhodiginum apud

ipſos

ipſos relinqueretur. Ducales etiam ædes hoc tempore conflagrarunt, refecitque mox Ioannes. Eo dein principatus anno ſeptimo diem functo, ac in DD. Ioannis & Pauli æde tumulato, Marcum Barbadicum patres Ducem appellarunt, qui fato raptus ingenti cum civitatis dolore, quoniam mirifice diligebatur, monumento illatus eſt in fanum Charitatis. Succeſſorem habuit Auguſtinum Barbadicum fratrem. Is cum Ludovico Franciæ rege fœdus icit de Ludovico Sfortia Mediolani imperio pellendo. Societatis erat perſcriptum legibus ut Cremona & Soncinum cum tota Abduæ Glarea Venetis cederet, uti etiam evenit. Antea quoque Ferrandinus rex Neapolis bello Caroli octavi Francorum regis qui regnum Neapolitanum cepit, Brunduſium, Monopolim, Hydruntum, & Manfredoniam magna pecuniæ vi accepta Venetis oppignoraverat. Hujus inſuper Ducis temporibus Methonem & Coronem in Peloponneſo, item Naupactum Baiazetes Othomanus Turcarum rex occupavit. Imperio dein annis xv geſto fatis abſumptus Auguſtinus in æde Charitatis monumento poſitus eſt. Succeſſorem habuit Leonardum Lauredanum virum bonum ac ſapientem, cujus temporibus omnes propemodum orbis Chriſtiani

principes ſocietatem contraxerant adverſus Venetos; quos cum Ludovicus XII Franciæ rex in Italiam exercitu adducto, memorabili apud Ripaltam pugna cæcidiſſet, imperium eorum exuêre, Bergomum, Brixia, Cremona, Verona, Vicentia, Patavium, cum maxima Forijulii parte, Crema item & Soncinum, & alia plurima Lombardiæ Marchiæque Tarviſinæ oppida, Romanulæ quoque Ravenna, Cervia, Faventia, Ariminum, Apuliæ Monopolis, Brunduſium, Trinium, & Hydruntum. Vidit tamen idem Princeps receptum primò Patavium, deinde cum Veneti Ludovicum regem ejuſque ſucceſſorem Franciſcum fœdere ſibi conjunxiſſent, etiam Bergomum, Brixiam, Vicentiam, totumque Forumjulium. Mortuus, annis XIX, menſibus VIII, diebus XX ſapientiſſime geſta republica, poſt Chriſti nativitatem MDXXI anno. Funus maxima pompa ductum ad DD. Ioan. & Pauli ædem, ubi ſitus eſt. Patres Antonium Grimanum poſtridie Nonas Iunii ſublegêre, ſenem admodum, & ætatis annum LXXXVI, menſem VI agentem. Is fortunæ ludum variis caſibus tulerat: nam cum olim ob rem infœliciter adverſus Turcas mari geſtam, ſumma ſane cum dignitatis & exiſtimationis jactura exulare in Creta uno & centum annis fuiſſet juſſus,

juſſus, difficilimis inde reipublicæ temporibus, amiſſo pene toto continentis imperio, poſt Chriſti nativitatem MDX anno revocatus ab exilio, Divique Marci Procurator erat factus; ad extremum Dux inſuper appellatur. Deceſſit in hoc magiſtratu anno ſecundo, à Chriſti nativitate MDXXIII; funere delatus honorifice ad D. Antonii Caſtellani fanum. Hoc itaq; ſummi ingenii ac ſapientiæ viro orbata civitas, Andream Grittum Ducem nacta eſt, eximium hominem, & tam corporis, quam animi dotibus egregie decoratum: erat enim præclara ſtatura, commodiſſimoque membrorum qui homini contingere queat habitu, humanus, facundus, & uſu rerum maximarum pacis bellique temporibus exercitus. Multos calamitoſis reipublicæ temporibus pro patria labores obiverat, quum illa totius fere continentis amiſiſſet imperium; nec unquam defatigari ſe ulla in re erat paſſus. Eadem vero commendatione principatum geſſit qua ſuperiores reipublicæ curas omnes, ſapienter nimirum & juſte moderateque. Vita conceſſit anno poſt Chriſti nativitatem milleſimo quingenteſimo trigeſimo octavo, menſe Decembri, magno ſui apud mortales deſiderio relicto; ſepulchroque conditus eſt in Divi Franciſci Venialis.

Patres inſequenti menſe M D X X X I X anno Petrum Landum appellavêre Ducem, qui conſiliis optimis ſummaque prudentia rem maritimam itemque continentis rexerat, & maximam apud omnes virtutis opinionem erat conſecutus. Præfuit ad annum uſque M D X L V à Chriſti nativitate, quo menſe Novembri fatis conceſſit. Funus ductum in D. Antonii Caſtellani ædem, ubi monumentum vivus ipſe ſibi nobile poſuerat. Succeſſorem habuit eodem anno ac menſe deſignatum Franciſcum Donatum, exploratæ notæque virtutis & ſummæ ſeveritatis prudentiæque virum, qui nunc inſignia Ducatus gerit. Hactenus imperii forma, quam illuſtris & præclara hæc civitas à primordio ſui in hunc uſque diem habuit, expoſita, conſequitur ut celebrium ac nobiliorum ejus alumnorum memoriam quoque referamus. Non tamen dicentur omnes. quippe quia tam multos in lucem edidit, ut niſi longiſſima narratione complecti haudquaquam poſſent. Itaque ex iis primum qui in Eccleſiæ Romanæ gubernatione ac honoribus enituerunt, tres Pontifices Max. urbs hæc genuit, Gregorium XII familia Coraria natum eximiæ prorſus integritatis hominem, Eugenium IV ex Condulmeria gente ſapientiſſimum virum,

&

& Paulum ſecundum ex Barborum magni ingenii virum. de quibus copioſe Platina in eorum vitis, itemque Blondus & Sabellicus ſcripſerunt. Cardinales Venetiis orti quamplurimi, Petrus Maurocenus, Marcus Landus literis & moribus admodum ornatus vir, Antonius Gregorii Pontificis quem commemoravimus, nepos, Ioannes Amadeus, & noſtra memoria Ioannes Baptiſta Zeno, Dominicus Grimanus, qui & Aquileienſis Patriarcha diſciplinarum ſtudiis eximiaque morum gravitate perornatus fuit, adeo quidem ut inſigni ſua doctrina virtuteque dignitatem Cardinalatus illuſtrare magis videretur, quam ipſe ab illa decorari. Bibliothecam reliquit voluminum amplius VIII mill. partim Græcorum, partimque Latinorum, ex omni ſcientiarum genere. Multis de huius viri tum ſcriptis, tum humanitate commemorari poſſet, verum cauſa brevitatis quam hîc inſtituimus, memoriam ejus honorificam pro noſtræ facultatis modulo celebrabimus alibi. Genuerunt etiam Venetiæ Cardinales Marcum Cornarium, itemque Marinum Grimanum Dominici nepotem Aquileiæ quoque Patriarcham, qui annis ſuperioribus fato conceſſit, inſuper Gaſparum Contarenum virum optimum ac doctiſſimum, qui à Paulo III. Pontifice

Max. Cardinalium ordini allectus eſt, & legationem Bononienſem geſſit, ubi ſupremum vitæ explevit diem anno poſt Chriſti nativitatem MDXLII. Doctiſſimus & ipſe erat, & Doctorum alter Mœcenas. Accedit his Petrus Bembus quem Paulus quoque III Pontifex in Cardinalium collegium ob inſignem virtutem adoptavit; de cujus ornatu ac elegantia tam in ſermonibus quam ſcriptis, neque ſolum latinis & græcis, verum etiam vernaculis, quæ jam Europa tota legit & admiratur, multa profecto dicere poſſemus, ſed in alium locum quicquid ejus eſt rejicere cogimur. Mortem obiit Romæ ſummo cum dolore literatorum anno poſt Chriſti nativitatem MDXLVII. Vivunt adhuc Franciſcus Cornarius Marci de quo dictum eſt frater, & Franciſcus Piſanus Cardinales. Exiſtimatione ſumma fuit Marinus Grimanus Cardinalis & Aquileiæ Patriarcha, vir eloquentiſſimus doctiſſimusque; cujus induſtria Pontifex Romanus in multis legationibus eſt uſus, veluti in Parmæ ac Placentiæ Gubernatione, quas urbes eximia prudentia rexit. Orator etiam ad Franciſcum primum, Galliæ regem bello cum Imp. Carolo V contendentem gratia conciliandæ pacis ivit. Supereſt ejus frater Ioannes Aquileię Patriarcha, diſertus homo & ingeniorum pater,

pater,item Cardinalis, cum Victore alio fratre graviſſimo viro,reipublicæq; cumprimis ſtudioſo,ac eloquente,qui D.Marci Procuratorem agit, dignus plane tam illuſtri ſtirpe: quodq; nullum adhuc ſucceſſorem familiæ genuerit, cuncta civitas ſumme dolet. Alios præterea celeberrimos Præſules Venetiæ tulerunt, inter quos Pantaleon Iuſtinianus primus latinorum Bizantinus Patriarcha, poſtquam ejus urbis imperium ad Francos devenerat. Succeſſerunt ei nobiles alii viri.Fuit etiamHermolaus Barbarus non minori rerum publicarum uſu, quam eruditione præditus. Inſignem ejus doctrinam cum in latinis, tum græcis literis monumenta ſcriptorum quæ reliquit abunde teſtantur; patriæ nomen profecto mirifice illuſtravit.Aquileię Patriarcha creatus eſt ob ſummas virtutes ab Alexandro ſexto Pontifice Romano Laurentius Iuſtinianus ex ordine Cæleſtinorum monachus primum Epiſcopus Caſtelli, dein Patriarcha Venetiarum & Primas Dalmatiæ nuncupatus ab Eugenio IV Pontifice mirifica ſanctitatis opinione claruit; eamque miracula teſtata ſunt, plurima beneficia Deo mortalibus clargiente qui patrocinium ejus invocaſſent. Secutus hunc eſt in Patriarchatu Maphæus. Contarenus inſtituti

Cæleſtinorum ſodalis, dein Andreas Bondelmerius Canonicus regularis, Gregorius Corarius, Ioannes Boratius, Maphæus Gerardus ex ordine Camaldulorum poſtea Cardinalis, Thomas Donatus ordinis prædicatorum, Antonius Syrianus inſtituti Carthuſiani, Ludovicus Contarenus Cœleſtinorum, Antonius Contarenus Scopetinorum, Hieronymus Quirinus Prædicatorum, qui nunc ſedem tenet. Inſuper & alios inſignes Eccleſiarum præſules urbs hæc edidit, uti Epiſcopos Henricum Contarenum Caſtelli, Dominicum Dominicum, Petrum Æmilianum Vicentiæ, Fantinum Patavii, Petrum Monteum Brixiæ, Iacobum Zenonem Feltrii Bellunique, Dominicum Torcelli, omnes doctrina moribuſque perornatos. cum Antonio Pizamano Feltrinorum antiſtite, qui non ſolum doctrina, ſed etiam ſanctitate claruit, & diem functus anno à Chriſti nativitate MDXII Venetiis, tumuloque conditus in D. Petri Caſtellani miraculis illuſtratus eſt, Deo Opt. Max. mortalibus eximia munera concedente qui in illius nomen rogarent, maximeque MDXX anno, quum aperto ſepulcro corpus ejus integrum adhuc apparuit. His addendus Hieronymus Treviſanus cum philoſophiæ, tum juris peritus, Epiſcopus Cremonenſium &

& Abbas apud D. Thomam Burgundionum Torcelli, quo in cœnobio jus patronatus habet Treviſana familia. Præter hos vero tam multos Venetiæ nobiliſſimos Præſules ediderunt, ut omnes referre nimis longum foret; ex quibus tamen in urbis ipſius Epiſcoporum catalogo nonnullos adhuc commemorabimus. Vivit etiam nunc Aloyſius Lippamanus antiſtes Veronenſium, literis & virtutibus inſignis homo; qui catenam auream in vetus teſtamentum elegantiſſimam compoſuit. Nec minori numero litteratos viros urbs hæc tulit quam Præſules; quanquam & ex illis exornati doctrina multi fuerint, uti oſtendimus. In doctorum cohorte fuit Andreas Dandalus Dux, quem hiſtoriam inſignem ſcripſiſſe prædiximus, & Petrarcha, Blondus, Sabellicuſque perquam honorifice memorant. Carolus Zeno non ſolum apprime doctus, verumetiam eximiús claſſium præfectus fuit, uti Blondus & Sabellicus in hiſtoriis perhibent. De Genuenſibus triumphum egit, itemque Francicam fudit claſſem cui Bucicaldus imper. præerat validiſſimus homo, Carrarienſibus Patavii regulis auxilio miſſus. Memoriam Caroli ſummo cum honore celebrat Leonardus Iuſtinianus oratione quadam funebri, item Petrus Paulus Ver-

gerius duabus elegantiſſimis epiſtolis. ZachariasTreviſanus non minori ſapientia prudentiaq; polluit in conſiliis, quam erat literarum diſciplinis excultus; idque probant orationes ejus editæ, nominatim illa quam coram Gregorio Pontifice habuit, qua rationem Eccleſiæ pacandæ, nam terni tum erant Pontifices, commemorat: nec ſolum eloquentiam inſignem, verumetiam ingenium ſummum ea in re excogitanda teſtatur. Leonardus Iuſtinianus fuit vir maximi conſilii pariſque facundiæ. Iuvenis adhuc verſus lingua vernacula plurimos arte magna panxit. ætate vero confirmata dein eloquentiſſimus ac literatiſſimus evaſit: neque ſolum oratione ſoluta, verumetiam recitatione carminis ſermone vernaculo mirifice delectabatur, uſque adeo ut inter ætatis ſuæ doctiſſimos homines ſit habitus, præterquam quod eximius reipublicæ conſiliarius erat. Marcus Lippamanus ſcientia juris enituit, itemque tam linguæ Græcæ quam Latinæ. Franciſcus Barbadicus conſilio maxime valuit; pariterque Daniel Veturius ordinis patritiorum egregium ornamentum, reipublicæ ſumme ſtudioſus. Franciſcus Barbarus in quo græcæ latinæque linguæ cognitio pariter cum eloquentia gerendæque reipublicæ prudentia collucebat,

cebat, non ſatis hercule ſcio literatuſne ac diſertus & ſapiens & bonus appellari debeat potius quam fœlix, ob eximias ejus res quæ memoriæ ſunt proditæ, in acquirenda conſervandaque adverſus Philippum Vicecomitem Mediolani ducem Brixia geſtas. Mentionem ejus in hiſtoriis Blondus, Simoneta, Sabellicus honorifice faciunt. Andreas Maurocenus & Hermolaus Donatus, quanquam reipublicæ curis aſſidue vacaverint, eruditionis tamen etiam eximiæ documenta perilluſtria dederunt, relictis heroico carmine ſuorum temporum hiſtoriis. Zacharias Treviſanus alterius Zachariæ filius laudatiſſimo comparandus patri fuit, primo literarum ſtudiis, dein adminiſtratione reipublicæ. Genuit etiam urbs hæc pernobilis Barbonum. Maurocenum, Ludovicum Fuſcarum. Vitalem Landum, Candianum Polanum, Nicolaum Canalem cum Lauro Quirino cunctos juris conſultiſſimos, & cum humanitatis artibus eloquentiaque, tum in publicarum rerum adminiſtratione mirifica ingenii præſtantia pollentes, ideoque non minus ob literarum ſcientiam in honore habitos, quam propter optima prudentiſſimaque conſilia. Ioannes Cornalis & Paulus Barbus nobiliſſimi viri præter inſi-

inſignem gravitatem latinarum quoque literarum ſcientiam habebant. Andreas Iulianus & Bernardus Iuſtinianus Leonardi F. item Hieronymus Barbadicus Franciſci F. cum Nicolao Barbo ſingulari ingenio maximaque doctrina viri fuerunt: uti quoque Vitalis Landus, Petrus Thomas, Ludovicus Donatus, Franciſcus Dedus, Marcus Sanutus, & Hieronymus Donatus omnes præclari Senatores, & docti, facundi, prudentes, ingeniiq; ſummi homines; præcipue vero poſtremus, quem Græce Latineq; dicentem omnes cum ſtupore mirabantur ob orationis majeſtatem, qua cum antiquis illis Græcis aut Romanis oratoribus conferri poterat. Nec prætermittendus eſt Andreas Navagerius, qui cũ illuſtri vita tum literis perornatus fuit, ideoq; ſcribendis Venetorum hiſtoriis per Senatuſconſultum Marco Antonio Sabellico ſucceſſit. Diem functus eſt annis ſuperioribus. Vivit nunc Ioannes Baptiſta Egnatius vir doctiſſimus, uti literaria ejus opera teſtantur. Præter eruditos vero homines urbs hæc etiam præſtantiſſimos duces edidit, præcipueque claſſium, qui maximis victoriis potiti, Venetamq; rem mari terraq; plurimum auxerunt. Ex his fuêre Ioannes & Raynus Polani, qui Corcyram in ditionem ſubjunxerunt, item Marinus Grado-

nicus

nicus cum Dominico Mauroceno, à quibus capta Pola, tributoq; Parentini ſubacti: Ioannes Baſilius & Thomas Falerius Piſanos mare infeſtantes domuerunt. Reinherus Dandalus cum Rugerio Permarino claſſe xxx navium actuariarum Methonem & Coronem expugnarunt. Ioannes Treviſanus novem navibus duodenas Genuenſium apud Drepanum Siciliæ cepit. Inſignem etiam artem virtutemque militarem adverſus Cretenſes qui defecerant, præſtitère Petrus Thomas, Ioannes Grittus, Nicolaus Baleſtrerius, Marcus Bonus, & Andreas Thealdus. Maximam claſſem regis Exagonorum & Ioannis Vataſii, cui Bavala præerat dux, juxta Conſtantinopolim vicère Leonardus Quirinus & Marcus Oniſſorus. Iaderam cum defeciſſet Reinerius Zeno obſedit, & in imperium Venetum retraxit. Laurentius Theupolus claſſis præfectus tres & viginti Genuenſium naves in portu Ptolemaidis confregit, ac dein una cum Andrea Zenone ſpectabili pugna Genuenſes apud Tyrum aggreſſus, eorum navibus magnis xxv potitus eſt, inſignemq; victoriam retulit. Claſſis quoque præfecturam Marco Gradonico dedit ob eximiam virtutem Balduinus Imperator Conſtantinopolis. Marcus Michaël IIXX navium claſſe circa Tenedum

cum

cum Genuenſibus depugnans, quorum claſſis navium magnarum viginti erat, eos in fugam vertit, ac ita Chalcidem cepit. Gilbertus Dandalus præfecturam duarum & triginta triremium geſſit. Iacobus Dandalus & Marcus Gradonicus quem ſupra nominavimus, cum claſſe Genuenſium viginti octo navium longarum apud Drepanum congreſſi, viginti quatuor ex iis cepêre, reliquis incendio abſumptis. Idem Marcus alia præter hæc memorabilia multa geſſit, quæ niſi longiſſime referri haud poſſent, & in Sabellici Decadibus rerum Venetarum, ac item ultima Enneadum parte legi poterunt. Ruggerius Maurocenus LX triremium imperator res maximas confecit, Ioannes Superantius cum XXV Theodoſiam in Taurica Cherſoneſo expugnavit, & Benedictus Iuſtinianus magnam Græcarum navium multitudinem cepit. Primus omnino in Turcas Dux belli à Venetis ivit Petrus Zeno, qui potentiſſima claſſe multas victorias retulit inſignes. Succeſſerunt illi deinde Marinus Falerius, Andreas Cornalis, Petrus & Marcus Canales, Marcus Iuſtinianus, omnes ſtrenui bellatores, fortiſſimique duces. Primi Legati quos Proviſores vocant, exercitibus additi Andreas Maurocenus & Simon Dandalus,

lus, poſteaque Nicolaus Gradonicus & Pancratius Iuſtinianus : quæ munera patrum ſententiis ob eximiam in conſiliis prudentiam illis viris demandata. Nicolaus Piſanus claſſis præfectura ſummam quoque laudem meruit cum Ioanne Delphino, pugnaque una Genuenſibus quinquaginta naves ademit. Secuti ſunt cum in re navali Paulus Lauredanus, Marcus Michaël, & Ioannes Sanutus. Nec his minori virtutis commendatione fuit Marcus Cornalis quem ſupra memoravimus, præclaro libertatis patriæ ſtudio, cum Senatus occiſo Marino Falerio Duce rempublicam illi commiſit, donec princeps rite nominaretur. Gloriam quoquē ductu claſſium adeptus eſt Bernardus Iuſtinianus. Victoris Piſani memorabilis ſapientia fortitudoque fuit in caſibus fortunæ ſuperandis : etenim magna patrum totiuſque civitatis opinione ac gratia præfectus claſſis deſignatus, cum poſt rem initio fœliciter geſtam, dein reluctante fortuna, carceri traditus inique fuiſſet, Genuenſibus jam Foſſam Clodiam tenentibus, Venetis autem adeo perculſis, ut ad hoſtis quaſcunque conditiones ſe depacturos eſſent profeſſi, vocibus popularium in libertatem poſtulatus, tanta moderatione fuit ut ad-

ut admirari ſatis nequeas; & dux belli dictus Victoriam inſignem obtinuit. Sabellicus hoc de viro perhibet, cum mature ad ſenatum è carcere venire eſſet juſſus, etiam in cuſtoſtia pernoctare voluiſſe, ac ſacerdoti explicata mente ſacram Euchariſtiam accepiſſe, ſimulque per id ſacroſanctum Chriſti corpus teſtatum, ignoſcere ſe cunctis quorum ulla injuria fuiſſet affectus, neque minores deinceps pro republica labores ſuſcepturum quam feciſſet unquam. Itaque ſic tum è carcere profectus in Senatum, maximis honoribus exceptus, & præfecturæ claſſis inſignibus ornatus eſt, tantoque patrum populique ſtudio contra Genuenſes movens, eos ſpectabili victoria devicit, uti diximus, Blondus Sabellicuſque memoriæ prodiderunt. Dominicus Michaël quatuor & viginti longis navibus octoque myoparonibus Cretam quæ defecerat in poteſtatem retraxit. Illi in claſſis præfectura deinceps ſucceſſère Creſſus Molinus, Michael Delphinus, Iacobus Maurus, Marcus Iuſtinianus, Carolus Zeno, qui Clodiana quoque pugna cum Genuenſibus egregiæ virtutis documenta præbuerat. Magna etiam gloria rem navalem exercuère Michaël Iuſtinianus, Petrus Hemus ſummi conſilii vir, Fantinus Georgius, Marcus Grimanus, Ioannes

nes Barbus, Victor Barbarus cohortium etiam præfectura nobilitatus Brixiano contra PhilippumMariam Vicecomitem MediolaniDucem bello. Laudem inſuper claſſis ductu Franciſcus Bembus eſt adeptus, qui claſſem myoparonum aliarumque navium haud ſpernendam adverſus Philippum Mariam Pado ſubvexit, ut Blondus, Sabellicus, & Corius in hiſtoriis tradunt. Præfectura navali bello Genuenſium etiam Petrus Lauredanus inclytus fuit, cui Andreas Mocenicus ſucceſſit. Et Stephanus Contarenus claſſis Dux in Pado fuit contra Philippum MariamMediolani Ducem poſtquam in Venetum imperium Brixia conceſſerat. Aloyſium Lauredanum illa contra Turcas expeditio in qua Pontificis Eugenii Burgundionumq; Ducis claſſes una iverunt Imperatorem habuit, maximiſque rebus geſtis & egregiis victoriis illuſtrem fecit. Secutus eſt in præfectura claſſis Victor Capellus ſapientiſſimus & prudentiſſimus vir, qui ob virtutem ſummam iterum quoque Præfecturam accepit. Huic Vrſatus Iuſtinianus, Iacobus Lauredanus, Nicolaus Canalis, Petrus Mocenicus, Victor Superantius ſtrenui Præfecti omnes ſucceſſere. Gloriam quoque magnam re navali conſecutus eſt Hieronymus Canalis, qui Maurum Alexandri-

 num

num piratam admodum nobilem & inſignem cepit. Vicentius etiam Capellus claſſis Imperator Venetæ magnam virtutis commendationem meruit, uti inſuper Andreas Treviſanus eques auratus ob virtutem factus; qui opinione in urbe tanta fuit ut ſi fata vitam conceſſiſſent, inſignia Ducatus adepturus crederetur. Sed & præterea multos homines illuſtres Venetiæ tulerunt, veluti Antonium Cornarium, Nicolaum Priolum, Hieronymum Georgium Equitem auratum & maximum oratorem, qui legationes plurimas ad varios principes obivit, nominatim ad Carolum VIII Franciæ regem, alioſque non paucos, quorum memoriam aliis celebrandam tradimus. Nec deſunt nunc in hac fœliciſſima republica maximi ingenii ſummique conſilii, & ad quævis ingentia negotia tractanda prompti viri, quorum è numero Marcus Fuſcarus, Thomas Contarenus, item Laurentius Amulius, qui claſſis præfecturam gerens anno poſt Chriſti nativitatem milleſimo quingenteſimo quadrageſimo octavo Sabarneſſam nobilem piratam cepit. Vrbs hæc maximorum animorum homines & ingenia præclara ſemper magna multitudine habuit; nec in præſentia talibus quoque caret, uti oſtendimus. Et hactenus de Vene-

Venetiis dictum ſit ſatis; conſequenter autem Epiſcoporum & Patriarcharum quos habuêre catalogus cum annis quibus ad illum honorem quiſque pervenit, annectetur.

I Primus urbis hujus Epiſcopus ab Romano Pontifice inſtitutus eſt anno 774 poſt Chriſti nativitatem Obelaltus Marinus Eneagri tribuni Methamauceni filius.

II Alter Chriſtophorus Damiatus Græcus, anno à Chriſti nativitate 792 creatus. Secuti deinceps:

III Chriſtophorus Tancredus Græcus an. 809.

IV Vrſus Badoarius Venetus 841.

V Ioannes Sanutus Venetus ſodalitatis Humiliatorum Monachus 842.

VI Maurus Vincentius Venetus 852.

VII Dominicus Badoarius Ven. 862.

VIII Craſſius Facius 875.

IX Ioannes Sanutus Venetus 889.

X Ioannes Aventuratis Aquilinus 891.

XI Laurentius Timensdeum monachus albus 918.

XII Dominicus Maurus Venetus 936.

XIII Dominicus David Venetus ex ordine Eremitanorum 946.

XIV Petrus Malefactus Patavinus 971.

XV Vrſus Magaditius Venetus 981.

XVI Dominicus Badoarius Venetus 992.

XVII Petrus Quintavallis Venetus 1001.

XVIII	Gregorius Georgius Ven. 1009.
XIX	Marinus Caſſianus Ven. 1020.
XX	Dominicus Gradonicus Venetus 1040.
XXI	Dominicus Gradonicus Venetus 1059.
XXII	Dominicus Contarenus Venetus 1070.
XXIII	Henricus Contarenus Venetus 1091.
XXIV	Vitalis Michaël Venetus 1125.
XXV	Bonifacius Falerius Ven. ex ordine Eremitanorum 1132.
XXVI	Ioannes Polanus Ven. ex ordine Humiliatorum 1155.
XXVII	Vitalis Michaël Venet. 1178.
XXVIII	Philippus Caſolus Ven. 1191.
XXIX	Marcus Nicolaus Ven. 1220.
XXX	Vitalis Michaël Venetus 1235.
XXXI	Marcus Maurocenus Ven. 1236.
XXXII	Petrus Pinus Venetus 1252.
XXXIII	Gualterus Agnus dei Ven. ex ordine Prædicatorum 1268.
XXXIV	Thomas Arimundus Ven. 1272.
XXXV	Thomas Rancus Ven. 1272.
XXXVI	Bartholomæus Quirinus Venetus 1274
XXXVII	Simeon Maurus Ven. 1282.
XXXVIII	Rambertus Polus ſeu Primaditius Bonon. ex ordine Prædicatorum 1292.

XXXIX

XXXIX Iacobus Contarenus Ven. 1303.
XL Bartholomæus Quirinus Venetus 1325.
XLI Michaël Catergus Ven. ordinis Eremitanorum 1332.
XLII Angelus Delphinus Ven. 1336.
XLIII Nicolaus Maurocenus Venetus 1340.
XLIV Ioannes Barbus Venetus 1349.
XLV Paulus Fuſcarus Venetus 1359.
XLVI Ioannes Amadeus Venetus Cardinalis 1379.
XLVII. Angelus Corrarius poſtea Rom. Pontifex Gregorius XII Venetus 1379.
XLVIII Ioannes Lauredanus Venetus 1385.
XLIX Franciſcus Falerius Ven. 1390.
L. Leonardus Delphinus Ven. 1312.
LI Franciſcus Bembus Venet. 1398.
LII Marcus Landus Venetus 1416.
LIII Franciſcus Malipetra Ven. 1425.
LIV Laurentius Iuſtinianus Venetus ex ordine Cæleſtinorum 1432. quem dein anno 1450 Pontifex Max. Eugenius IV Patriarcham Venetiarum & Primatem Dalmatiæ dixit, tranſlata huc Gradenſi Eccleſia Patriarchali, ac illa dignitate tributa Venetiis.
I Primus igitur is Patriarcha fa-

ctus eſt anno poſt Chriſti nativitatem 1450. Secuti deinceps hi:

II. Maphæus Contarenus Venetus ex ordine Cœleſtinorum 1451.

III Andreas Bondelmerius Veneti ordinis Canonicorum regularium 1460.

IV Gregorius Corrarius Ven. 1465.

V Ioannes Barotius Venetus 1465.

VI Maphæus Gerardus Venet. ſodalitatis Camaldulorum, poſtea Cardinalis 1466.

VII Thomas Donatus Venet. ex ordine Prædicatorum 1492.

VIII Antonius Syrianus Ven. monachus Carthuſianus 1504

IX Ludovicus Contarenus Ven. inſtituti Cœleſtinorum 1508.

X Antonius Contarenus Ven. ſodalitatis Scopetinorum 1508.

XI Hieronymus Quirinus Ven. ex ordine prædicatorum 1524.

Sic Epiſcopis & Patriarchis enumeratis inſulas etiam quæ civitati huic nobiliſſimæ paſſim in ſtagnis circumjectæ adjacent in curioſorum gratiam commemorabimus.

IN-

INSVLÆ
Circum
VENETIAS.

SVnt circum Venetias inſulæ modicæ permultæ cum ædificiis, templis, cœnobiis, aliiſque domibus pietati dicatis. Primum ad Auſtrum inſula mill. paſſ. longitudine ſplendidis ædificiis & cultiſſimis hortis itemque cœnobiis monachorum ac virginum plebaniciſque fanis aliquot nitens, ab urbe lato fere quingentos paſſus euripo ſubmovetur, aditurque cimbis trajectus cauſa ſemper hîc conſidentibus. Iudaicam nunc vocant; alioque nomine Dorſum Durum appellavêre. Non procul inde in ſtagnis D. Angeli Concordienſis virginium ſequitur: ultraque ad occaſum verſus D. Georgii Algani conventus: dein eadem parte verſus occidentem ſi Venetiis conſiſtas, D. Claræ domus quę ponte urbi Venetæ adhæret. Eodem in latere D. Secundi cœnobium eſt; nec procul à continente D. Iuliani fanum. Deinde Septentrionali urbis latere D. Chriſtophori ædes in euripo quo Murianum ab urbe navigatur occurrit, inde que D. Michaëlis cum cœnobio, poſtremum ipſum Murianum in Venetiarum originibus commemoratum,

quod Altinates & Opiterginos Hunnicis temporibus anno CCCCL poſt Chriſti nativitatem incolere cœpiſſe Sabellicus perhibet, Athila jam tum ad Venetiam appropinquante. Diſtat ab urbe mill. paſſ. eſtque perjucundus & amœnus locus, ſitu quidem ædificiorumque deſcriptione Venetiis par, at amœnitate longe præcellens, quippe quia ſingulæ pene domus hortos ornatiſſimos & variis arboribus fructiferis confertos habent. Templa colit haud ignobilia XIV, nominatim D. Petri Martyris cum cænobio ſodalium prædicatorum luculenter ædificato, ubi etiam bibliotheca præclara voluminibus optimis plena. Vitreamina tam excellenti hîc arte faciunt, ut tum varietate, tum artificio cætera totius orbis vaſa vitrea longiſſime ſuperent. Nec deſinunt artifices ad materię pretium indies ornamenta nova rationeſque varie figurandi præſtantiores ac elegantiores excogitare. Colores etiam quoſcunque jam mirabili induſtria reddunt, ut omnino exiſtimem Plinium ſi nunc reviviſceret ſumma cum admiratione vaſa hæc ſupra fictilia tum Aretinorum, tum aliarum gentium longe collocaturum. Vidi ego præter cætera hîc miranda: navem roſtratam exacta dimenſione factam ex vitro, longitudine unius ulnæ, cum inſtru-

mento

mento univerſo tam convenienter, ut miraculo prorſus eſſet ea ex materia partes omnes ejuſcemodi operis adeo plene formari potuiſſe. Conſpeximus etiam organa parva vitreis tubis, quarum maxima longitudo ferme trium cubitorum tanto artificio juſtam ad proportionem erat ducta, ut inflato ſpiritu, ac pulſatis à muſicis perito modulis, ſuaviſſimum concentum ederent. Magnitudinem vaſorum quæ hîc cernuntur non commemoro, quippe quia fidem eorum qui non vidêre, ſuperatura res foret. Equidem mirari ego ſatis haudquaquam potui, tanta vitreæ materiæ copia quî colligi, & in tam varias infinitaſque ſpecies ingentium vaſorum figurari queat. Et inſignis hæc Murianorum ars jam univerſæ nota eſt Europæ, propterea quod eorum opera nobiliſſima cunctas in ejus partes exportantur. Officinas exercent XXIV, in quibus operis artificum perpetuis vaſa fiunt. Locus populo valde frequens eſt; maximaque pars aut artifices vitrearii vel negotiatores, aut piſcatu vivit. Scinditur in partes duas inſtar Venetiarum amplo euripo. Circuitu millia tria colligit. Cœlo eſt bono ac ſalubri, quod ab igne perpetuo vitrarias urente fornaces proficiſci arbitramur. Nobilitavit Murianum Franciſcus Balarinus, qui arte ac

induſtria ſuper omnes adhuc formandis vaſis artifices excelluit. Sequitur ad Septentrionem verſus ædes D. Iacobi Paluſtris, ultraque D. Nicolai. Dein Maiorbium quatuor & viginti à Muriano ſtadiis, iiſdem Hunnicis temporibus habitari cœptum ab Altinatibus, & unius portæ nomine quæ Altini fuerat ut refert Sabellicus, dictum. Inſula hæc infrequenter nunc colitur: gens modica, vel piſcatu, vel hortorum cultura vivit. Torcellum inde ſuccedit civitas, item ad Septentrionem, à Majorbio mille paſſ. cujus Epiſcopus Torcellanus dicitur, cathedralis ædes D. Fuſcæ virginis & martyris, quæ hîc monumento ſita cum D. Malica nutrice, Ravenna delatæ ſimul ubi martyrium ſubière. Torcelli quoque nomen pro Turricello nunc ab Altini quondam ſextante ſupereſt; cujus, uti prædiximus, coloni Athilę temporibus in hæc æſtuaria commigrarunt. Vrbs & hæc uti Majorbium infrequens colonis, vel piſcatu vel hortorum cultura viventibus. Abbatia non ignobilis adjacet monachorum D. Bernardi. Cælum hîc admodum grave. Nec procul Buranum haud inhoneſtus in inſula vicus, ad exortum Majorbio Torcelloque obverſus, pari intervallo mille paſſ. ab utroque; nomen etiam ab Altinatibus, uti quæ ſupra memorata

ſunt, habens. Hinc tum ex plaga Septentrionis in orientalem Venetiarum tendenti, domus D. Franciſci quæ à Deſerto cognominatur apparet, propiuſq; Venetiis Lazaretum novum, item verſus orientem Carthuſianus conventus, juxta mox D. Helenæ, viciniorque dein ad urbem, D. Georgii Majoris; tum D. Servuli, D. Lazari, & infra Lazaretum vetus, quod ad meridiem ſpectat, cum æde Virginis quæ gratiarum dicitur, ultraque D. Clementis, & porro in Auſtrum, Sancti Spiritus: tum Pupilia eſt, ſic olim, uti ſupra memoravimus, dicta, quinque millibus à Venetiis. Inſulam hanc quondam admodum frequentem populo fuiſſe Blondus & Sabellicus perhibent; maximaque circa Ducatum Vrſi Patriciati incrementa cepit, quum Petri Tradonici Principis familiæ conceſſa eſt cum uxoribus & liberis inhabitanda, quemadmodum in catalogo Ducum retulimus. Auctus igitur & excultus à Tradonici famulitio ejuſque prole locus eſt adeo ut ad honeſti oppidi formam creſceret; quod poſtea Genuenſium bello cum ii Foſſam Clodiam cepiſſent, habitari deſivit. Sequitur Methamaucum vicus, olim Ducis Veneti ſedes, ubi portus Meduaci fluminis profundiſſimus, de quo jam antea ſcripſimus, XXV dein ab urbe

Veneta

Veneta millibus alter eſt portus Clodianus, juxtaque oppidum Foſſà Clodia, quemadmodum à Ptolemæo nominatur, quod Clodium Albanorum Ducem condidiſſe Volaterranus refert ex auctore Sexto, Sabellicus tamen prodidiſſe quoſdam ſcribit ab Ateſtinis & Silicenſibus ædificatum qui Hunnicis temporibus in ſtagna ex continentis ora profugerant: verum hoc tamen ut conſtare ſibi queat non video, cum Plinius & Ptolemæus qui plurimis ætatibus Hunnicas in Italiam irruptiones præceſſère, Foſſæ Clodiæ memoriam uſurpent. Dici fortaſſe poſſet Athilæ temporibus ab Ateſtinis Silicenſibus domo profugis auctum, cum jam prius exiſteret: ut ita quòd Sabellicus refert non omnino veritati adverſetur. Civitas effecta eſt ſub Ordelafo Falerio Duce M C V poſt Chriſti nativitatem anno, tranſlato huc Methamauceno epiſcopatu, cum eam urbem inundatio vaſtaſſet. Divorum etiam reliquiæ ſimul inde tum ad Clodianos aſportatæ. Primum locus momenti pene nullius erat, uti in Venetis annalibus priſcis, maximeq; Bertucii Veneti ſe legiſſe Ioannes Petrus Ferrettus Ravennas homo doctiſſimus nobis affirmavit. Vndique ſtagnis marinis circumfunditur, in longum protenta, ſpatioſaq; & longa platea diviſa, in quam

utrinque

utrinque vici plurimi inſtar ſpinæ piſcis exeunt. Circum urbem ſalinæ paſſim, ubi menſibus æſtivis è marinis aquis ſal conficitur ingenti Venetæ reipubl.compendio. Genuenſes anno poſt Chriſti nativitatem MCCCLXXX cum huc bello contra Venetos claſſe perveniſſent, victoriamque jam in manibus haberent, inſolentia rem corrupiſſe, ſic ut mutata fortuna victores ipſi vincerentur, plurimiq; capti magno cum triumpho abducerentur Venetias, Blondus Sabellicuſque nec uno loco memorant. Clodiani nunc fere piſcatu, vel hortorum cultura,vel ſalinis exercendis vivunt. Hinc ad Venetias redeunti litoris apparent campi amœni cum hortis nitidiſſimis, quorum fructus Venetias deportantur. Proveniunt hîc pro anni tempore varia fructuum hortenſium genera; nominatim pepones, cucumeres, anguriæ,braſſicæ lacuturres, ſabellicæ, cæteræque ſpecies & id genus fruges aliæ,unde quæſtum Clodiani maximum faciunt. Vrbem hanc ortu nobilitavit PetrusCalotius ordinis prędicatorum monachus, qui admodum exacte ingentia duo volumina de vitìsDivorum ſcripſit, quæ in bibliotheca Dominicana Bononiæ ſervantur.HîcVenetiarum finis.

SYNOPSIS REIPVBLICÆ VENETÆ,

Auctore

IOANNE COTOVICO Vltrajectino I. V. D. & Milite Hieroſolymitano.

CAP. I.

Reipublicæ Venetæ idea generalis.

RESPVBLICA VENETA mixtionem omnium Statuum refert: videlicet, *Monarchiam*, ſive Regium Principatum; qui penes Ducem eſt:

Ariſtocratiam, ſive Optimatium gubernationem; quæ conſtat ex Senatu; qui cx x Senatores habet; Decemviris, quorum Collegium xvii Senatorum numerum explet; & Seniorum ſeu Præconſultorum Collegio, quod è xvi conſtat Senatoribus.

Democratiam, ſeu Populare regimen. Idque ex univerſo civium conſtat conventu, ac Venetorum Magnum Conſilium conſtituit: à quo univerſa pendet Reſpublica.

CAP. II.

De Duce, ejusque munere.

DVx itaque primum in Republica locum tenet.

Regiam præ ſe fert poteſtatem.

Regiam ſpeciem habet, ac gravitatem dignitatemque Regis ſervat.

Venerabilis in eo eſt cultus: purpura & holoſerico in omni tempore veſtitur; aureoque interdum pallio, ac ſtola candida uſus, in publicum prodit; caputque tenui vitta obtectum habet, & coccinea inſula (quam limbus aureus præcingit) fronte decore aptatur, ac retro in teretis formam cornu attollitur; albæque armellinorum pelles circum ſcapulas ad medium uſq; demiſſæ majeſtate plenum conſpectum reddunt. Geſtat & picturata ſandalia, fibulaſque aureas, & baltheum gemmatum.

Sedē habet in ſuggeſtu veluti Regiam.

Præter publicos, peculiares etiam officiales & miniſtros habet, variis nominibus titulіſque inſignitos, & è publico ſtipendiatos. Cancellarium nimirum, quem vulgo Inferiorem vocant: Equitem, vulgo Ducis appellatum: Sacellanum, Clericum, & Domicellos duodenos, vulgo *Donzellos* dictos: qui omnes dum in publicum prodit, præcedunt & honoris cauſa comitantur.

Omnes

Omnes cives tum privati, tum magiſtratum tenentes, detecto capite,& ſtantes, ſedentem alloquuntur:ipſe vero nulli aſſurgit.

Cunctæ epiſtolæ Reipublicæ ſub nomine ipſius prodeunt, obſignanturque ſigillo plumbeo.

Decretorum,Legum, ac Senatuſconſultorum promulgationes nomine ejus fiunt.

Nummi omnes, tam aurei quam argentei cum nomine ac figura ejus excuduntur.

Orator quivis, Prætor, Præfectus, aut quilibet alius ad Senatum ſcribere quid volens, literas ad ipſum deſtinat.

Ducis munus eſt, ut

Magno Conſilio cæteriſque Collegiis Optimatium dum vixerit præſideat:

Quoſcunque magiſtratus in officio ita contineat, atque ea ratione moderetur, ut veluti quadam harmonia omnia conſonent communi bono:

Singulis diebus Mercurii magiſtratus omnes adeat, eorumque ſubſellia viſitet, ſui muneris ut reminiſcantur, privatorum cauſas ne negligant, neve negligentia publicæ utilitati officiant, admoneat:

Nulla privata functione utatur, ſed ubique boni communis curam habeat, & tanquam in alta Reipublicæ ſpecula poſitus,

poſitus, quid unuſquiſque, præſertim qui publicis funguntur muneribus, agant, diligenter inſpiciat & inquirat:

Si quempiam ſuo deeſſe officio comperiat accerſitum coram univerſo Collegio verbis primum acriter objurget; aut ſi ita res ferat, Advocatoribus, ſeu Decemvirorum præfectis mandet culpam ejus dignoſci:

Omnibus ſe adjungat magiſtratibus, ac par cum ſingulis habere ſuffragium libere poſſit:

Solus nihil efficere valeat: aliis vero magiſtratibus adiunctus, non amplius auctoritatis obtineat, quam quivis alius eorum qui eo magiſtratu funguntur:

In comitiis denique neque gentili, neque conſanguineo competitori ſuffragari poſſit.

Ex his facile liquet, omnem Principi facultatem eſſe ademptam Principatu abutendi, aut pro tyranno ſe gerendi; & licet ſpeciem Regis in eo ubique cernas, poteſtatem tamen nuſquam conſideres.

CAP. III.

De Senatu, ejuſque munere.

SENATUS centum viginti Senatores habet. Ex iis ſexaginta Ordinarii, ſexaginta *Della gionta* appellati.

Sexaginta ordinarii ſingulis creantur annis, publicis Magni Conſilii ſuffragiis, Auguſto nempe & Septembre menſibus; eo ſervato ordine, ut ſingulis Comitiis ſex eligantur Senatores, quouſque ſexaginta electorum expleverint numerum. Hic honos vocationem non habet, ut cæteri magiſtratus: is enim qui prius electus fuerit, poteſt denuo eligi.

Sexaginta reliqui, vulgo *Della Gionta* appellati, adſcripti ſunt prioribus, qui ad tertium Kalend. Octob. coacto Senatu à ſingulis primi ordinis Senatoribus eliguntur, & ſi poſt plura dimidiis, aut ſaltem dimidia Magni Conſilii ſuffragia tulerint, eo anno adſcripti Senatui habentur; ea lege ne plures quam duo gentiles in eorum numero ſint; cum tres tantum ejuſdem gentis in numero Senatorum Ordinariorum eſſe queant.

His centum viginti Senatoribus pari jure adjunguntur; Dux, Conſiliarii ſex, Præconſultores ac cæteri Prudentum ordines, Decemviri, Quadragintaviri Iudices capitalium cauſarum, Salis & Annonæ frumentariæ præfecti, Salubritatis & Arſenatus ſeu rei navalis præfecti, D. Marci Procuratores; multi præterea alii Magiſtratus. Adeo ut ſumma omnium bis centum & viginti Senatores excedat. Hi

Vrſi-

Vniverſæ gubernandæ Reipublicæ curam habent:

Paces & bella publico decreto ſuſcipiunt:

Pecuniam omnem Reipublicæ exigi jubent:

Nova tributa & decimas imponunt:

Eligendi Oratores, qui ad exteros Principes mittantur, jus habent:

Collegium etiam Sapientum qui Senatum cogunt, & ad ipſos referunt, aliosque præterea magiſtratus primarios creandi auctoritatem habent.

CAP. IV.

De Decemviris, eorumque Collegio.

DECEMVIRORVM Collegium ſeptemdecim Senatorum numerum explet. Ex his decem numero Magni Conſilii ſuffragiis eliguntur, & ordinarii ſunt; eamq; vacationem habent, ut ei qui per diem in eo magiſtratu fuerit, fas non ſit proximo biennio procurare, quod de ſe in decemviralibus comitiis mentio habeatur. Ex horum numero ſingulis menſibus ſorte eliguntur tres Senatores. Hi Principes Collegii ſunt, vulgo *Capi de Dieci* dicti, & jus cogendi decemvirale collegiũ habent, referendiq; ad illud: conclave item privatum, in quo quotidie conveniũt, nec non

privatos miniſtros, janitores, apparitores, ſtipatores habent: Literas ad Collegium decemvirale ſcriptas legunt, & de illis ad idem referunt Ne tamen temere cogatur collegium, duo ſint opus eſt qui referre velint de eadem re; ſeu quatuor Conſiliarii, qui etiam cogendi illud jus habent.

Decemviris enim hiſce adjunguntur:

Princeps, de quo ſpeciatim ſupra actum eſt; tum

Conſiliarij ſex. Horum peculiare eſt, ut

Ex ſenis tribubus ſeu regionibus (in quas univerſa civitas diviſa eſt) ſinguli eligantur: hoc ſervato ordine, ut tres citra magnum Rivum, tres vero alii ultra, ex unaquaque Vrbis regione aſſumantur:

Octo menſibus Duci aſſideant:

Quatuor vero menſibus Præfectos Quadragintaviralis Conſilii (cui capitis graviores cauſæ ſunt demandatæ) agant:

Simul cum Principe omnium quæ ad Rempublicam ſpectant, curam habeant:

Publicis literis quatuor ſaltem ſubſcribant; non his quæ prodeunt, ſed illis quas Scribæ publici primum ſcripſerunt, ac poſt edita exempla ſervant:

De rebus maximi momenti ad Magnum Conſilium ſoli vel cum triumviris referant:

Ad Senatum quoque cum Præconſul-

toribus,

toribus, & ad Decemvirale conſilium cum ejus Conſilii Præfectis referendi jus habeant.

Princeps itaque, Decemviri & ſex Conſiliarii ſimul *Decemvirale* ſeu ſeptemdecim Senatorum conſtituunt Collegium: quod ſummæ eſt auctoritatis, ad inſtar Dictatoriæ poteſtatis. Pręcipue nimirum curam habent,

Ne qua inter cives diſcordia, quæ ſeditionem pariat, oriatur:

Ne qua factio, aut ne quis pernicioſus civis Reipublicæ inſidias moliatur:

Ne quis nummos adulterinos cudat:

Ne Venere maſcula quiſpiam utatur:

Neve alia graviſſima quælibet crimina & enormia facinora quis committat:

Si qui contra faciant, in omnes ſummam auctoritatem animadvertendi habent.

CAP. V.

De Collegio Seniorum ſeu Præconſultorum, &c.

SENIORUM ſeu PRAECONSULTORUM Collegium è ſedecim conſtat Senatoribus & in tres ordines diviſum eſt.

Primus ſex continet Senatores, cives primarios, vulgo *Savij grandi* Sapientes magnos, appellatos: qui alios & digni-

tate & rerum experientia facile antecellunt, deque adminiſtranda Republica, de bello & pace,atque aliis majoribus rebus præconſultant, & ad Senatum referunt.

Secundus quinque cives habet, vulgo *Savij di terra firma*, Sapientes Continentis dictos: qui etſi parem auctoritatem referendi ad Senatum habeant, ſuperioribus tamen & dignitate & æſtimatione longe inferiores ſunt. Curam verò præcipue habent militum, qui Reip. ſtipendio aluntur, & merent ſub Veneto Imperat.

Tertius ex quinque conſtat civibus, iiſque adoleſcentibus, ac primæ lanuginis hominibus, eruditioribus tamen & in literis verſatis: qui ceteris inferiores ſunt, & de rebus maritimis ad Senatum referunt; dicunturq; vulgo *Savij de gl'ordini*.

Hiſce præconſultoribus adjunguntur, Princeps, Conſiliarii Sex, Triumviri, ſeu Quadragintavirûm cauſarum criminaliũ Præfecti. Ita ut univerſum Collegium reapſe ex XXVI Senatoribus, ſeu Patritii ordinis civibus, conſtet.

Hujus Collegii conſeſſus talis eſt. Sedet Princeps medio ſublimis ſolio; juxtaque eum Conſiliarii, ii qui ex ſenis tribubus Vrbis eliguntur; hoc pacto, ut tres dextrum, tres vero ſiniſtrum cingant latus, parique ratione & Præconſultores primæ

primæ & ſecundæ claſſis ſequuntur. Tertii autem ordinis Sapientes, loco paulo inferiori conſident.

Horum omnium officium eſt:

Singulis diebus (Dominicis feſtiſq; majoribus exceptis) in Ducario convenire:

Ad tertiam diei horam privatos audire homines, quibus aliquid rei eſt in Republica, aut cum quopiam magiſtratu, eaſque cauſas decernere, aut delegare, aut ad Senatum referre:

Poſtea Epiſtolas omnes quæ ad Senatum mittuntur (legente eas Scriba, qui à Secretis Reipublicæ eſt) audire:

Demum ſi Oratores fuerint Principum, qui audiri velint, auſcultare.

Præconſultoribus tamen peculiare: ut Semeſtrem magiſtratum gerant:

Singulis diebus privatorum cauſis, atque Oratorum Principum auditis petitionibus, in Conclave conſultaturi de negotiis publicis ſecedant, hoc ſervato ordine:

Præfectus ſeptimanæ (nam per vices ſingulis hebdomadibus quilibet præ cæteris agendorum curam habet) rem proponit de qua Conſilium ſit adeundum, ſinguloſque ſententiam rogat.

Primæ claſſis conſultores, & ex iis qui proximis ſeptem diebus præfuit, primo reſpondet; deinde maxime ſenex, atque

 inde

inde cæteri, prout ætate præſtiterint. Poſtremi autem ordinis Conſultores ſilent niſi de maritima re agatur. Vltimus omnium qui alios rogat, remque deliberandam propoſuit, ſententiam ſuam adfert. Re diſcuſſa, ſive in eandem ſententiam convenerint, ſive in duas aut tres diviſi fuerint, Principem conveniunt & Conſiliarios. Denuo reiterum tractata, omniumque ſententiis recitatis; cui Princeps Conſiliariique adhæſerint, ſcriptis mandatur. Poſtremo cogitur Senatus; coram quo quæ à Collegio Præconſultorum deliberata fuerint, primum tractantur; eorumque ſententiæ, quibus plures quam dimidia pars Senatorum fuerint ſuffragati, pro decreto habentur.

CAP. VI.

De Scribis publicis, deque Magno Cancellario.

SIngulis Optimatium Collegiis, quæ Ariſtocratiam in Republica Veneta rèpræſentare dictum eſt, *Scribæ Publici*, qui à Secretis Senatus ſunt, atque ex populi honeſtioribus cenſentur, publiciſque Decemvirûm ſuffragiis eliguntur, aſſident. Hoc illis injuncto munere:

Vt ſemper Collegii & Senatus conſultationibus interſint:

Nul-

Nullum eos Senatuſconſultum lateat:
Eorum fidei & ſolertiæ codices ſcriptaque publica (quibus res omnis privata & publica continetur) commiſſa ſint.
Stipendio hinc gaudent ad id cuique è publico conſtituto non mediocri.
Ex his rurſum nonnulli ſeliguntur, qui Decemviris miniſtrant, eorumque acta in codices referunt, ac conſcii omnium ſunt, quæ in illo Collegio aguntur. Quo in honore perdurant quoad vixerint.
Ex his demum Magni Conſilii ſuffragiis unus ſeligitur qui primas partes tenet ac vulgo *il Gran Cancelliero* nominatur, id eſt, *Magnus Cancellarius* Venetiarum, & in maximo eſt honore & pretio:
Nam Equeſtri dignitate inſignitur:
A quovis Patritio ei loco ceditur, præterquam à Procuratoribus D. Marci:
Nullum in republ. ignorat arcanum:
Magni ſunt ei reditus ex ære publico conſtituti:
Cumque diem obierit, funebri oratione honeſtatur: quæ dignitas nulli in Veneta Civitate deferri conſuevit præterquam Duci.
Ita ut Cancellarius Ducem quaſi ex populo referre videatur.

CAP. VII.

De Conſilio Magno.

MAGNVM CONSILIVM ex univerſo Civium conſtat conventu: ab eoque univerſa pendet Reſpublica. Collectum eſt autem ex ſolis Patritii ordinis civibus, qui vigeſimum excedentes annum, poſtea quam ab Advocatorio magiſtratu, nobili ſeu patritia ſe ortos familia, non ſpurios, ſed matrimonio legitimo natos duobus teſtibus fide dignis probaverint, patris inſuper ſeu matris, aut iis orbati, proximioris conſanguinei jurejurando vigeſimum ſe exceſſiſſe annum docuerint, ſortis beneficio jus ſuffragii ferendi in Comitiis adipiſcuntur. Vel quibus ſors non faverit, ubi vigeſimum quintum annum exegerint, tandem publicæ poteſtatis participes fiunt, atque in hunc nobilitatis cœtum admittuntur.

Hujus munus eſt,

Leges omnes quæ ad conſtitutionem Reipublicæ pertinent ſancire; quod Interregni plerumque tempore fieri conſuevit:

Omnes item Magiſtratus, cum Vrbanos, tum Exteros, ſeu eos qui foris jus habent publicæ poteſtatis, communibus ſuffragiis eligere.

CAP. VIII.

De Magiſtratibus in genere.

MAGISTRATVS omnes ſunt vel Vrbani, vel Exteri.

Vrbani pertinent ad

Ius, tam in cognitione criminalium ſeu capitalium cauſarum, quam civilium.

Adminiſtrationem publicarum pecuniarum; quę vel ex publicis vectigalibus in ærarium conferuntur; vel, reditibus reip. impenſis non ſufficientibus, à civibus pro cujuſque cenſu ſolvuntur, & in publicum inferuntur:

Commodum & utilitatem Civitatis, & ad bene beateque vivendum, ac decorem Reipublicæ.

Exteri Magiſtratus ſpectant ad Gubernationem Civitatum & Oppidorum; aut Claſſium & exercituum.

Hiſce non immerito addendi ſunt Magiſtratus cæteri extra ordinem creari ſoliti: Syndici videlicet tres, Proviſor generalis Cretæ: &c.

Ceterum omnibus hiſce magiſtratibus certum limitatūmque tempus conſtitutum eſt. Sunt enim

Vrbani, vel ſemeſtres, vel octimeſtres, vel annales;

Exteri

Exteri Continenti duplo longiores quam vrbani:

Maritimi biennales, aliqui triennales:

Claſſium quinquennales.

CAP. IX.

De Iudicibus Vrbanis cauſarum Civilium primæ inſtantiæ.

IVs bifariam diviſum eſt; in cognitione ſcilicet Criminalium, ſeu capitalium cauſarum, itemque Civilium. Quocirca inter Magiſtratus Vrbanos duo ſunt genera Iudicum: alii enim Forenſibus cauſis præfecti ſunt; alii Criminalibus ſive rerum capitalium Iudiciis præſunt.

Forenſibus cauſis præfecti, ſunt etiam duum generum:

Iudices primæ inſtantiæ:

Iudices appellationis.

Iudices primæ inſtantiæ in plura diviſi ſunt ſubſellia.

Prima *Iudicum Proprietatum*. qui de litibus quæ ad ædes ſive fundos intra fines Venetiarum poſitos, id eſt, in æſtuariis exiſtentes, pertinent, cognoſcunt & dijudicant: quos item adeunt viduæ dotes ab heredibus maritorum defunctorum repetentes.

Secunda *Iudicum Procuratorum*. hi ſi de fundis Continentis oræ controverſia

ſit, judicant, & de pupillorum cauſis, deque dote aſſecuranda judicium dicunt.

Tertia *Iudicum* ſeu *Conſulum Mercatorum*. qui ſi de mercimoniis quæſtio inciderit, aut de rebus mercaturam ſpectantibus lis oriatur, adeundi ſunt.

Quarta *Iudicum Advenarum*. hoſce ſi inter exteros homines lis fuerit, vel quiſpiam civium hoſpiti diem dixerit, aut actione locati vel conducti convenire quempiam voluerit, accedat neceſſe eſt.

Quinta *Iudicum Petitionũ*. apud quos omnes cauſæ contractus ac ſtipulati (ex quibus quiſpiam ab altero ſibi aliquid deberi contendat) agitantur.

Sexta *Iudicum Mobilium*. coram quibus minimæ quædam cauſæ & minutulæ lites ventilantur.

Septima *Iudicum* quos vulgus *Cattavers*, quaſi, Veritatis inquiſitores, nuncupat. qui ſi quid inventum fuerit, aut clam reconditum, aut nuper amiſſum, ad ærarium, an ad privatum quempiam, an vero ad eum qui repererit, res ea pertineat, decernunt.

Octava *Iudicum Publici*, vulgo *Piovegi*. qui de validitate aut robore contractuum, ac ſtipulationum, utrum uſurariæ ſint nec ne, judicium dant; curantque ne quis privatus ædificiis vias publicas canaleſve Vrbis occupet aut impediat; liteſque

liteſque his de cauſis motas dijudicant.

Nona *Iudicum* quos vulgus *Sopragaſtaldos* vocat. hi bona condemnatorum ſub haſta vendunt : Publicæ venditioni prædiorum decretum interponunt : Lites ſuper executione ſententiarum ab aliis Iudicibus latarum ſuo judicio diriimunt.

Decima *Iudicum examinatorum*. hi teſtes ad futuram rei memoriam examinant : de venditionibus immobilium, an juxta formam legum peractæ fuerint, cognoſcunt : Alienationes prædiorum ratas habent: inſtrumentis donationum ſubſcribunt : Sequeſtres agunt : Legatorum conditiones, ne quid contra voluntatem teſtatoris alienetur, in publicis codicibus deſcribunt.

Vndecima *Iudicum Præfectorum noctis*. hi vulgo *Civiles* dicti, ad differentiam aliorum, quos vulgus *Criminales* appellat, judices ſunt executionis ſententiarum : Curiæ advenarum: Taxant expenſas litium : In cauſis vertentibus inter famulos & ancillas, eorumque patronos patronaſve, judicium dant.

CAP.

CAP. X.

De Iudicibus Appellationis, in cauſis Forenſibus: & appellationum ordo.

IVDICES Appellationis in quatuor diviſi ſunt claſſes.

Cum enim appellatur ad ſuperiorem de cauſis levioribus,

Si ſententiam dixerint Iudices primæ inſtantiæ non excedentem ſummam quinquaginta quinque aureorum, ad *Auditores veteres* pertinet cauſæ cognitio, maxime ſi ab Vrbano magiſtratu ſententia lata ſit.

Si vero exteri judices, Præfecti videlicet & Prætores urbium & oppidorum, ſententiam tulerint, & ab ea provocetur; ad *Auditores novos* ſpectat appellatio: qui ſi omnes in eandem ſententiam convenerint, poſſunt ipſi abſque Collegiorum auctoritate rem decernere.

Si de minimis litigiis, nec ſummam vigintiquinque aureorum excedentibus provocetur, ad *Auditores noviſsimos* ſpectat cauſæ cognitio.

Si de ſententiis Iudicum Executionis, quos vulgus *Sopragaſtaldos* indigitat, provocatum fuerit, ad *Iudices* vulgo *Superiores* dictos defertur appellatio.

His addi poſſũt bina collegia, quę vulg⁹

Septem

Septem Sapientes, itemque *Decem Sapientes*, nominat, quorum primi in cauſis appellationum locati & conducti judicium dant; poſtremi cæterarum litium quinquaginta ducatorum ſummam non excedentium, in quibus *Rivo-altini* Iudices ſententiam dedere, judices exiſtunt.

Verum ſi de majoribus litigiis ad ſuperiorem provocatur,

Quod ſi excedat lata ſententia, ſive Vrbani ſive Exteri magiſtratus, dictam ſummam, aſcendatque ad trecentos aureos, datur provocatio ad *Duodecemvirale Collegium*.

Si vero major ſit ſumma, & ad quingentos uſque aureos extendatur, provoceturque ad ſuperiorem, penes *Conſilium Vigintivirale* eſt judicium.

In reliquis majoris ſummæ cauſis *Conſilium Quadragintavirale vetus* judicium dicit, ſi ſententia ab Vrbano magiſtratu lata ſit:

Si vero ſententia à qua provocatum eſt, ab Extero magiſtratu lata ſit, *Conſilium Quadragintavirale novum* cognoſcit & judicium fert.

Ordo Appellationum.

Ita tamen in omnibus Appellationum cauſis appellatio demum ad prædictorum aliquod Collegium devolvitur, ſi

prius

prius Auditorum Magiſtratus adeatur, apud quem ultro citroque cauſa appellationis prius agitari debet. Qui ſi de cauſa cognoverint, & vel omnes ſimul, vel unus eorum interceſſerit, cauſam ad Conſilium ſive Collegium introduxerit, prioribuſque judicibus diem dixerit, aut vel omnes interceſſionem negaverint, tum demum Collegium, ad quod appellatio ipſa ſpectat, adire licet.

CAP. XI.

De Iudicibus Vrbanis cauſarum Criminalium graviorum, ſeu inſigniorꝭ facinorꝭ.

INter Vrbanos quoad jus Magiſtratus, alios eſſe diximus Civilium cauſarum Judices, alios Criminalium. de illis actum eſt Capitibus præcedentibus.

Criminalibus vero, ſive rerum capitalium judiciis qui præſunt, quoque bipartiti ſunt. Vel enim agitur de minutioribus delictis & maleficiis; de quorum Iudicibus capite ſequenti: vel de gravioribus cauſis & inſignioribus facinoribus.

Horum cognitio ad majores Magiſtratus pertinet: videlicet,

Decemvirale Conſilium. De hujus munere & auctoritate ſupra ſatis cap. 4.

Quadragintavirale Criminale Conſilium.

Gerunt hi Quadragintaviri magiſtratum octimeſtrem, poſtquam in Quadragintavirali Conſilio Novo & Veteri Iudicis munere functi fuerint : nec enim prius ad Quadragintavirale Conſilium Criminale admittuntur.

Suffragiis ſententias dicunt, à Præfectiſque Conſilii ſuffragia numerantur. Quod ſi plures dimidiis reum abſolverint, confeſtim pronunciatur abſolutus: ſi vero plures dimidiis damnaverint, pronuntiatur damnatus. Quod ſi pœna locum habeat, decernitur demum quanam pœna in reum animadvertendum ſit. Advocatores pænam acriorem, Præfecti mitiorem proponunt. Initis ſuffragiis, eorum prævalet ſententia, qui plura dimidiis ſuffragia tulerint.

Habent Triumviros ex ſuo ordine, qui ſingulis binis quibuſque menſibus ſorte educuntur, ac per vices ſemper Duci & Conſiliariis aſſident, paremque illis auctoritatem ad Senatum ac Magnum Conſilium referendi de quacunque re voluerint, habent. His adjunguntur tres Conſiliarii Ducis, qui præfectos Conſilii agunt.

Advocatores Communis numero tres. Hi ne legibus aliqua in parte officiatur,

tur, ſummopere procurant: ut vero vim legum tueantur, ad Quadragintavirale Conſilium de levioribus, de majoribus ad Senatum, de maximis interdum ad Magnum Conſilium referendi jus habent.

In parvis cauſis contra reos ſtatuendi auctoritatem habent:

Conclave privatum, itemque privatos miniſtros, janitores, apparitores, ſcribas habent.

Quilibet vero eorum intercedendi in criminalibus poteſtatem habet. Crimine enim ad hos delato, vel ab omnibus, vel ab uno eorum interdicitur, & reus efficitur ille cujus nomen delatum eſt. Deinde ab interceſſore refertur ad Conſilium Quadragintavirale, vel ad aliud quod voluerit; ibique cauſa recitata, de Conſilii ſententia decernitur, an reus in carcerem conjiciendus & quæſtioni adhibendus ſit; an potius ſolutus cauſam dicere debeat. Poſt id vel acceſſitur reus, vel clam capitur ab apparitoribus; ibique ſive ſolutus, ſive in vinculis coactus, de quo crimine rogatur, reſpondet: teſtes utrimque citantur: omnia ſcriptis mandantur, ſive pro reo, ſive contra reum faciunt. Hac ratione tota cauſa in codicem relata, omnium quæ ſcriptis mandata ſunt, reo fit copia, conſtituiturque tempus quo

cauſam dicere & conſulere advocatum poſſit. Quod ſi reus tenuis fortunæ fuerit,ut advocatum, qui ſuas partes tueatur, conducere ſuis ſumptibus nequeat, Advocatus, qui conductus Reipublicæ ſtipendio eſt, inopis illius tuendas partes ſuſcipit. Advocatores dein reo diem conſtituunt,quo cauſam dicturus ſit, Conſilio coacto. Quia vero accuſatoris vice funguntur, quod nemini privato licet, orationem Advocatorius Magiſtratus in reum acerrimam habet,crimina & facinora objicit, teſtibus confirmat, ac veriſimilibus conjecturis adſtruit. Poſtea agitur cauſa rei ab eo patrono, quem ſibi adſciverit: replicandi & duplicandi utrique parti facultas relinquitur. Cauſa utrimque agitata, & perorata,& reus,& patronus diſcedunt è Curia Iudicum. Cum Iudicibus clauduntur in conclavi Advocatores eorumq; ſcribæ, qui de puniendo reo ſententias rogant, an ſcilicet puniendus videatur, nulla adhuc conſtituta pœna. Suffragia ineunt Iudices: ſi plures dimidiis reum abſolverint, declaratur abſolutus; ſi vero plures dimidiis damnaverint, pronunciatur damnatus: quo caſu decernitur quanam pœna in eum animadvertendum ſit. Advocatores pœnam acriorem; Præfecti, ut diximus, mitiorem proponunt. Poſtea ſuffragia

gia ineunt; eorumque prævalet ſententia quæ plura dimidiis ſuffragia tulerit.

CAP. XII.

De Iudicibus Urbanis, ad quos Spectant Iudicia de minoribus delictis.

MAGISTRATVVM inferiorũ qui de minutioribus delictis & maleficiis, quæ vel ratione delicti, vel perſonæ, leviora ſunt, cognoſcunt, alii Præfecti noctis, alii Capita tribuum dicuntur.

Præfecti noctis jus capitis habent: cauſas vero reorum agitant, ac ſcriptis mandant quæ teſtes dixerint, quæq; vel ſponte vel coacti tormentis rei confeſſi fuerint; atque ita totam cauſam expediunt, & ſententiam dicunt. Si capitale ſit crimen, capite damnant: ſi levius fuerit delictum, vel virgis cædendum reum, vel carcere coërcendum jubent, aut ad remos damnant.

Capita Tribuum ſex numero ſunt. De capite autem judicium ferre non poſſunt, ſed in viliſſimos homines & meretrices animadvertunt: quos vel virgis cædi jubent, vel in carcerem conjiciunt, aliaſque pœnas corporales infligunt.

Præterea utriuſque hujus magiſtratus officium eſt, ut viciſſim, modo Præfectus noctis, modo caput tribus, ſuam tribum

(in ſex ſiquidem tribus diviſam eſſe totam Civitatem diximus) ad gallicinium uſque circumeant, cum publicis ſtipatoribus & apparitoribus armatis.

CAP. XIII.

De Magiſtratibus penes quos publicarum pecuniarum eſt adminiſtratio.

PVblicæ pecuniæ bifariam dividuntur. Nam vel ex publicis vectigalibus in ærarium conferuntur: vel interdum, cum reditus Reipublicæ impenſis minime ſatisfacere poſſe videntur, à civibus pro cujuſque cenſu ſolvuntur & in publicum inferuntur.

Vectigalia publica vel exiguntur,

Ab his quę exportantur ex Vrbe:

Ab iis quæ in Vrbem importantur:

Ex civitatibus, quæ in ſocietatem imperii Veneti ſunt adſcitæ.

Hiſce ſingulis diverſi Magiſtratus pecuniarii præfecti ſunt: quibus varia vulgo indita ſunt nomina, dicunturque: *Signori alla Dogana. Signori o Officio del datio del vino. Signori della ternaria vecchia. Signori di Ragion nuove. Signori à i Dieci officij. Signori della Tavola dell' intrada. Signori de la Tavola dell' uſcita. Signori Extraordinarij. Signori ſopra le camere. Signori della Meſſettaria.*

Quorum

Quorum omniũ officium illud eſt, ut Caveant ne per dolum fraudemve aliquid publicæ pecuniȩ avertatur, aut per inertiam pereat:

Omnes controverſias, quæ ad id genus pecuniæ pertinent, dijudicent:

Pecunias quas quiſque exegerit, ad magiſtratus deferat, ad quos pecunia publica defertur.

Magiſtratus ad quos publica pecunia defertur, bini ſunt numero:

Gubernatores redituum, vulgo *Gouvernadori dell' Intrade.*

Quæſtores Vrbani, vulgo *Camerlenghi.*

Gubernatores Redituum ſunt numero tres.

Magni momenti eſt magiſtratus & emolumenti maximi; qui non niſi inſignioribus & provectæ ætatis civibus conferri ſolet.

Creant Apparitores, Viatores, Lictores, omneque id genus miniſtrorum Reipublicæ.

Publicæ pecuniæ curam & cuſtodiam habent, eamque in uſus publicos impendunt ex ſupremi Collegii decreto.

Acceptum & expenſum in publicis codicibus deſcribunt.

Quæſtores Vrbani numero item tres,

Ius ſenatorium propemodum habent, & emolumenta maxima;

Publicam pecuniam ex Senatus decreto in uſus publicos impendunt:

In codicibus ſuis & acceptum referunt; & expenſum ferunt:

Quia vero operoſum eſt officium, & laboris non exigui; junioribus plerumque, nec niſi nobilitate generis & vitæ innocentia claris Magiſtratus hic committi conſuevit.

Magiſtratus pecuniis, quæ in neceſſitate Reipublicæ à civibus pro cujuſque cenſu ſolvuntur, exigendis diverſi præficiuntur: qui vel à taxis vel à decimis nomen habent, aliiſque variis nominibus inſigniti ſunt, dicti vulgo: *Li Caſudi. Dieci Savij. Signori ſopra i conti. Signori ſopra le Camere di monti nuovi, noviſsimi, & del ſubſidio.*

Quibus omnibus id muneris incumbit, ut

Pecunias à civibus colligant:

Bona eorum, ſi ſolutionem negligant, ſub haſta vendant:

De controverſiis eas pecunias concernentibus cognoſcant, & ſententiã dicant:

Rationes in publicis codicibus diligenter inſpiciant, ac ne qua fraus publicis reditibus atque ærario fieri poſſit, ſummopere curent:

Pecunias quas quiſque exegerit, ad ſupra nominatos magiſtratus deferat.

CAP.

CAP. XIV.

De Magiſtratibus varijs pertinentibus ad commodum & utilitatem Civitatis, & ad bene beateque vivendum, ac decorem Reipublicæ.

COmmodum & utilitas, decuſque reipublicæ, & alia ad bene beateque vivendum facientia, cum varie conſiderentur, diverſi in Republica introducti ſunt Magiſtratus. Potiſſimum autem hi:

Paci Præfecti quinque. Hi querelas eorum qui vel in ripa ſe invicem vulnerarunt, vel conviciis & injuriis lacerarunt, vel pugnis concertarunt, auſcultant, eoſdemque reconciliare, ac pacem inter partes componere ſatagunt.

Præfecti pannis auratis, vulgo, *Signori di panni d'oro*. Hi

Textoribus ſericariis, & polymitariis præſunt:

Ne qua fraus in texendis ſericis, aulęis, polymitis, aliiſque byſſinis auro & argento intertextis committatur, ſummopere curant:

Legum tranſgreſſores pœna ad id ſtatuta mulctant.

Farinæ Præfecti, vulgo *Signori alla farina*. Hi

Farinæ publicæ curam habent, eamq;

commeatus cauſa emtam in horreis publicis recondunt:

Quandoq;, ſi res exigat, aut ſi farinam rancidam futuram timeant, eam revendunt, aliamque in locum venditæ publico ære comparant.

Salis annonæ Præfecti, vulgo *Signori al Sale.* Hi

Omnem ſalis copiam ex publicis Salinis Venetiis advectam diſtrahunt, & in publicis horreis reponunt: nulli enim privato ſalem vendere licitum eſt, niſi ab hoc magiſtratu comparaverit:

In codicibus ſuis & acceptum referunt, & expenſum ferunt:

Lites ea de re occurrentes ſuo judicio dirimunt.

Moneta aureæ argenteæque Præfecti tres, vulgo *Proveditori della zeccha.* Horum munus eſt,

Providere ne argentum aut aurum imperfectius aut impurius quam lex cudi debere ſtatuit, aliquo pacto cudatur:

Neve excuſi nummi pondere ſint minores quam lex jubeat.

Annonæ Triticeæ Præfecti tres, vulgo *Signori delle biave.* His id muneris incumbit, ut

Cum nulla prope frumenti vis ex agro Veneto colligatur, quod omni ex parte urbs æſtuariis ampliſſimis ambiatur, civitaſque

vitaſq; populoſiſſima exiſtat, rei frumentariæ curam habeant, ne populus rei frumentariæ inopia laboret, nimiaque annonæ caritate prematur:

Si quandoque timeatur annonæ caritas, Principem, SapientumqueCollegium ut adeant; reque inter eos diſcuſſa decernant, quæ ad frumenti copiam comparandam præcipua eſſe videantur:

Neceſſitate exigente triticum à mercatoribus comparent, qui polliceantur certam vim frumenti ſtatuto tempore ex deſtinatis provinciis ſe Venetias delaturos: quod niſi præſtent negotiatores, pecuniaria mulcta taxantur. Emunt autem vel magno pretio; ſed vendunt vili, ut commodo & inopiæ populi conſulatur.

Salubritati Venetæ Vrbis Præfecti tres, vulgo *Signori alla ſanita*. Horum præcipuum officium eſt,

Ne aliquo pacto ex contagione tabes ſerpat in Civitatem, providere:

Quod ſi clam quandoque obrepſerit, ſedulo operam dare ne longius vagetur:

Ne quid putridum, aut quod incolumitati Civitatis officere poſſit, vendatur; atque ut quam ſaluberrime Venetiis agatur, ſummopere curare:

Quod ſi quempiam contagione infectũ

cog-

cognoſcant, illico ad publicas quaſdam ædes in æſtuariis ædificatas, trium millium paſſuum ſpatio ab Vrbe diſtantes, deferri curare:

Si quis cum morboſo conſuetudinem aliquam habuerit, ne alios inficiat, proprios deſerere lares, & ad alias ædes publicas extra Vrbem conditas migrare, ibique quadraginta continuis diebus permanere compellere: qui ſi ſanus perſtiterit, eo tranſacto tempore, domeſticis laribus reſtitui jubere:

Nullas præterea naves nullaſque merces aliunde advectas admittere ut terram captent, niſi público teſtimonio ſe ex loco ſalubri, nec contagioni obnoxio, ſolviſſe doceant: quod ſi non præſtiterint, ad dictas publicas ædes ut ſe conferant, ibique permaneant ſuo pro arbitrio, imperare.

Ædiles Communis, ſeu Proviſores Vrbani, tres, vulgo *Proveditori di commun.* Hi

Præſunt Fraternitatibus minoribus, trajectibus, bibliopolis, & librorum recens impreſſorum precium edicunt:

Pontium, puteorum, viarum, aliarumque hujuſmodi rerum publicarum reſarciendarum curam habent:

Ne naves nimio onere prægraventur, diligenter curant:

In

In tranſgreſſores pœna ſtatuta animadvertunt.

Navalis, ſeu Arſenalis, publici Præfecti tres, vulgo *Proveditori all' Arſenal*. Hi

Ampliſſimo Navali præſident, ejuſque curam habent, atque omnia provident quæ in ejus uſum neceſſaria fuerint:

Fabros cum lignarios, tum etiam ærarios, cæteroſque opifices, qui ad opus faciundum admitti debeant, ſeligunt; diligentemq; adhibent operam ne quiſpiam officio ſuo deſit: ſingulis vero octiduis cuique promiſſum ſtipendium ex publico ærario perſolvunt.

Aquis Lacuniſque publicis Præfecti, vulgo *Signori all' acque*. Horum officium eſt,

Providere ne quis publicis aquis riviſve noceat, aut detrimentum ullum adferat, neve immunditias quis aquis immiſceat, navigationemve impediat: in tranſgreſſores vero ſevere animadvertere: ea ratione quod aquæ Venetis pro muro ſint, adeoque veluti mæniorum jus ſortitæ ſacroſanctæ habeantur:

Procurare ut Vrbis lacunarumque rivi emundentur, excaventurque:

De navium ſtatione decernere, ceteraque quæ ad aquas ſpectant negotia expedire.

Cenſores. Hi

Vt leges Comitii ſerventur, ſummopere curant:

Si qui contra decreta quid egerint, pœna legibus conſtituta puniunt.

Ambitus etiam reos pœna pecuniaria mulctant:

In ſervos & ancillas, qui heris ſuis quid furati fuerint, animadvertunt:

De litibus occaſione ſtipendii inter ſervum ancillamve & patronum cognoſcunt.

Syndici. Hi

Scribarum publicorum magiſtratibus Vrbanis inſervientium acta recognoſcunt: in eoſque, ſi quid contra leges egerint, aut illicitam exegerint mercedem, vel rite officio ſuo functi non fuerint, animadvertunt:

Leges ſtipendiorum magiſtratuum omnium miniſtris præſcribunt.

Lites iiſdem de rebus judicio ſuo dirimunt.

Archiconſules, vulgo *Sopraccon'oli.* Hi

De cauſis mercatorum, qui vel creditoribus, vel foro cedunt, ac ſolum vertunt, cognoſcunt:

Hos item à carceribus præſervant, ac commeatum concedunt:

Certum denique tempus, & ad ſummum bimeſtre iiſdem præfigunt, ut interim cum creditoribus paciſcantur:

Quod

Quod ſi credirores paciſci recuſent, aut ſe difficiles exhibeant, publica auctoritate ad pacta eos inducunt:

Bona fugitivorum ad uſum creditorum ſub haſta vendunt:

Depoſita ad uſum jus habentium cuſtodiunt, dominiſque ad quos ſpectant, ubi de dominio docuerint, reſtituunt.

Mercaturæ Præfecti, vulgo *Signori alla mercantia*. Hi

Mechanicis ſalaria ſtatuunt, eorumque lites, mercium ſeu operum occaſione motas, ſuo judicio dirimunt:

De precio mercium cognoſcunt, eaſque moderantur:

Ne mechanicarum artium opifices fraudem ullam in ſuis opificiis committant, ſummopere curant, & tranſgreſſores pœna pecuniaria mulctant.

Adipatis Præfecti, vulgo *Signori della graſcia*. Hi

Caſei, butyri, olei, carnium ſalitarum, ſuminis & laridi inſtitoribus præſunt:

Precium his vendendis indicunt, præſcribuntque:

In tranſgreſſores pœna ad id ſtatuta animadvertunt.

Rationi veteri Præfecti, vulgo *Ragion vecchie*. Hi

Expenſas Principũ occaſione, eorumve

Ora-

Oratorum in urbem advenientium, Senatus decreto factas, in publicis codicibus deſcribunt:

Id quoq; ſummopere curant, ut dum in urbe Principes morantur; quam honorifice tractentur.

Iuſtitiæ veteri Præfecti, vulgo *Giuſtitia vecchia.* Hi

Menſuris ponderibuſque præſunt, curantque ut res venales quæ pondere & menſura veneunt, juſto pondere & menſura venundentur:

Fructibus, cæteriſq; eduliis venalibus precium indicunt præſcribuntque:

In tranſgreſſores ad legis præſcriptum animadvertunt:

Mechanicarum item artium opificibus præſunt: quorum ſi quis novum inſigne erigere, aut vetus mutare proponat, ab his veniam prius impetret oportet:

Si puerum quis aut famulum conduxerit, hos adeat, pacta denunciet, neceſſum eſt: ſecus ſi fecerit, pacta inutilia ſunt, nec ſtare quis cogitur.

In publicis codicibus poſt contrahentium denunciationem pacta deſcribunt.

Iuſtitiæ novæ præfecti, vulgo *Giuſtitia nuova.* Hi

Cauponis, œnopoliis, ceteriſque Vrbis diverſoriis præſunt:

Horum inſtitoribus ut vectigalia debita ſolvant imperant:

Vinum ne mucidum aut acidum vendatur, ſummopere curant:

Lites deniq; hiſce de cauſis motas ſuo judicio dirimunt.

Pompæ Præfecti, ſeu Triumviri Sumtuarii, vulgo *Signori ſopra le pompe.* Hi

Sumtuariarum ſanctionum curam & cuſtodiam habent, ideoque ſumtui immoderato veſtium, epularum, & domeſticæ ſupellectilis, aliarumque rerum quæ ad uſum & victum quotidianum pertinent, modum apponunt, immodicaſve impenſas coërcent, ne civium patrimonia nimia intemperantia abliguriantur & profundantur:

Legum tranſgreſſores pœna ad id ſtatuta mulctant:

Lites ea de cauſa dijudicant.

Procuratores Divi Marci. Hi

Summa & perpetua Senatorii ordinis dignitate fruuntur, ac jus ſuffragii ferendi cum legitimis Senatoribus habent:

Magiſtratum gerunt non tempore præfinitum, ut cæteri; ſed cum vita perdurantem, inſtar Ducis Cancellariique Magni:

Iique tantum cives huic officio delegantur, qui jam publicis fere omnibus muneribus defuncti, ſpectatæ ſunt pro-

bitatis; in quo verſantes tanquam mili-
tes emeriti perpetuam obtinent Reipu-
blicæ adminiſtrationem:

Summo itaq; honore omnes eos pro-
ſequuntur; digniorique ſemper ſede, quo-
cunq; loco ſedeant, honeſtantur; & ab o-
mnibus etiã ſenioribus ubiq; illis ceditur.

Tutelam pupillorum habent, quibus
parentum teſtamentis nullus tutor eſt
datus.

In tres claſſes (ſive ut vocant) Procu-
ratias diviſi: quorum ſingulis tres præ-
ſunt Procuratores.

Primæ claſſis Procuratores Patroni
ſunt ampliſſimi & auguſtiſſimi Templi
D. Marco dicati, unaque cum Duce ejuſ-
dem gubernacula tenent, redituum om-
nium ad Templum ſpectantium, qui am-
pliſſimi ſunt, adminiſtrationem habent:
omnibus inibi miniſtrantibus, ac ſacris
addictis, menſtrua ſolaria erogant; cete-
raque omnia, quæ ad tantæ Baſilicæ or-
natum & ſplendorem ſpectant, quam di-
ligenter curant.

Secundæ claſſis Procuratores, qui à
prioribus nomen obtinent, licet Templi
curam non habeant, Veteris (ut vocant)
Procuratiæ adminiſtratores ſunt, ac pu-
pillorum omnium citra Rivum magnũ
(qui Vrbem mediam interfluit) habitan-
tium curam habent.

Tertiæ claſſis Procuratores idem nomen obtinent, & Novæ Procuratiæ præſunt, eorumque pupillorum hæreditates curant, qui ultra Rivum magnum proprios lares habent.

Singulæ hæ claſſes, cum eorum fidei magna pecuniæ vis pauperibus eroganda commiſſa fuerit, ingentes opes in uſum pauperũ, carceratorũ, atq; etiam pro redimẽdis captivis, & in miſera ſervitute apud Turcas degentibus quotidie diſtribuunt.

CAP. XV.

De Magiſtratibus Exteris ad Civitatum & oppidorũ gubernationem ſpectantibus.

EXteri Magiſtratus ſpectant ad gubernatiõnem Civitatum & oppidorum: Claſſium & Exercituum.

Civitatum & oppidorum ad Magiſtratus quod attinet,

Inſignioribus urbibus IV Magiſtratus præficiuntur: nempe, Prætor; Præfectus; Quæſtor, aut unus, aut duo quandoque; Cuſtos arcium, alibi unus, alibi plures.

Minoribus urbibus ſeu oppidis unicus præeſt Magiſtratus, nomine Prætor.

Inſigniorum itaque urbium

Prætor, Omnibus civitatis incolis jus dicit, & forenſes lites dijudicat, & in ſontes animadvertit; habetq; aſſeſſores Iuriſ-

peritos, non patritios, ſed exteros, quorum conſilio utitur.

Præfectus, militibus præeſt qui urbem vel agros coluerint, iiſque jus dicit, & in noxios animadvertit. Arcis præterea, mœnium, portarumque curam habet; nec non vectigalium & redituum omnium, cum urbis, tum agri totius.

Ab hiſce in cauſis forenſibus appellare licet vel ad Auditores Novos, vel ad conſilium Quadragintavirale Novum, aliaque Collegia quæ ſupra memoravimus; eo ſervato ordine, quem in urbanarum cauſarum litibus obſervari diximus.

In criminalibus vero quandoque ad Advocatores Communis datur appellatio: quod tamen raro contingit.

Quæſtor, aut unus, aut duo quandoque. Hi pecuniam publicam adminiſtrant, impendunt & exigunt, habentque codices publicarum rationum: nihil tamen fere niſi ex mandato Præfecti, ac interdum utriuſque, puta Prætoris & Præfecti, expendere illis fas eſt. In inſulis etiam titulo Conſiliariorum gaudent, & in jure dicundo Præfectis aſſident. Iuriſdictionem tamen nullam habent.

Cuſtos arcium, alibi unus, alibi plures. Hi militibus præſident qui arcem tuentur, curamque habent armorum, commeatus, & tormentorum, quæ ad munitio-

nitionem contra hoſtes in arce poſita ſunt. Non tamen ita quiſquam præeſt arci, quin Præfecti imperio ſubjectus ſit. Nullam itidem juriſdictionem habet.

Minorum autem Vrbium ſeu oppidorum *Prætor* utriuſque partes agit. Nam & Præfecti & Quæſtoris quoque munere fungitur: Oppidanis jus dicit, & in ſontes animadvertit; publicæque pecuniæ adminiſtrationem habet. A quo pari modo appellatur, idemque ſervatur ordo quem ſupra recenſuimus.

CAP. XVI.

De Magiſtratibus Exteris Claſſium & Exercituum gubernationi præfectis.

MAGISTRATVS Exteri qui ad gubernationem claſſium & exercituum ſpectant, duorum ſunt generum.

Terreſtris enim belli copiis præficiuntur, Summus Imperator Continentis; Legati exercitus; Quæſtores.

Claſſi, ſeu rei navali, vel bello maritimo præſunt, Præfecti triremium, Præſides triremium; Claſſis Legatus, Claſſis Imperator.

Imperator Summus Continentis non ex ordine Patritiorum eligitur: ſed externo Principi ſeu militi id munus tribuitur:

Amplum ex publicis vectigalibus ſtipendium meret:

Nihil niſi ex Legatorum conſilio (qui patricii ordinis ſunt cives) facit aut decernit: nec ut quicquam ſolus decernat, illi jus eſt.

Legati Exercitus Imperatori Exercitus, externo homini, ſemper adſtant, eumque conſilio juvant:

Stipédia militibus ut ſolvātur, curant,

In id deniq; ſummopere incumbunt, ut Reipublicæ commodo conſulatur.

Quæſtores publicæ pecuniæ adminiſtrationem habent:

Militibus ſtipendia debita ex Legatorum & Imperatoris decreto exſolvunt:

In codicibus ſuis acceptum referunt, & expenſum ferunt.

Præfect Triremium, ſinguli in ea triremi cui præſunt (nam unaquæque triremis ad bellum inſtructa Præfectum habet) omnium poteſtatem habent, præterquam ultimi ſupplicii inferendi:

Nautas, remiges, cunctaque quę in ſua triremi ſunt, & quæ ad ejus apparatum faciunt, diligenter curant.

Præſides Triremium ſinguli quinque aut quatuor triremibus pręſunt:

Pacis tempore plerumq; quatuor numero ſunt:

In hoc maxime incumbunt, ut mare tutum navigantibus reddant:

Piratas comprimant, ac ſecuram naviga-

vigationem omnibus bonis pręſtent.

Claſsis Legatus imperium habet in univerſam Claſſem, ac in cunctos triremium Pręfectos:

Veluti Legatus exercitus, niſi adſit Imperator, & capite mulctandi quos velit, & dirigendi Claſſem quo maluerit, jus habet:

Semper & pacis & belli tempore creari ſolet.

Imperator Claſſis bello ingruente creatur, & univerſæ Claſſi pręficitur:

In Claſſe atque etiam in cunctis provinciis maritimis ampliſſimam poteſtatem habet inſtar dictatorię:

In omnibus tamen rebus parere habet auctoritati Senatus, & Reipublicæ decretis.

CAP. XVII.

De Magiſtratibus Exteris extra ordinem creari ſolitis.

MAgiſtratibus hiſce non immerito addendi ſunt Magiſtratus cæteri extra ordinem creari ſoliti. videlicet:

Syndici numero tres. Hi

Singulis quinquenniis creari ſolent, ac mitti cum in continentis oram Venetæ ditionis, tum in regiones maritimas, ac inſulas Veneto imperio ſubjectas:

Geſta omnium Prætorum, ceterorumque Magiſtratuum, qui foris publicam poteſtatem habent, recognoſcunt:

Si quos contra leges quicquam perpetraſſe comperiant, in hos animadvertunt, ea propemodum auctoritate quæ Advocatoribus tributa eſt.

Proviſor Generalis Cretæ. Hic

Reipublicæ neceſſitate exigente Senatus ſuffragiis creari & ad inſulam mitti ſolet:

Vniverſæ inſulæ præeſt, ac ſupremæ eſt auctoritatis, inſtar dictatoriæ:

Si ad aliquam civitatem arcem ve accedat, claves portarum & arcium ei offeruntur:

Solus jus dicere, ſolus adminiſtrare publicam pecuniam, ſi ei ita libuerit, poteſt; ſolus de omnium magiſtratuum ſententiis cognoſcit; ſolus denique omnium poteſtatem habet, niſi Senatus obſtiterit, aut aliter juſſerit.

Proviſor Generalis Continentis. Hic

Quoque Senatus ſuffragiis (ſi res ita ferat) extra ordinem creari ſolet:

Vniverſæ præeſt Continenti, ſumma cum auctoritate:

Summum in omnes militię Pręfectos, Duces, Magiſtratuſque cæteros Continentis Veneti imperii jus habet:

Nihil tamen quod alicujus momẽti ſit, abſque

abſq; Senatus cõſilio ſtatuit aut decernit.

Proconſules Mercatorum Syriæ & Ægypti. Hi

Senatus ſuffragiis creantur,& triennio in magiſtratu perdurant:

In Alapia ſeu Alepo Syriæ urbe, vel in Cayro Ægypti regia, toto Magiſtratus tempore domicilium habent:

De litigantium cauſis, maxime Venetorum in ſingulis provinciis degentium, cognoſcunt:

Apud Baſſàs Reipublicæ nomine Oratorum munére funguntur.

Oratores. Hi ordinarii, vel Extraordinarii.

Ordinarii ex Præconſultorum Collegio Senatus ſuffragiis creantur:

Reipublicæ nomine ad exteros Principes ſingulis trienniis mittuntur:

Solent autem ad Papam, Imperatorem,Reges Galliæ, Hiſpaniæ, Angliæ,Vngariæ,nec non Ducem Sabaudiæ,& Turcarum Principem ablegari.

Extraordinarÿ pari modo iiſdemque ſuffragiis extra ordinem creantur:

Officii tantum cauſa ad Principes exteros,cum vel congratulandi vel condolendi occaſio ſe offert, Reipublicæ nomine mittuntur:

Senioribus, nec niſi plurimis perfunctis legationibus,id munus demandatur.

RELATIO PHILIPPI HONORII De REPVBLICA VENETORVM.

SCripſiſti ad me, Vir illuſtriſſime, cum tibi diverſas præteritis diebus Venetorum Legatorum Relationes, quæ ad Principes, eorumq; ditiones & opes pertinebant, mirabili eloquio conſcriptas miſerim, cupere te vehementer, ut Venetorum Imperium ob oculos tibi ponam. Quamobrem obſequii cauſa hanc tibi deſcriptionem hujuſce Reipublicæ mitto, in tria diviſam capita. Primum Venetę ditionis terminos terra marique, reditus, expenſas, civitatum dotes, præſertim quas in continenti poſſident, mores, opes, paupertatem populorum explicabit. Alterum docebit, quot navium numerum poſſint inſtruere, unde eas apparent, quo pacto triremes armentur; & comparatæ triremibus cæterorum Principum quid præſtent. Poſtremo, quibus legum inſtitutis præclariſſimi illi viri Rempublicam ſuam gubernent, populos judicent, cujuſmodi ſint Conſilia, tribunalia, mores, denique omnia, quæcun-

que

quæ relatu digna mihi viſa ſunt, intelliges.

Venetiæ, ut omnibus patet, civitas eſt in maris Adriatici æſtuariis collocata, pulcherrima, ac ſingulari ſuo ſitu admirabilis præ cæteris civitatibus; quibus nulli cedit, ſive ſpectetur magnificentiſſimarum ædium eximia pulchritudo, ſive incolentium ſplendor ſive opes publicæ ac privatæ, ſive templorum ornamenta, inter quæ Sancti Marci fanum principatum obtinet; ſive religio, quæ Venetos cives ſupra cæteros exornat, ſive advenarum multitudo, qui terra marique conveniunt, ſive mercium opulentia, quibus civitas mirum in modum abundat. Veruntamen etſi urbs illa pulchra eſt, dives, pompoſa, amœna, nihilominus ipſa quoque ſuis vitiis, ut res humanæ ſunt, carere non poteſt: hoc autem non prætermittam, canalium illorum alveos aliquando ſordibus ita repleri, ut fœtentiſſimam exhalent mephitim. Sunt Veneti aſpectu formoſi: mulieres laſcivæ ſunt, Gratiiſque debent plurimum; peregrinis delectantur, eorumque amorem pretio, aut officiis ſibi ſtudioſe conciliant. Solent viduæ, virgines, ac meretrices per vias incedere nigris veſtibus, facie operta, item nigris velaminibus: ſed uxoratæ veſtibus coloratis utũtur, apertamq; faciẽ gerunt.

De

De præcipuis Venetorum civitatibus in Continente.

PAdua nobiliſſima civitas cunctas Sereniſſimæ hujus Reipublicæ civitates amplitudine ſua excedit: novem millium paſſuum circuitu ambitur, propugnaculis, arcibuſque, quæ ad eam defendendam requiruntur, munitiſſima. Bini illam regunt Senatores Præturæ ac Præfecturæ nomine, qui cæteris civitatum Rectoribus dignitate præcedunt. Habet Padua celeberrimum Gymnaſium, & cæteris in Italia præſtantiſſimum, cum ob Iuriſtarum, Philoſophorumque excellentiam, tum etiam ob adoleſcentium ſtudioſorum multitudinem, qui nonnunquam quater mille numerantur. Frugum, vini, cæterorumque fructuum affatim ſuppetit copia, majorque ſuppeteret, niſi Venetias vicinas haberet. In agro Patavino caſtella permulta videntur, ac nullum valde munitum, iiſq; patricii Veneti gubernandis præfecti ſunt. Patavini cives natura ſuperbi habentur, & quidam ex nobilioribus reditus poſſident annuos xxv millium aureorum; plurimi depauperati ſunt, quia Veneti agros ipſorum ſibi vendicaverunt, & abſque ſtudioſorum ſubſidio, qui pecuniam afferunt, urbemq; exornant,

ornant,civitas illa incommodius ſeſe haberet.Peregrinos oderunt, & ſine Gymnaſio libentius viverent, cum quia à ſtudioſis perſæpe injurias patiuntur, tum potiſſimum quia perpetuo coguntur eſſe zelotypi uxorum ſuarum, quæ eo manſuetiores ſunt, & benignæ erga amaſios ſuos,quo natura formoſæ ſunt ac perelegantes.Reditus,quos ex hac urbe Veneti colligunt,ſunt aurei 140000.

Viginti milliaribus Patavia diſtat Vicentia, civitas etſi parva,tamen pulchra, jucunda, prædives, fæcunda, & civibus multis exculta, ſed nullis munita propugnaculis.Sunt Vicentini opulenti,factioſi,homicidæ, neque pejores uſquam homines tellus ulla in Venetorum ditione progenerat: nulla iis fides: ipſorumque ſcelera atque homicidia fere impunita remanent, quia urbis rectores,etſi juſtitiæ aſſertores, nequeunt criminales, ut ajunt,cauſas decernere abſque Conſultatione quorundam ex præcipuis Vincentiæ civibus, qui hoc privilegio fruuntur antiquitus, ut criminalia delicta ſimul cum magiſtratu ipſi quoque dijudicent: qua de cauſa hæc gens criminibus patrandis adeo aſſuefacta eſt,tantamque ſibi arrogavit licentiam, ut nihil ſupra. Ex hac civitate colligit quotannis Reſpublica aureos 36000.

Verona

Verona abeſt ab urbe Vincentia triginta millibus paſſuum, pulcherrima omnium quæcunque in Venetorum ditione quieſcunt, & paulo minor eſt Patavio. Circa mœnia latiſſimis cingitur foſſis, ante mœnibus, propugnaculis ampliſſimis ſolidiſſimiſque. In media urbe caſtellum eſt munitum, & bellicis tormentis inſtructum: Civitas jucunde ſita eſt, eamque præterfluit Atheſis, magnus ac limpidus fluvius: multæ ibi antiquitates conſpiciuntur, præſertim amphitheatrum, quod Romano Coloſſæo perſimile eſt, ſed hoc pulchrius ac perfectius: ager ſterilis ut plurimum eſt. A duobus gubernatur Venetis Patriciis, adhibito numero civium, qui inſtar Vicentinorum Conſultationi, judiciiſque interſunt, ſed ii majore judicant integritate. Habet Veronenſis ager duo Caſtella præcipua; videlicet Liniacum, quod cum agro Mantuano terminos habet, & Peſcheriam, quæ cum Brixienſi: illud ad ripam Atheſis poſitum, procul ab urbe milliaribus ſexdecim, hoc ad Benacum lacum; Liviacum vero ſingularis eſt arx, & propugnaculum non ſolum Veronenſis territorii, ſed etiam Patavini, ac Vicentini. In utroque caſtello, titulo Proviſorum, patricii ſigillatim habentur, cum equitum peditumque cohortibus. Ex hac civitate

Reſ-

Reſpublica annuum vectigal habet aureos 90000.

Brixia nobiliſſima Lombardiæ civitas quadraginta millibus paſſuum diſtat Verona, quæ ſicuti pulchior, ſic hæc ditior eſt cunctis Venetorum civitatibus. Quinque milliarium circuitum habet, ſolidiſſimis mœnibus, ac propugnaculis, foſſiſq; profundiſſimis præcincta. Arx in colle ſita civitati imminet, & quamvis ab arte munitiſſima eſſe videatur, tamen à vicinis qui prædominantur, montibus oppugnari poteſt: Sic civitas domibus pulchris exornatur, ſed palatiis & fanis exquiſitum in modum ędificatis caret, cum cives ædium ſuarum magnificentiæ parum exiſtant curioſi: Brixienſis ager ampliſſimus, & Veronenſi ac Patavino ſimul amplior eſt. Civitas, quantum domus capaces ſunt, habitatur: artificibus abundat, potiſſimum qui arma parant; quorum copia per multas orbis terrarum partes diſtrahitur: ager pleriſque fluviis irrigatur, unde rivis mirabili arte deductis, fertilis redditur. Oppidis magnis incolitur, ut Salodio, cujus territorium latum eſt non minus, quam Vicentinum territorium: ſitum eſt oppidum hoc ad ripam Benac ſub monte quodam, unde pręcipua loci amœnitas. Sunt etiam Aſulę & Orcinovi arces: illa ad fines Mantuanorum

rum viſitur: hæc Mediolanenſium agro adjacet: & utrique impoſitus eſt Patricius Venetus nomine Generalis Proviſoris, aliique Gubernatores cum delecto milite: Verum huc, & ad alia oppida ac municipia, Prætorum loco, mittuntur cives Brixienſes à ſuo Conſilio electi; qui civilia & criminalia judicia exercent, & vitæ neciſque poteſtatem habent. Divites ſunt & ſuperbi, multoque oblectantur famulitio, ipſique & mulieres ſuæ pompoſe incedunt: equis, curribus, ornamentis utuntur ſplendidis, & ante omnia convivantur opipare: armigeri ſunt: viri formoſi ſunt: fœminæ pudicitia magis quam forma inſignes. Duo urbem gubernant, ut alias, præfecti, ſed melius quam alibi adminiſtratur juſtitia, quod Conſultationem civium; ut Veronæ ac Vincentiæ, non habeant. Præter extraordinaria ſubſidia pendet hæc urbs Reipublicæ aureos 1000450. ſubſidiis autem ejuſmodi populus ille perſæpe gravatur.

Parum hinc diſtat Bergomum, civitas genialis, paucis abhinc annis permunita, prout neceſſitudo poſtulare videbatur, cum ad fines imperii Veneti ſita ſit. Magno inſignitur agro, ſed ſterilibus interſtincto vallibus: frugibus minus abundat, neque vix pro ſemeſtri victum ſuppeditat: unde Bergomates per totum terrarum

rarum orbem diſperſi adeo ſua exacuunt ingenia, etſi loquelam rudem habent, ut quocunque vadant, divitias ſibi comparent, & per hæc tempora inveniuntur Bergomates palatiorum immenſarumque opum poſſeſſores, quorum parentes bajulabant. Continet Bergomum vivacia & excitata ingenia, præſertim in re poëtica. A binis præſidibus regitur, redditque Reipub. annuos aureos 60000.

In Forojulio poſſident Veneti celebrem urbem Vtinum, quæ tamen munita non eſt: adeo ut hoſtes ipſam aggredi ex tempore & offendere queant abſque ulla repugnantia, & recta Tarviſium contendere, quæ civitas duodeviginti milliaribus abeſt Venetiis, de qua dicemus nonnihil inferius. Forumjulium ſterilis eſt, & pauperibus incolis habitata regio: hi vero ingenio rudes, & natura ſordidi, & inhoneſti ſunt, & Germanorum moribus quibus adjacent, fere ſimillimi. Habet multa caſtella, Pordonorum, Cividalem, & alia: regitur uno præſide titulo Locumtenentis: & ex hac provincia colligit Reſpublica quotannis aureos 30000.

Tarviſium non admodum magna eſt civitas, ſed munita valde, & inter fines Patavii, Forijulii, Venetiarum collocata: nobiles alit cives, ſatiſque opulentos, quod ejus territorium latiſſimum ſit,

 multa-

multaque habeat caſtella;frugibus abundat,vinoque, ſed agri pars major à civibus Venetis poſſidetur. Tarviſini natura avari ſunt, & imbelles, & pigritantur, libenter nunquam à patrio nido abſcedentes,unoquePræſide reguntur,& pendunt Reipub.aureos annuos 90000.

Hactenus prçcipuas continentis urbes deſcripſi, oppidorum & ſeparatarum juriſdictionum mentione poſthabita. Crema arx eſt & civitas munitiſſima. Poleſinum quoq; præcipuis caſtellis frequentatur,ut Rhodigiò,Lendenaria,& Badia, quod totum territorium Atheſi irrigatur: prætermiſi etiam innumera alia caſtella &municipia,quibus Patricii Veneti imperitant.

Omnibus arcibus præficiuntur Patricii, & includuntur milites ad cuſtodiam ſufficientes,& ex ditionibus hiſce militia terreſtris, ac maritima non parvo numero deligi poteſt. Sforcia Palavicinus Dux eſt Generalis Reipublicæ, qui experientia,prudentia, virtute plurimum valet, poſt ipſum habet Reſpublica cataphractorumDuces:illi vero tres viritim equos in luſtrationibus offerre tenentur.

De Provinciis maritimis.

AD provincias maritimas Venetis ſubjectas devenio. Catharum, & Iadram arces maximi momenti poſſident, & honeſtis exornatas ædificiis, atque civibus: ex tota Dalmatia decem millia aureorum exigunt. Poſſident præterea Corcyram atque Cretam inſulas: quæ ſumptum majorem, quam cenſum afferunt, ſiquidem ibi præſidia militum detinentur, ſalaria præſidibus ac miniſtris plurimis conſtituta ſunt, ædificia, & mœnia conſtruuntur, ac reparantur, armamentaria & navalia ſuſtinentur: ob quæ & ſimilia gravamina vix dimidiam fructuum partem Reſpublica inferre poteſt ærario publico.

Pars Secunda.

POſt hæc de claſſe Venetorum inſtituam. Centum Venetiarum civitas triremes educere poteſt, quarum omnium remiges jam deſcripti habentur: quinquaginta à collegiis opificum urbis inſtruuntur: aliæ vero, quæ Palatinæ triremes vocantur, navicularum urbanarum remigibus armantur, aliiſque. Hiſce omnibus Patricii præficiuntur, Palatinis tamen præſtantiores: nautas, operarios, milites urbs ipſa ſuppeditat: duodecim triremes, quæ faliſeæ dicuntur, im-

plentur hominibus,qui deliguntur in oppidis & pagis continentis, & ſimiliter à Patriciis reguntur.Iterum duodecim per Hiſtriam, Dalmatiam & Slavoniam armantur, hoc eſt,Iuſtinopolis duas,Veglá unam, Spalatrum unam, Tragarium unam,Curzola unam, & Catharum alteram:quarum præſides cives ſunt earundem civitatum, ab ipſarum Conſilio electi. Eſt quoque Proviſor claſſis, qui ſemper in mari verſatur,cujus imperium in omnes extenditur,ſexque ducit ſecum triremes liberas, apud Corcyram perpetuo reſidens, ut Orientem verſus excurrat,atque cuſtodiat. Reliquas decem armatCreta inſula,& liberis remigibus implentur, quibus indigenæ cives præficiuntur. Eſt in ſinu Adriatico magiſtratus alius nomine Capitanei, cui in Pharo inſula reſidenti quatuor ſubſunt triremes cum uno duce. Habent quoque gubernatorem unum cum quatuor triremibus, quæ ab invitis militibus remigantur: hic apud Corcyram ſtationem habet ſub vexillo Proviſoris, & apud Cretam hybernat, ut ſi verno tempore bellum ingruerit, decem præſto ſint triremes: at pacis tempore quatuor tantum armantur, quibus cum ad Proviſorem Corcyram verſus revertitur.

Præterea in finibus fere ſinusAdriatici

Capita-

Capitaneum Fuſtarum, hoc eſt, minorum triremium, detinent cum quinque fuſtis totidemque navigiis armatis ad reprimendos inſultus Vſuccorum, quę gens Signiam incolit, ſub ditione Regis Romanorum, plurimaque damna inferre conſuevit. Triremes liberæ ferunt homines duos & quinquaginta: coactæ totidem; & utræque bellicis tormentis, aliiſque neceſſariis munimentis inſtructæ ſunt: præfecti vero ſalarium habent centum ſexaginta aureos menſtruos.

Vt dixi, omnes hi Præſides Duceſve à Republica ſtatuta loca, ubi reſideant, & excurrant, habent, neque oportet eos mandata vel tantillum tranſgredi. Hæ triremes optime navigant, ſed in navigationibus ſuis timidæ ſunt, quia ante veſperas portum petunt, & nunquam noctu iter faciunt.

Præſides ſingularum triremium, & Proviſores triennio abſunt, mox revertuntur in patriam magiſtratum depoſituri, & ſucceſſorem accipiunt, adque alia eliguntur munia. Etſi bene remigant, tamen in velificando tardæ ſunt, humileſque nimium, adeo ut ab irato mari impedimentum habeant, quo minus progredi poſſint: ſed affabre, ac perfectæ ædificatæ ſunt, habentque remigum ordines ſex & viginti.

Venetiis viſitur navale, in quo trecentæ ſunt triremes, omniaque armamenta ad illas inſtruendas neceſſaria: & poſtulante neceſſitate Veneti, quotlibet triremes omnis generis armare queunt: ſed quanquam id efficere poſſunt, & pecuniam theſauroſque admirandos poſſident, eas tamen ſuſtentare difficillimum illis eſſet, cum frugem, vix ſuffecturam Venetiis, in ditionibus ſuis colligant, nedum claſſium egeſtati ſatisfacturam.

Verum hæc Reſpublica ejuſmodi pollet ſapientia, ut pacem colat, & amicitiam tueatur omnium Principum, præſertim Chriſtianorum: adeo ut ex Sicilia aliiſque partibus commeatus defuturi non ſint, & milites ob celebrem ſtipendiorum promptitudinem libenter advolaturi: qua de cauſa claſſes eorum formidabiles eſſe oportet.

Pars Tertia & ultima.

Reliquum eſt, ut Politia conſideretur. Totam Rempublicam quadraginta fere Senatores tractant. Hi ſunt procuratores Sancti Marci ſex, qui gradus excepto Principe ſupremus eſt. Et nonnulli ad hanc dignitatem eliguntur, quod in minoribus magiſtratibus, & Reipublicæ adminiſtrationibus honeſte ac laudabiliter

ter ſeſe geſſerint: alii magnam pecuniæ ſummam erogaverint, ut hoc gradu cohoneſtarentur. Sequuntur hos conſiliarii ſex, & Decemviri: tres ſapientes, ut vocant, magni, tres continentis. Qui omnes magiſtratus, exceptis Procuratoribus qui perennes ſunt, paſſim immutantur, ſuntque cæteris omnibus honeſtiores, utpote penes quos totum regendæ Reip. pondus recumbit.

Princeps autem etſi id nominis habet, tamen omni caret auctoritate: quia nihil ſine Conſiliariis efficere, & ne epiſtolam quidem aperire valet: quolibet octiduo, Mercurii die, ſalarium exigit centum zecchinorum: aulam non alit, ut liberi Principes, ſed congruam ſolum familiam. Iiſdem fere veſtibus, quo ad formam, utitur, quibus dicti Senatores, excepto, quod pileum fert ab uno latere acutum, quaſi in cornu deſinat. Quoties terra marive progreditur, univerſus eum Senatus comitatur, maximo quidem cum decoro ac majeſtate egredi è civitate abſque Senatus venia non licet. Primus Dux Venetiarum creatus fuit anno Chriſtiano ſeptingenteſimo ſexto, & ad hæc uſque tempora fuère Duces octuaginta novem. Decemviri cæteris magiſtratibus præſtant, quia coram iis graviora Reip. negotia agitantur, & delicta

ſimum annum ingrediuntur : in quo Conſilio omnes terra marique magiſtratus eliguntur : graduſque juxta meritorum proportionem diſtribuuntur:ad civitates autem regendas viri provectæ mittuntur ætatis. Quod ſi laudabiliter ſe geſſerint, ad majora promoventur : ſin minus, deprimuntur adeo, ut nunquam amplius ad honores emergere queant : quod ſi iniquitates commiſerint, ſevere puniuntur : ſingulis trienniis aut quinquenniis conſuevit Reſpublica terra marique Syndicos expedire, quorum munus eſt in acta omnium rectorum inquirere,quicunque ſubditos gubernaverunt, aut gubernant : cumque rediverint Venetias,in jus vocant reos,& cauſa tractatur, donec de jure terminetur. Revera hujus Reipublicæ leges, quæ tam pulchrum imperium tamdiu ſervarunt, ſummis laudibus efferendæ ſunt. Fruuntur Veneti in præſens pace cum omnibus Principibus, & quia timidi ſunt potius, quam militares, tranquillitatem pacis turbis anteponunt. Nullam tamen à quoquam injuriam tolerant, & à nemine præter Turcam ſe timere profitentur: qui Turca,quia omnibus Venetorum ditionibus maritimis imminet, ab iiſdem omnia quæ vult extorquet : ſtatim enim atque malum aliquem affectum iis oſtendit,

dit, illi muneribus ipſum placare conantur. Et nihilominus ſi ab ipſo vexarentur, poſſent adjunctis auxiliis Principum, ac præſertim Hiſpanorum, à tanto tyranno ſatis ſe & ſua defendere.

Reditus Venetiarum in pluribus conſiſtunt: ex vino ſunt aureorum octuaginta millia. Ex oleo ſex millia. Ex mercium portoriis centum millia. Ex ingreſſu mercium quadraginta millia. Ex tricefima quadraginta millia. Egreſſu mercium triginta octo millia. Ex tritici portorio viginti millia. Ex ferro decem millia. Ex carne triginta millia. Ex fructibus ſex millia. Ex lignis octo millia. Ex Paneriis octo millia. Ex molendinis octo millia. Hique fere ſunt omnes Reipublicæ reditus, præter eos, quos ex ſingulis civitatibus colligi retulimus.

FINIS.